

Filatelistengroep

Het Baltische Gebied

Opgericht 9 oktober 1982

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Opgericht op 9 oktober 1982.

Lidmaatschap

Minimaal € 20,00 per jaar.
Als bijdrage voor de te maken
kosten wordt bij toetreding
€ 5,00 gevraagd.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karhuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. (026) 351 34 84
marsruts@planet.nl

Lid

A.C. de Bruin
Ten Passeweg 10A
8084 AN 't Harde
tel. (0525) 65 31 24

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. (079) 361 46 21
hans.pijpers@hccnet.nl

Opmaak/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. (0346) 57 44 18
j.kaptein@hccnet.nl

Gironummer:
3243251 t.n.v.
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

<http://home.hccnet.nl/j.kaptein/hbg>
inlog ledenpagina: **mitau**
idem Engelse versie: **miteng**

INHOUDSOPGAVE

- 2 **Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 **Verslag 45e bijeenkomst 18 september 2004**
Olav Petri
- 4 **De Baltische gebieden en de wapenstilstand van
11 november 1918 : een poging tot ordening van een
chaotische tijd**
Olav Petri en André de Bruin
- 16 **De zogenaamde hulputgifte van Reval in 1909**
Alexander Epstein
- 18 **Spoorpost in Litouwen 2**
Jan Kaptein, Eugenijus Uspuras
- 30 **Bij de plattegrond van Wilna**
Jan Kaptein, André de Bruin
- 35 **Oproep van de besturen van de Baltische verenigingen**
Ruud van Wijnen
- 36 **Voor 35 santimi..... en soms iets meer**
Ruud van Wijnen
- 44 **Een aantal opmerkelijke Baltische poststukken uit de
Eerste Wereldoorlog**
Alexander Epstein
- 47 **Uit Riga**
Igor Irikov
- 48 **Geldoverschrijvingen : de regels van 1909**
Jan Kaptein, Gary Combs en Edward Bubis
- 51 **Een mooie uit Rīteri**
Ruud van Wijnen
- 52 **Terugkomen op**
Ruud van Wijnen
- 55 **Voor u gelezen**
Joop an Heeswijk, Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen

Bijeenkomsten 2005: 23 april en 24 september 2005 in Geldermalsen (dus NIET op Koninginnedag)

Bij de voorplaat:

Een kaart uit de collectie van Eugenijus Uspuras.

BESTE MENSEN...

Ruud van Wijnen

Om met de deur in huis te vallen: we zijn op zoek naar een nieuw bestuurslid. Onze jarenlange secretaris André de Bruin wordt door zijn gezondheids-toestand beperkt in zijn functioneren. André blijft binnen het bestuur een aantal taken verzorgen, maar voor de werkzaamheden als secretaris zoeken we een opvolger. De secretaris behandelt de in- en uitgaande post, onderhoudt de contacten met de Bond en verzorgt twee maal per jaar de agenda voor onze bijeenkomsten. De contacten met de andere bestuursleden gaan vooral via de telefoon en per e-mail. Daarnaast treft het bestuur elkaar 1x per jaar om de lopende en toekomstige zaken te bespreken. Kortom: een levendige functie met interessante contacten, waarvoor u overigens geen doorgewinterd filatelist hoeft te zijn. Voor nadere informatie kunt u zich wenden tot André de Bruin of Ruud van Wijnen. Ik hoop van harte dat ik één van de leden als nieuwe secretaris op de volgende bestuursbijeenkomst kan begroeten.

Er is meer nieuws in de categorie “personele zaken”. Ons lid Thomas Löbbbering is erkend als officieel keurmeester voor Estland en maakt deel uit van de Bund philatelistischer Prüfer in Duitsland. Harry von Hofmann, ons vooral bekend vanwege zijn activiteiten als verzamelaar, auteur en publicist, werd voor zijn verdiensten voor de filatelie van Letland en Rusland uitgenodigd in Winchester “very British” de “Roll of Distinguished Philatelists” te ondertekenen. In de laudatio worden ook zijn activiteiten als keurmeester, jurylid en bestuurder genoemd én “Het Baltische Gebied” als een van de bladen waarin hij publiceerde. Hier passen voor beiden onze hartelijke gelukwensen.

Traditiegetrouw is de herfst een periode van filatelistische activiteiten: onze bijeenkomst in Geldermalsen, het “Treffen” van de Duitse Estlandvereniging in Soest en een aantal tentoonstellingen. In Geldermalsen vond onze bijeenkomst voor de tweede maal plaats in

Verenigingsgebouw “Ons Huis”. Deze plek bevalt een ieder zo goed dat we elkaar daar ook in 2005 zullen treffen. Ik kan alle leden aanraden de data voor komend jaar reeds te reserveren in de agenda, zeker nu de “ter plekke” veiling een groot succes blijkt. In Soest spraken André en ik met de nieuwe voorzitter van de Estlandvereniging, dr. Peter Feustel en Martin Bechstedt van de Litouwenvereniging over de samenwerking tussen de drie Duitse verenigingen en “het Baltische Gebied” op het terrein van propaganda en ledenwerving. Onze Duitse zusterverenigingen hebben besloten zich op een aantal beurzen en tentoonstellingen gemeenschappelijk te presenteren en wij sluiten ons daarbij aan. Alle verenigingen worden geconfronteerd met het verschijnsel van de vergrijzing: de leden worden ouder en overlijden op een gegeven moment, aanwas van jongeren is er niet of nauwelijks.

De tekst van een gemeenschappelijk bericht over de samenwerking treft u ook aan in deze uitgave van ons blad. Deelnemen aan tentoonstellingen moet je als verzamelaar vooral doen omdat je het zelf leuk vindt. Maar een collectie met postzegels of poststukken van Estland, Letland of Litouwen vormt tijdens een tentoonstelling wel een uitzondering, kan daardoor opvallen en daarmee bijdragen aan de vergroting van de bekendheid van ons verzamelgebied. Probleem bij de beoordeling door de jury blijft, is mijn ervaring, de onbekendheid van onze gebieden. Hierdoor wordt een al bijna voorspelbare puntenachterstand opgelopen. Daarnaast valt het voor de jury niet mee “zeldzaamheid” en “kennis en research” voor wat betreft onze gebieden naar waarde te schatten. Het zou jammer zijn als verzamelaars van onbekende verzamelgebieden daardoor worden weerhouden deel te nemen aan tentoonstellingen.

Voor de liefhebbers: de tentoonstelling Mare Balticum, 26-28 augustus 2005 in Mariehamn op de Åland eilanden. Ook een aardige vakantiebestemming.

In dit nummer proberen André de Bruin en Olav Petri u een overzicht te bieden van de historische gebeurtenis-

sen in de jaren 1918-1920. Die waren bepaald verwarrend en leverden daardoor interessante poststukken op. Kennis van de geschiedenis maakt onze hobby een stuk interessanter en biedt iedere verzamelaar de gelegenheid bijzondere brieven of kaarten te vinden. Een goed initiatief, dit artikel. Alexander Epstein uit Tallinn schreef twee bijdragen voor dit nummer. Het ene, over een aantal bijzondere poststukken uit de Eerste Wereldoorlog, toont de relatie tussen geschiedenis en de postale gevolgen goed aan. Het andere doet de status van de in 1909 in Reval/Tallinn gehalveerde Russische postzegels uit de doeken.

Onze andere correspondent in het Baltische gebied, Igor Irikov, meldt een stempelvariant van het postkoetsstation in Rutzau. Het zou aardig zijn als we ook in Litouwen over een vaste medewerker zouden beschikken. Ruud van Wijnen hield in het voorjaar tijdens onze bijeenkomst een lezing over het gebruik van de “simpele” Letse 35 santimi postzegel. U kunt het gecompriëerde verhaal hier nog eens nalezen. Jan Kaptein schrijft verder over de spoorpost in het Baltische gebied. Ditmaal besteedt hij aandacht aan de ontwikkelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog en de postwagens in het Memelgebied. “Terugkomen op” levert in iedere uitgave aanvullende informatie of nieuwe vondsten. Ditmaal kunnen we u twee brieven laten zien met UBC/L geperforeerde postzegels van Danzig en Litouwen. Schroomt u niet ook uw aanvullingen en vondsten via deze rubriek met anderen te delen.

Tenslotte kunt u, hoop ik, uit de recensies die diverse leden verzorgden nieuwe inspiratie putten.

Ik wens u prettige feestdagen en veel leesgenot.

Ruud van Wijnen.

Olav Petri

Bestuur

Gerrit Vogel was weer met zijn dozen in de weer en er was veel handelsactiviteit waar te nemen. Zestien leden zijn aanwezig, van vier leden ontvingen we bericht van verhindering: er is sprake van natuurlijk verloop. Hoe dan ook, we zegelen door. Op onze publicaties krijgen we leuke reacties (maar, helaas, geen nieuwe leden). Eigenlijk dateert een groot aantal leden uit de Gründerzeit, toen HBG veel verzamelaars trok die op zo'n studieclub hadden zitten wachten. Het bestuur denkt over nieuwe initiatieven.

Zaken als bankier-van-de-dag worden snel afgehandeld. Er zijn geen bijzondere mededelingen: alles loopt op rolletjes. We gaan uiteindelijk niet met een stand naar de Postex aangezien we onze leden nog nooit op dergelijke manifestaties hebben gewonnen en omdat er organisatorisch teveel van de exposanten wordt gevraagd (opbouw en afbreken stands e.d.).

Rondvraag

Ruud was in Letland en vertelt over nieuwe ontwikkelingen: nog veel kleine postkantoorjes die ijverig zegels bijeenzoeken om post te frankeren. Er is veel te koop, landkaarten enz. met name bij antiquariaten. Op de maandelijkse beurs in Riga is veel belangstelling voor de sovjetperiode, die nu historie is geworden en opeens goede handel vormt. Minder leuk: archieven komen in de irreguliere verkoop, leuk materiaal maar wel van verdachte bron.

Thomas Lübbering uit Duitsland kon ook veel verhalen. Hun Estlandreis was een goet succes, in 2005 gaan ze nog eens, nu voor 2 weken incl. de eilanden, want 1 week was gewoon te kort. De Estse PTT doet veel op scholen, minipostkantoorjes om mee te

Voorzitter Ruud van Wijnen opent met de mededeling dat het traditionele zonnetje buiten weer schijnt.

oefenen, erg leuk. De roep "de Duitsers komen er aan" was de groep reizigers vooruitgesneld, zodat ze overal verwacht werden. Veel kontakten, bezoeken, een mooi postmuseum in Tartu. De universiteit heeft o.m. originele platen van de eerste zegels in archief, Thomas heeft nu een kopie van veel materiaal ontvangen, ook van stemfels, handig voor deze nieuwe Keurmeester. Gefeliciteerd, Thomas!!! Het stempel van de vroegere keurmeester Waldo Nemwaltz is officieel vernietigd, dus daar zal niemand ooit mee kunnen knoeien.

Bij speurtochten bleek in Estland opvallend veel materiaal uit 1941 te vinden te zijn. Bij antiquariaten tref je erg vaak brieven "von Hof zu Hof" aan, veel dingen voor 50 cent tot 1 euro. Tot slot de jaarlijkse bijeenkomst van de Estlandvereniging in Soest (Westfalen). Aanbevolen! In de auto van Ruud is vaak nog een plaatsje vrij.

Presentatie

André de Bruin toonde een selectie Riga poststukken, allemaal weer anders: bestemming, afstempeling, datum, censuur enz. Over iedere brief zou je een artikeltje kunnen schrijven. De achterzijde van de dia's konden we helaas niet zien en dus misten we de stemfels die de routes tonen die de brieven moesten afleggen om hun bestemming te bereiken. Van Letland naar Nederlands Indië, hoe liep zoiets tijdens de eerste Wereldoorlog? Iets voor de volgende keer?

Veiling

Na een prima lunch volgde de veiling "nieuwe stijl", die al veel levendiger verliep dan de eerste aflevering. Partijtjes en stapeltjes verkopen gemakkelijker dan losse stukken, die indruk kreeg schrijver dezes. Voorzitter Ruud is een getalenteerd leraar, zo bleek uit

de wijze waarop hij de aandacht van de klas bij de les wist te houden.

**2005:
23 april en 24 september 2005
in Geldermalsen
(dus NIET op Koninkinnedag)**

DE BALTISCHE GEBIEDEN EN DE WAPENSTILSTAND VAN 11 NOVEMBER 1918 : EEN POGING TOT ORDENING VAN EEN CHAOTISCHE TIJD

Olav Petri en
André de Bruin

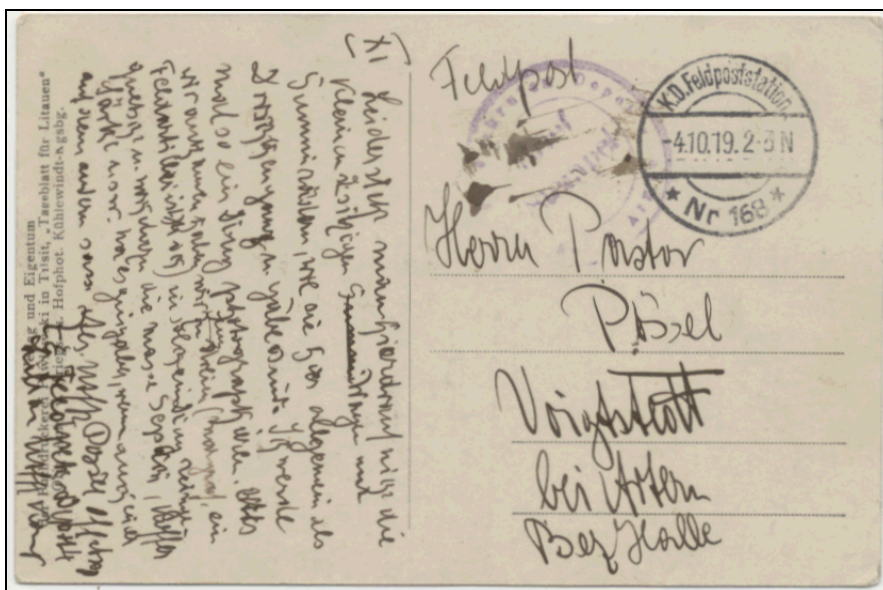
Het illustratiemateriaal is bijeengezocht door André de Bruin die tevens veel Duitse publicaties uit de betreffende periode ter beschikking stelde. Met veel dank aan Ruud van Wijnen voor het grondig becommentariëren van het artikel en het geven van wijze raad.

Inleiding

De chaotische omstandigheden waaronder de drie Baltische republieken in 1918 het licht zagen, maken het voor de verzamelaar lastig zicht te krijgen en te houden op het wie, wat, waar en wanneer. Wie iets weet van de geschiedenis van “onze” gebieden, vindt meer interessant materiaal bij het snuffelen in collecties. Dat wordt des te duidelijker tijdens de lezingen die André de Bruin en Ruud van Wijnen tweemaal per jaar houden. Gewone poststukken blijken door de datum, de plaats van verzending of door het gehanteerde tarief te getuigen van historische ontwikkelingen (afb. 1). Als toevoerder met enige globale kennis geniet je volop, maar je dreigt soms de grote lijn kwijt te raken.

Dit artikel beoogt een houvast te bieden in de vorm van een algemeen panorama van de gebeurtenissen, de betrokken partijen en de belangrijkste data van de periode 1918-1920. De auteurs hopen in latere publicaties op deelaspecten in te kunnen gaan.

De datum “11 november 1918” vormt het startpunt van ons artikel waarin we een beeld schetsen van de ontwikkelingen in het Baltische gebied kort vóór die datum en in het jaar dat erop volgde. We illustreren dat met postale getuigen uit die tijd.

Afb. 1 (83 %)

Kaart via veldpoststation 168. Dit veldpoststation was in Libau (het Letse Liepāja) tot het besluit door AOK Nord, 22-6-1919, tot terugtrekking. Daarna gat dit veldpoststation naar de standplaats in Prekuln. (Hierover: Postgebiet Ob.Ost. 1983 ; nr. 9. – p. 19)

Grenzen

Gemakshalve zullen vaak de globale aanduidingen Estland, Letland en Litouwen gebruikt worden. Vóór het ontstaan van deze landen als zelfstandige staten hanteerde men meestal ook andere aanduidingen, die verwezen naar op grenzen van gouvernementen of andere bestuurlijke eenheden uit de tsarentijd of nog oudere gebiedsindelingen (**afb. 2**). De grenzen van gouvernementen werden in de tsarentijd nogal eens bijgesteld. Onder Estland verstond men in het begin van de twintigste eeuw het noordelijke deel van de huidige republiek. In plaats van Letland sprak men vaak over “Koerland” (ruwweg het zuidwestelijk deel van het huidige Letland, eigenlijk alles ten westen van de rivier de Dvina/Daugava/Düna rivier, minus de stad Riga) en “Lijfland”, (het deel langs de Oostzee, ten noorden van Riga, doorlopend tot in het huidige Estland). Het begrip “Litouwen” kon destijds verwijzen naar het Litouwse deel van het oude Pools-Litouwse rijk, dat door de drie Poolse delingen in Oostenrijkse, Pruisische of Russische handen was geraakt. Maar in meer beperkte zin verwees het ook wel naar het gebied dat min of meer samenvalt met de huidige republiek. Het grootvorstendom Litouwen, als deel van het Pools-Litouwse rijk, omvatte bijvoorbeeld ook delen van het huidige Wit-Rusland, gebieden rond Suvalki, Grodno en Brest.

Namen

Zoals bekend, worden de plaatsnamen in de Baltische regio vaak op allerlei manieren geschreven, afhankelijk van de taal waarin de plaatsnaam voorkomt of afhankelijk van het gehanteerde transcriptiesysteem. De chaos wordt compleet indien plaatsnamen in bijvoorbeeld Engelse schrijfwijze onveranderd worden overgenomen in een publicatie in een andere taal. De Weichsel (Duits) of Wisła (Pools) heet dan opeens Vistula. Bovendien kregen plaatsen vaak gewoon een andere naam. Een bekend voorbeeld van dat laatste zijn de namen Dorpat (Duits), Derpt (Russisch), Joerjev (Russische naam in het kader van de russificatie) en Tartu (Ests), die allemaal verwijzen naar dezelfde stad.

Afb. 2

Wij vragen dan ook om enige clementie. In ons artikel, dat een wijde horizon bestrijkt, kunnen wij niet consequent één benadering gebruiken of telkens alle schrijfwijzen noteren.

Algemeen deel over de geschiedenis: 1918 – 1920, de grote lijnen

Wapenstilstand

Op 11 november 1918 kwamen in Compiègne de geallieerden en Duitsland tot een wapenstilstand. In de bepalingen stond dat de verdragen van Brest-Litovsk (en dat van Boekarest) als nietig beschouwd werden. Het was in het kader van het verdrag van Brest-Litovsk dat Duitsland als overwinnaar

vrede gesloten had met het bolsjewistische Rusland, waarbij Rusland niet alleen afstand had gedaan van zijn delen van Polen en van Oekraïne ten gunste van Duitsland en Oostenrijk, maar tevens de Baltische gebieden had verloren en ook nog onder andere Finland als onafhankelijk land had moeten erkennen. Litouwen en Koerland werden in het verdrag van Brest-Litovsk (maart 1918) aan Duitsland afgestaan, Lijfland en Estland mochten door Duitsland bezet blijven. Interessant was punt XII uit de wapenstilstandsovereenkomst van Compiègne. Daarin stond dat de Duitse troepen zich uit het oosten moesten terugtrekken tot achter de grenzen van 1914 “zodra de geallieerden dit passend achten”.

Dat die terugtrekking dus deels anders verliep dan in het westen en niet een complete terugtrekking behelsde, vond zijn oorzaak in de vrees voor chaos en de bolsjewistische revolutie die achter de terugtrekkende troepen aan ook landen als Duitsland en uiteindelijk Engeland, Frankrijk en Italië kon bereiken. Dit muisje kreeg vooral in Letland een staartje.

Brest-Litovsk

De Vrede van Brest-Litovsk tussen Rusland en Duitsland en haar bondgenoten, waar vanaf december 1917 naar toe was gewerkt, was op 3 maart 1918 getekend en werd op 15 maart geratificeerd door het Sovjetcongres. In de periode van 18 februari tot 3 maart 1918 waren Duitse troepen nog snel naar het noorden opgerukt vanaf midden Letland. In de Baltische gebieden stonden de Duitse troepen uiteindelijk langs een lijn die van Narva (Estland) in het noorden, schuin naar het zuidoosten wegliep tot diep in Oekraïne en Rusland, alle Baltische gebieden ruim omvatte.

In alle gebieden die tot maart 1918 nog tot het revolutionaire Rusland hadden behoord, was in de wintermaanden van 1917-1918 (Lenins Oktoberrevolutie!) sprake geweest van toenemende chaos, onder meer door dat lokale bolsjewieken de macht probeerden te krijgen en groepen van het front naar huis terugkerende Russische soldaten landgoederen plunderden. De bolsjewieken en plundersaars traden met name op tegen de oude machthebbers, bijvoorbeeld de “Baltische baronnen”, tegen burgerij met een Duitstalige achtergrond en tegen Letse of Estse burgerij. Lenin had het recht op zelfbeschikking erkend, met als gevolg dat onder de Baltische volken ook groepen geactiveerd werden die naar onafhankelijkheid streefden. Die erkenning van eventuele onafhankelijkheid appelleerde ook weer aan gevoelens bij Duitstalige bewoners van de regio. Tot slot waren in onze regio op kleine schaal aanhangers van het oude tsarenregime actief, de zogenaamde “Witten”.

Toen na matrozenopstanden in oktober 1918 in Duitsland de revolutie uitbrak, verloren het Duitse leger en bestuur in de Baltische gebieden

onmiddellijk aan kracht en invloed. De bolsjewieken zegden het verdrag van Brest-Litovsk op en stonden klaar om de Baltische landen binnen te trekken. De 11-e november vormde de bezegeling van de Duitse ondergang. De troepen trokken weg naar Duitsland.

Drie staten

In het kielzog van deze ontwikkelingen ontstonden 3 onafhankelijke staten. In Letland en Estland waren tijdens de Duitse bezetting comités in actie gekomen die wegen naar autonomie zochten, waarbij zowel “echte” Letten en Esten alsook Balten met een Duitculturele achtergrond optraden. In Litouwen, dat een langere bezettingsperiode meemaakte, was in overleg met de Duitsers gestreefd naar een zekere autonomie. Er was zelfs sprake van een mogelijke vorst of stadhouder, afkomstig uit de Duitse adel. Na 11 november 1918 trokken de Esten, Letten en Litouwers aan het langste end. Hun vertegenwoordigers konden regeringen vormen die uiteindelijk de facto en de jure erkend werden door het buitenland.

De ontwikkelingen verliepen nogal chaotisch, waarbij voor het jaar 1919 met name in Letland een veelvoud aan gebeurtenissen te melden valt. We gaan daar verder op in door in een aantal paragrafen via de belangrijkste schakstukken op het bord een beeld te schetsen van wat er speelde.

Meer in detail: wie speelden een rol?

• Drie nieuwe staten

Estland

Op 28 november 1917 maakten nationalistische leiders gebruik van het recht, toegekend door de bolsjewieken die in Rusland de macht hadden gegrepen, om de onafhankelijkheid uit te roepen. In dezelfde periode riepen ook de Baltische baronnen zich uit tot vertegenwoordigers van Estland en scheidden zich af van Rusland. Duitsland bezette Estland nog in de winter van 1918 maar moest in november 1918 vanwege de wapenstilstands-overeenkomst met de Entente aan de

terugtocht naar Duitsland beginnen. Het ontstane machtsvacuüm werd in relatief korte tijd opgevuld door een eigen, Estse regering. Deze was kwetsbaar door het optreden van “baronnen”, bolsjewieken en Russische Witte eenheden. De Estse soldaten van het Russische leger kozen doorgaans snel de kant van de eigen regering. De bolsjewieken waren in Estland al spoedig op de terugtocht. De Estse troepen waren ook actief in het noorden van Lijfland, een gebied waar de grens met Letland nog niet overal duidelijk was vastgelegd. Zij raakten slaags met oprukkende Letse Landwehr. Grensproblemen werden snel opgelost. Grosso modo werd de taalgrens als uitgangspunt genomen en we zien tot op de dag van vandaag de stad Valk (Walk, Valga, Walga), verdeeld over beide landen.

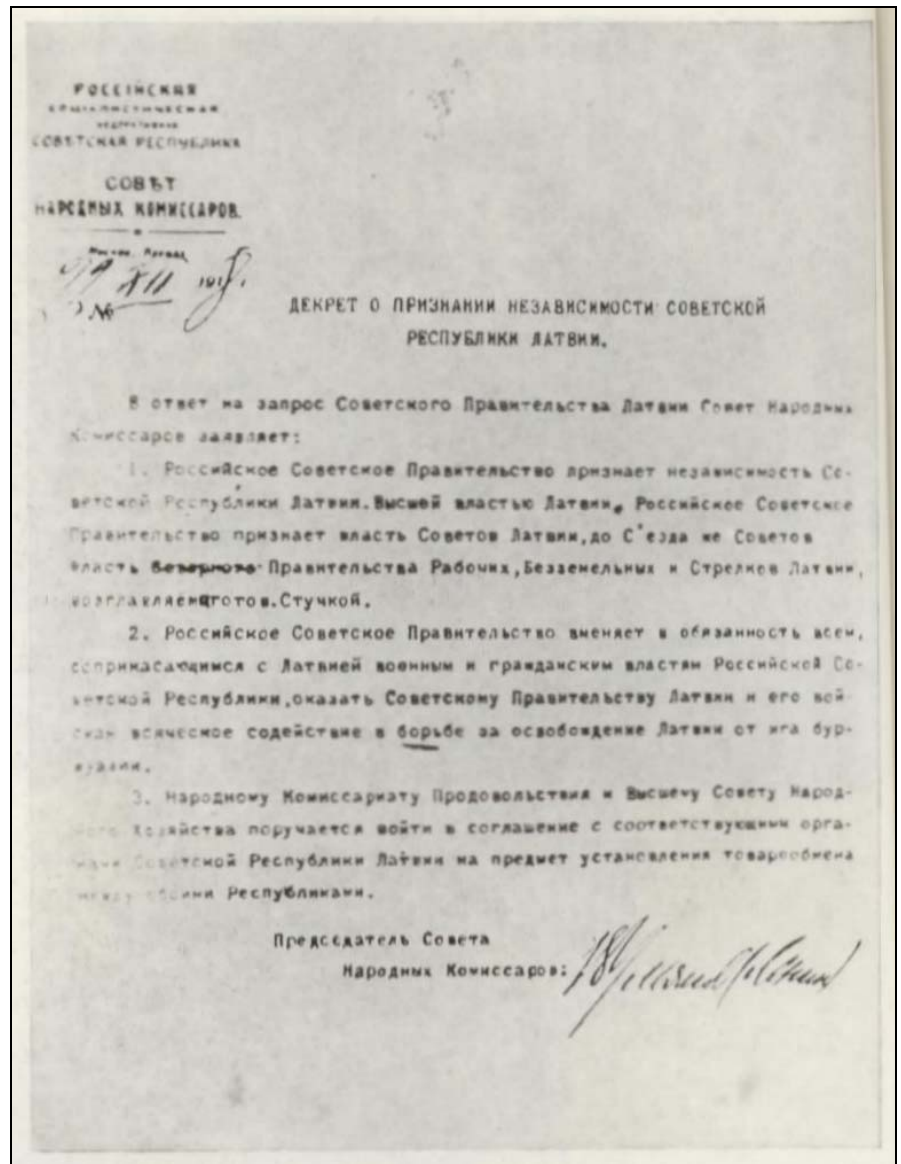
Letland

Letland was een gebied met relatief veel industrie, met een actieve arbeidersklasse en met een vrij groot Russisch bevolkingsdeel. In Letland stonden al snel een bolsjewistische en een niet-bolsjewistische regering tegenover elkaar. Op 18 november komt een Letse regering tot stand in Riga, maar enkele dagen daarvoor was in Valmeera een communistische regering gevormd. Tijdens WO1 waren in het Russische leger Letse infanterieregimenten gevormd. Deze werden bekend onder de naam “Letse schutters – Latysjkije streltsy” en strekten in 1918-1919 grotendeels aan de zijde van de bolsjewieken. De Letse schutters speelden een grote rol bij de verovering van grote delen van Letland. Van 15-1-19 tot 22-5-19 functioneerde bijvoorbeeld in Riga en omgeving de bolsjewistische post (o.a. gebruikte men de Kerenski-zegels met hamer en ketting en de tsarenserie). In het land opereerden behalve de troepen van de “eigen” Letse regering (begonnen met 400 man die met wat landwehr en Duitsers de strook bij Liepāja verdedigde) nog bolsjewistische eenheden, Duitse eenheden en Russische troepen van de Witten. Letland bleef tot diep in de herfst van 1919 een chaotisch strijdtooneel.

Litouwen (en Polen)

Reeds onder de Duitse bezetting van Russisch Polen en van Litouwen ontstond overleg met Duitsland over een onafhankelijk Litouwen. Met name in het nog bezette Polen leefde de herinnering aan het grote Pools-Litouwse rijk. In februari 1918 kwam een soort Litouwse regering, de Staatsraad tot stand. Onduidelijk bleef, wat te verstaan was onder eventuele staten als "Polen" en "Litouwen". Al maanden werd er touwgetrokken om invloed en macht, Litouwers en Litouwers met een meer Poolse culturele achtergrond waren het oneens over de omvang en machtsverhoudingen in een toekomstige staat. Toen de onafhankelijkheid na 11 november 1918 een feit werd, leidde die onduidelijkheid tot een conflict, waarbij troepen van de onafhankelijke republiek Polen tweemaal en uiteindelijk definitief de regio Wilno bezetten. Litouwen kreeg zijn hoofdstad Vilnius, inclusief het geannexeerde aangrenzende gebied Centraal Litouwen, pas in oktober 1939 van Stalin terug na de Poolse nederlaag tegen Duitsland. De Litouwse regering zetelde al snel in de provisorische hoofdstad Kaunas, de rond Kerstmis in omloop gebrachte eerste postzegels van de Vilnius uitgave (die met 4 randen "bolletjes") werden herdrukt in deze nieuwe hoofdstad. Op het grondgebied van Litouwen treffen we in 1918 en 1919 aan: Polen, bolsjewieken (onder andere opererend vanuit het ooit Litouws gebied zijnde bolsjewistische Wit Rusland - Belarus), terugtrekkende Duitsers (met een belangrijke soldatenraad in Kaunas), Witte Russen.

De Litouwse regering kon vanaf 23 november beschikken over een eerste regiment, Duitse hulp werd gaarne geaccepteerd. In februari 1919 vochten Litouwse troepen tegen bolsjewistische invallers, o.a. bij Kėdainiai. Toen de bolsjewieken verdreven waren en de Duitsers het land hadden verlaten, worstelde Litouwen jarenlang met Letland over het oostelijk deel van dat land, met Duitsland over Memel en met Polen over Vilnius en omstreken. De landkaart in het in Amerika uitgegeven handboek "Postage stamps of Lithuania" laat nog in 1978 een

Afb. 3

Het door Lenin ondertekende decreet over de erkenning van de onafhankelijkheid van de Letse Sovjetrepubliek. Uit: Lettische Sozialistische Sowjet-Republik / Ilmar Iwert. – 1977. Brochure uitgegeven bij gelegenheid van de 60^e verjaardag 'der grossen Sozialistischen Oktoberrevolution'.

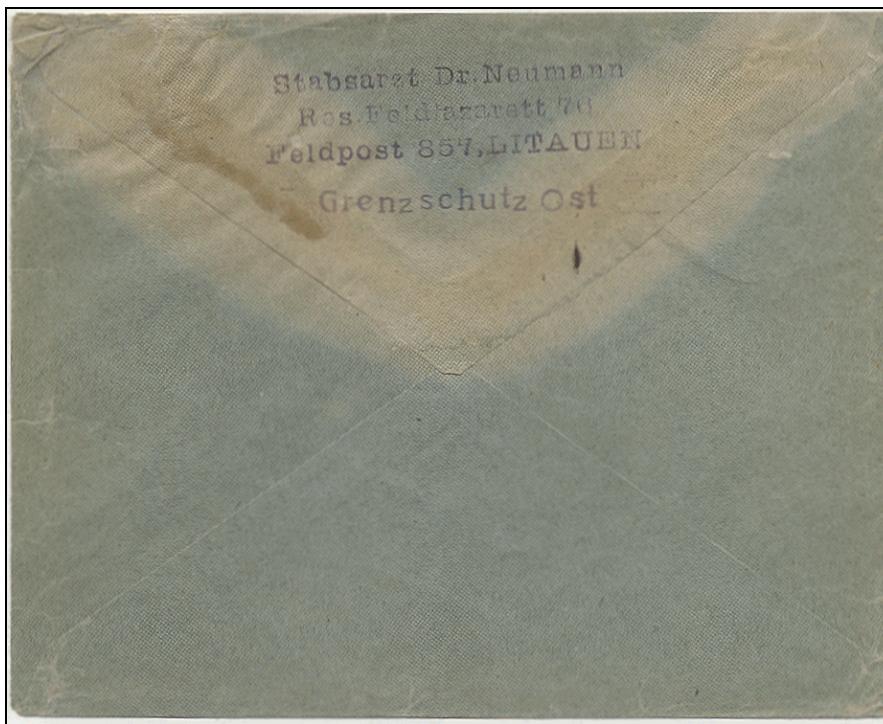
landkaart zien met plaatsen als Grodno en Suwalki als Litouwse steden.

• Geallieerden

De geallieerden, de "Entente", die aanvankelijk aan WO1 deelnamen, waren Frankrijk, België, Groot-Brittannië, Rusland en het als eerste aangevallen land, Servië. Rusland behoorde door het verdrag van Brest-Litovsk, getekend op 29 maart 1917, formeel niet meer tot de geallieerden. De geallieerden hadden wel wat gedachten over de gebieden in het Oosten en de positie van de Duitse troepen

aldaar. Zo zouden volgens de 14 punten van Wilson landen onafhankelijk kunnen worden. De drie Baltische landen zouden conform president Wilsons punten, in aanmerking kunnen komen voor bijvoorbeeld een volksraadpleging of onafhankelijkheid.

De geallieerden waren bevreesd voor het overslaan van de Russische revolutie naar hun landen en intervieneerden in Rusland zelf, waarbij ze de Witten openlijk steunden. Na 11 november 1918 lieten zij de Duitse troepen nog even het vacuüm opvullen.

Afb. 4 (75 %)

Brief uit Kaunas, met op de achterzijde het stempel van de verzender: Stabsarzt Dr. Neumann Res. Feldlazarett 70 (?) Feldpost 857, LITAUER Grenzschutz Ost.

Het stempel van Kaunas op de voorzijde is gedateerd 10.III.18.

Het onafhankelijke, in opbouw zijnde Polen kreeg volop steun in de verwachting dat een sterk Polen de bolsjewieken op afstand kon houden. De belangrijkste militaire leider maar-schalk Foch had dan ook geen problemen met de Poolse bezetting van Vilnius.

In Estland en Letland waren Britse marineschepen actief, allereerst om de Duitse troepen in de gaten te houden, anderzijds om in politiek opzicht in te grijpen als de situatie erom vroeg. Britse schepen voeren de haven van Tallinn binnen zodra de Duitsers vertrokken waren.

- **Duitse troepen van het gewone leger.**

De tegenstanders van de "Entente" waren de "Centralen", Duitsland en Oostenrijk-Hongarije, later uitgebreid met het Osmaanse rijk en Bulgarije. Onze Baltische gebieden vormden het actiegebied van het Duitse leger. "OberOst" (= Oberbefehlshaber Ost) was verantwoordelijk geweest voor de militaire activiteiten en het civiele bestuur (denk aan de ObOst postzegels) in de Baltische gebieden. OberOst werd opgeheven en de verdediging van Duitsland en Duitse belangen kwam te liggen in handen van Grenzschutz Ost (**afb. 4**) die vrijwilligers-eenheden coördineerde.

De 11-e november, het einde van de oorlog, versterkte de wens van de troepen om naar huis terug te keren. De bereidheid om te vechten was miniem. De discipline bleef in zoverre gehandhaafd, dat de meeste militairen, ook de belangrijke soldatenraden, wel begrepen dat de terugtocht beter zou verlopen als men orders zou blijven opvolgen. Verschillende eenheden werden geleid door soldatenraden. Tot Oost Pruisen verliep de terugtocht meestal te voet of per schip. Goederen werden per spoor vervoerd.

Het Duitse leger in Estland, deel van het zogenaamde Nordkorps, trok in slechts enkele dagen weg van de eilanden Ösel, Moon, Dagoe enz.. De evacuatie vond meestal plaats per schip.

De Duitse troepen op het vasteland trokken langs de gehele grens met Rusland terug, doorgaans zonder gevechten. Zij verlieten Reval en Narva (na enkele gevechten met oprukkende bolsjewieken) en ontruimden in snel tempo het gebied dat nu Estland bestrijkt. Wat men aan wapens niet mee kon nemen, werd vernietigd of verkocht. Dit betekende het einde van de Duitse aanwezigheid in Estland.

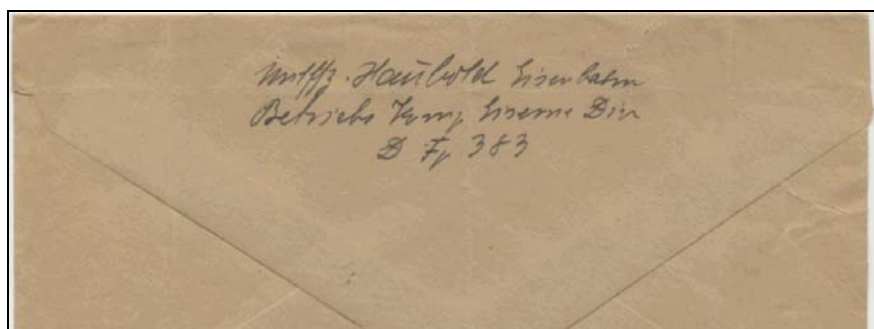
Op 20 november besloot de legerleiding dat vrijwilligerseenheden en Baltische Landwehr (**afb. 5**), de verlaten grens Baranovitsji-Molodetsjno zou overnemen en dus als een soort achterhoede zou fungeren. De vrijwilligerseenheden bestonden uit militairen die nog tot vechten bereid waren. Het betrof qua aantal kleine groepen, die samen gingen werken met bijvoorbeeld Baltische landwehr/militie in hun strijd met Rode troepen. Bekend werd de "Eiserne Brigade", later "Division" onder Von Manteuffel (nee, niet de generaal uit WO2) (**afb. 6 en 7**).

Deze vrijwilligers raakten in Letland al snel betrokken bij de operaties van groeperingen die slechts één doel gemeen hadden: het bestrijden van de oprukkende bolsjewieken. In februari 1919 werd generaal Rüdiger von der Goltz bevelhebber van de Eiserne Division. Hij werkt samen met de Russische "Witte" generaal Bermond-Avalov. Vanaf 31-7-1919 ontvingen vrijwilligerstroepen geen financiële bijdrage van de overheid in Berlijn meer en verloren hun officiële Duitse status. Von der Goltz speelde een leidende rol in militaire en politieke zaken totdat eind november 1919 een wapenstilstand een eind aan de strijd maakte.

De Duitse regering in Berlijn was in die periode met handen en voeten gebonden door de wapenstilstand met de Entente, door "Versailles", en anderzijds gedesoriënteerd door de binnenlandse dreiging van linkerzijde (socialistische opstanden). Net zoals de Entente leefde ook in Berlijn de wens de grens in het oosten veilig te stellen, waar dan de door Versailles opgelegde kleine Reichswehr te klein voor zou zijn, reden om vrijkorpsen te steunen.

Afb. 5 (81 %)

Afb. 6 (58 %)

Brief, uit Jelgava 15-4-1919, met op de achterzijde de vermelding van de afzender, die deel uitmaakte van de 'Eisenbahn Betriebs Komp. Eiserne Div.'. D.Fp, Deutsche Feldpost 383 was van 09-1917 tot 12-1918 gevestigd in Riga, in het Hoofdpstkantoor.

• Duitse vrijkorpseren

Deze eenheden, bestaande uit vrijwilligers en veelal de naam dragend van hun bevelhebber, ontstonden in de chaotische periode van de ineenstorting van het keizerlijke Duitsland. Zij speelden een politieke rol, voornamelijk in Duitsland zelf, maar ook in Polen, bijvoorbeeld Silezië. In onze gebieden (*afb. 8*) kwamen zij in actie in het kader van de bescherming van de oostgrens van het Duitse Rijk. Daar was een machtsvacuüm ontstaan, in Lijfland en Koerland was de Duitstalige minderheid in gevaar, het bolsjewisme moest bestreden worden. Een vette premie wachtte: de belofte was gedaan (door een vertegenwoordiger van de Letse regering) dat men land zou krijgen om na de strijd een bedrijf te beginnen.

Uiteindelijk verlieten de laatste Duitse strijders de Baltische republieken op 13 december 1919.

• “Baltische baronnen”

Onder deze term duidde men al in de tsarentijd afstammelingen van kruisridders aan en Duitse immigranten. Deze waren door de Poolse delingen en door Russisch-Zweedse oorlogen in het Russische rijk terechtgekomen. Vaak waren ze zich nog bewust van hun afstamming, de adel, vanouds vaak grootgrondbezitters, bezette traditioneel hoge posten in de Russische ambtelijke wereld en de strijdkrachten. Zij vormden de cultureel-maatschappelijke bovenlaag in de Letse en Estse gebieden. In WO1 werden ze soms gewantrouwd in Rusland zelf. Door het verloop van de oorlog raakten velen in Duits vaarwater. Door de Duitse overwinningen aangemoedigd en bedreigd door bolsjewistische bendes herinnerden velen zich de oude tijden, waarin hun voorouders als ridders van de Duitse Orde het land bestuurden. Onder de baronnen streed een militie, de “deutsch-baltische Landeswehr” (*afb. 9*) (soms met hoofdletters geschreven).

De bolsjewieken gebruikten “Baltische baronnen” als verzamelwoord voor alle tegenstanders in die regio.

Afb. 7 (82 %)

Ansichtkaart (Das Schloss zu Miltau), 3-9-1919, met stempel van de Eiserne Division, Het onderdeel is niet goed te lezen: Divisions-kraftwagen..(?).

Afb. 8a (82 %)

Aangetekende brief, 8-3-1919, vanuit uit Dundaga in Letland naar Frau Ulmann in Goldingen, ook in Letland. De Letse naam van Goldingen is Kuldīga

- **“Rode” Russen**

Dromend van de wereldrevolutie, de dienstregeling van Karl Marx volgend, wachtten de bolsjewieken op opstanden in andere landen of waren bereid daar actief toe bij te dragen. Die revolutie leek door te breken in Duitsland en was even een succes in Hongarije (Bela Kun) terwijl Beieren (Kurt Eisner) een socialistische republiek was geworden. Grenzen waren minder belangrijk, alle arbeidende mensen zouden deel worden van een nieuwe wereldorde. Door de vrede van Brest-Litovsk waren de bolsjewieken gedwongen geweest enorme delen van het oude Rusland af te staan, o.a. het hele Baltische gebied. Naar aanleiding van 11 november 1918 zegde de Russische regering het verdrag van Brest-Litovsk op en ging tot actie over, te beginnen rond Narva en de Russische stad Pskov. In Letland veroverden de bolsjewieken in korte tijd een groot deel van het land. Een arbeidersregering die in december 1918 in Litouwen-Wit-Rusland (Belarus) ontstond, werd ogenblikkelijk door Rusland erkend. Uiteindelijk ging de verwachte wereldrevolutie niet door, de Baltische landen gingen voor de bolsjewieken verloren, terwijl zij ook nog grote gebieden ten westen van Minsk aan Polen moesten prijsgeven doordat hun Eerste Ruitersleger in Polen verslagen werd tijdens het “Wonder aan de Weichsel”, waar ervaren Franse adviseurs (generaal Weygand) het Poolse leger bijstonden.

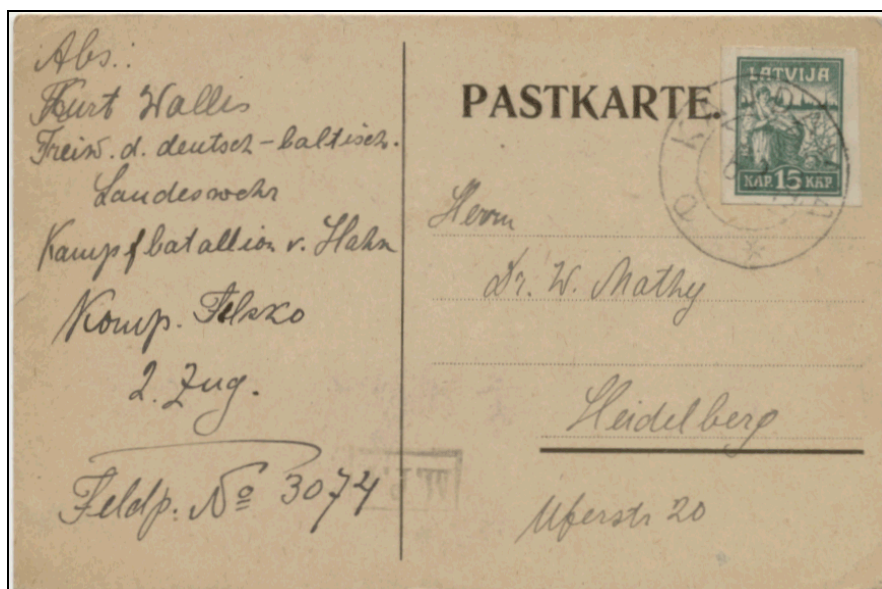
- **“Witte” Russen**

De Witten hoopten op terugkeer naar oude tijden, naar het tsarenrijk of naar een Russische burgerlijke republiek zoals die 8 maanden had bestaan met Kerenski als bekendste politieke leider. Zij waren verwickeld in een burgeroorlog met de bolsjewieken. Voor een deel van hen had Rusland de Entente niet in de steek gelaten en was hun land niet tot een separate vrede (Brest-Litovsk) met Duitsland overgegaan. Deze Russen beschouwden zich dus nog als geallieerde.

Afb. 8b

De achterzijde met de vermelding van de afzender Max Ulmann, vrijwilliger bij Battallion Tönniges en te bereiken via veldpostkantoor 168. Zoals bij afb. 1 vermeld is, zat dit veldpostkantoor tot 22-6-1919 in Libau (het Letse Liepāja)

Afb. 9 (80 %)

Kaart, geschreven 5-VIII-1919 in Kaudau, door een vrijwilliger van de deutsch-baltische Landeswehr.

Een deel van de Witten bestond uit voormalige krijgsgevangenen, waaronder veel officieren, en uit gevluchte burgers.

Voor onze zaak is met name Bermond(t)-Avalov (er bestaan verschillende schrijfwijzen van deze naam) van belang. Deze Witrussische officier die zich “vorst” noemde had in Koerland de leiding over een kleine strijdmacht. Hij werd in 1919 tevens nominaal bevelhebber van onder andere de Duitse troepen die streken onder Von der Goltz. Deze Duitse generaal viel op die manier namelijk vanaf juli 1919 formeel niet meer onder Berlijn en kon dus het bevel om naar Duitsland terug te keren negeren. Generaal Bermond(t)-Avalov opereerde een tijd met de zogenaamde West Armee, voornamelijk bestaande uit ex-krijgsgevangenen en vluchtelingen. Hij fungeerde zoals gezegd als dekmantel voor Von der Goltz die met zijn Duitse vrijwilligers nominaal onder Bermond(t) optrad. In augustus 1919 riep Bermond(t) de antibolsjewistische regering van Letland uit in samenwerking met Von der Goltz. De bekendste acties van dit duo betreffen de slag bij Cēsis en de gevechten om Riga. Onderstussen vocht Bermond(t) met “zijn” Duitsers ook in Litouwen, de bolsjewieken bestrijdend waar mogelijk. Allerlei speculatieve postzegels van deze groepering zijn in omloop gebracht. In november 1919 werd Bermond(t) van de vernietiging gered door het vrijkorps Rossbach.

We komen nog andere Witten tegen in onze streken. Soms lopen hun benamingen door elkaar, aangezien de bevelhebbers soms wel, soms niet samenvoeging op bevel van hogerhand accepteerden (denk aan bevelhebbers als generaal Denikin en de “opperste bestuurder admiraal Koltsjak”). Helemaal in de marge van ons verzamelgebied treffen we de “Nordarmee” onder leiding van de Witte generaal Rodzianko. Dit leger opereerde in Rusland en gebruikte postzegels die in Tallinn gedrukt waren en die qua druk verwantschap vertonen met vroege Estse uitgaven. De troepen bezetten Pskov en Jamburg in de periode februari-mei 1919 en gingen op in de “Nordwest Armee” van generaal Joedenitsj die met Britse steun vanuit de omgeving van Pskov oprukte naar

Petrograd. Ook deze actie mislukte. Joedenitsj was actief van juni 1919 tot november 1919 en kreeg nog even steun van de Esten, tot die merkten dat Joedenitsj uit was op herstel van de vooroorlogse situatie. De restanten van het legertje trokken terug naar Estland, de leiding verdween naar Parijs. N.B. Het Noordleger van generaal Miller opereerde niet in onze regio.

• Omvang

Wanneer je een woord als “leger”, “regiment” of “divisie” leest, dan ontstaat onwillekeurig een beeld van grote troepenafdelingen. In de episode eind 1918 eind 1919 hebben we doorgaans echter te maken met naar verhouding beperkte troepenmachten die relatief lange frontlijnen moesten bewaken en die met wisselende loyaliteiten te kampen hadden. Eigenlijk was iedereen oorlogsmoe. Ook de Duitse operaties in Lijfland en Estland in februari-maart 1918 waren al een zaak geweest van relatief kleine eenheden. De oude reguliere Duitse en Russische legers waren al weggesmolten, verplaatst naar het westelijk front of op weg naar huis. De drie jonge republieken begonnen helemaal vanaf “nul”, werving of dienstplicht, de hele organisatie moest starten met wie toevallig in de buurt was. Zeker in Letland was een groot deel van mogelijke diensplichtigen al lang onder de Russische wapenen geroepen. Veel mensen waren op de vlucht. In een machtsvacuüm kunnen relatief kleine gewapende groepen echter veel bereiken. Ik noteer wat getallen mede om aan te geven dat van de eventuele veldpost geen grote aantallen verzonden brieven te vinden zijn.

Nieuwe “legers” en de nog steeds strijdende groepen hadden een wisselende omvang, mede afhankelijk van de krijgskansen, de aantrekkelijkheid van de te bereiken doelen of de mate waarin een regering daadwerkelijk macht verwierf. In de loop van enkele maanden groeiden de gelederen. Zo bestond de “Eiserne Division” aanvankelijk uit 200-300 inzetbare manschappen, op zijn hoogtepunt moesten het er maximaal 4000 geweest zijn. De Duitse Reserve Gardedivisie telde 5000 militairen. Vrijwilligers die als

gelukszoeker uit Duitsland kwamen, zond men vaak weer terug omdat ze ongeschikt waren voor de strijd. Alle troepen aan Duitse kant samen waren op hun hoogtepunt 25.000 man sterk. De Witten die die onder Lieven aan de zijde van de nationalistische Letten streken, hadden 200 man, een aantal dat groeide tot 3500 en dat zich aansloot bij Joedenitsj. De Landwehr in Estland telde slechts enkele honderden inzetbare manschappen. Litouwen moest beginnen met 1 regiment en begon in maart 1919 met dienstplicht. De Letse regering beheerste alleen het uiterste zuidwesten van het land en dat nog mede dankzij steun van buitenaf. In Liepāja hadden zij aanvankelijk 500 Letse militairen ter beschikking naast enkele honderden Baltische Landwehr en Duitsers. Hun aantal groeide tot zo’n 3000 in de periode januari-maart 1919. De Letse nationalistische in het noorden (bij Estland) streken met zo’n 1500 man. De bolsjewistische Letse schuttersregimenten die aanvankelijk zo’n 12.000 man sterk waren, smolten weg toen deze strijders eenmaal in de eigen regio, “thuis” aangeland waren: ook zij waren oorlogsmoe. Trotski haalde deze tot dan toe betrouwbare elitetroepen dan ook graag weg uit Letland om ze in te zetten op sleutelposities in de Burgeroorlog tegen de Witten. Dienstplicht leverde uitsluitend nieuwe ongeïnde “Rode” Letten. Het Noordwest leger van Joedenitsj telde, optredend vanuit Estland tegen Petrograd, aanvankelijk 3000 man. Bermond(t)-Avalov zou –alle strijdenden inbegrepen - in totaal ooit 51.000 man onder zijn bevel hebben gehad.

◀

Bronnen

Wie op het internet gaat zoeken naar interessante publicaties zal een overweldigende hoeveelheid tekst en illustraties aantreffen. Alleen al over Bermond-Avalov blijkt een enorm archief te bestaan, deels in het Russisch, met teksten, brieven, allerlei documenten. Ik doe een greep:
www.balarusguide.com
www.netcomuk.co (over Litouwen)
www.onwar.com Letland en Litouwen
www.fask.uni-mainz.de (Litouwen)
www.derstandard.at (Estland)
www.westfront.de (Letland)
www.belarus-misc.org (Litouwen)
www.reitergenossen.de (vrijkorpsen)

Vorau Vitali, The Treaty of Riga (internet)
 Rudin H., Armistice 1918, Yale, 1944, internetversie
 Schuurisma R.L.(red.), 14-18 de eerste Wereldoorlog, 10 delig, 1975, Amsterdamboek
 Paape A. H. (red.) Bericht van de Tweede Wereldoorlog, 7 delig,
 C. R. Noske, Das "Postgebiet Ob.-Ost", Monatschrift "Die Ganzsache", Nr. 1, Borna, 1922
 Mangulis V., Latvia in the Wars of the 20th century, Princeton, 1983
 Sullivan C. L. , The 1919 German Campaign in the Baltic: The Final Phase, , Londen, 1978, internetversie
 Gmeline, Patrick de, versailles 1919, Parijs 2001
 Haupisch H., Der grosse Krieg, Die Befreiung von Livland und Estland., Stalling G., Oldenburg, 1918
 Die Rückführung des Ostheeres, Mittler & Sohn, Berlin, 1936
 Pereikša Algis, De stempels van veldpostkantoren in litouwen. De organisatie van het Litouwse leger, (bewerkt door Kaptein Jan in HBG 39)
 Der Baktikum Sammler, diverse jaargangen.
 Hahne Gerhard, Die Inflation der Markwährungen und das postalische Geschehen im litauisch-polnischen Raum, z.j Uetze
 Postage stamps of Lithuania, New York, 1978

Afb. 11 (84 %)

Veldpostkaart uit Seini, 14-3-1919. Na vergroting zien we in het briefstempel Suwalki vermeld.

Verdere postale getuigen

Afb. 10 (74 %)

Brief, afkomstig van de 'Marine versorgungsstelle Libau'. Het Letse stempel geeft de Letse naam van deze plaats: Leepaja, 13-5-1919

Afb. 12 (83 %)
Ansichtkaart (Libau am Hafen)

Afb. 13 (82 %)
Aangetekende brief uit Roja, 22-4-1919, van vrijwilliger Ulmann, dezelfde als eerder bij Batallion Tönninges (afb. 8). Aankomststempel Kuldīga, de Letse naam voor Goldingen

Afb. 14 (80 %)

Aangetekende brief van vrijwilliger Ulmann, dezelfde als eerder bij Batallion Tönniges (afb. 8) (?), nu bij Bat. Wendt en bereikbaar via veldpoststation 3066. De brief uit Jelgawa, 18-8-1919, gecensureerd in Libau, komt 24-8-1919 aan in Eisleben.

DE ZOGENAAMDE HULPUITGIFTE VAN REVAL IN 1909

A. Epstein

Dit verhaal gaat over het vermeend gebruik van gehalveerde zegels van 2 kopeken van de permanente uitgave met het keizerlijke wapen. Begin april 1909 zouden die in Reval (Tallinn) voor de frankering van brieven zijn gebruikt en zo hier en daar wordt nu voorgedaan als zou het gaan om grote zeldzaamheden van de Estse filatelie.

Deze geschiedenis begint met een bericht op pagina 316 van het Duitse tijdschrift 'Illustriertes Briefmarken Journal', nummer 13 (733) van 10 juli 1909. Het gaat over een lokale brief aan de dame in Reval. De frankering van 3 kopeken bestaat uit een normaal zegel van 2 kopeken, plus een gehalveerd zegel van dezelfde waarde. De brief werd aan het tijdschrift gezonden door de heer Z.v.M (vermoedelijk Zur von Mühlen, toen een bekend filateliste). Hij verklaarde het volgende.

Het postkantoor van Reval raakte, door de grote hoeveel post met goede wensen vanwege Pasen, door zijn voorraad zegels van 1 kopeke. Dat gold ook voor de zegel van 3 kopeken. Deze zegels werden gebruikt voor de frankering van lokale brieven (3 kop.) en wenskaarten (1 kop., drukwerktaarif). Het werd dus onmogelijk om deze poststukken op de normale wijze te frankeren en daarom werd toegestaan dat zegels van 2 kopeken werden gehalveerd zolang de voorraad zegels van 1 en 3 kopeken niet was aangevuld. Deze situatie duurde drie dagen, van 4 t/m 6 april. De zegels werden zowel verticaal als diagonaal gehalveerd en amper 100 brieven met een gehalveerd zegel werden door de post besteld.

Een overeenkomstig bericht werd door het grote postzegelhandboek van Kohl (1915) overgenomen bij het hoofdstuk Rusland. Later werden vergelijkbare opmerkingen gemaakt in de catalogi van Michel en Stanley Gibbons. Ook de Russische specialcatalogus van Romenko nam het over.

Afb. 1 (77 %)

Afb. 2 (77 %)

Daarentegen werd de halvering genegeerd door de meerderheid van de algemene en gespecialiseerde catalogi zoals Senf, Yvert & Tellier en Scott. In de jaren 90 nam de Michel catalogus de halvering van de 2 kopeke (en ook de 7 kopeke) nog wel op, maar vermeldde niet meer de ontstaansgeschiedenis. Tenslotte verdwenen de halveringen uit deze catalogus, maar in Stanley Gibbons worden ze nog steeds genoemd.

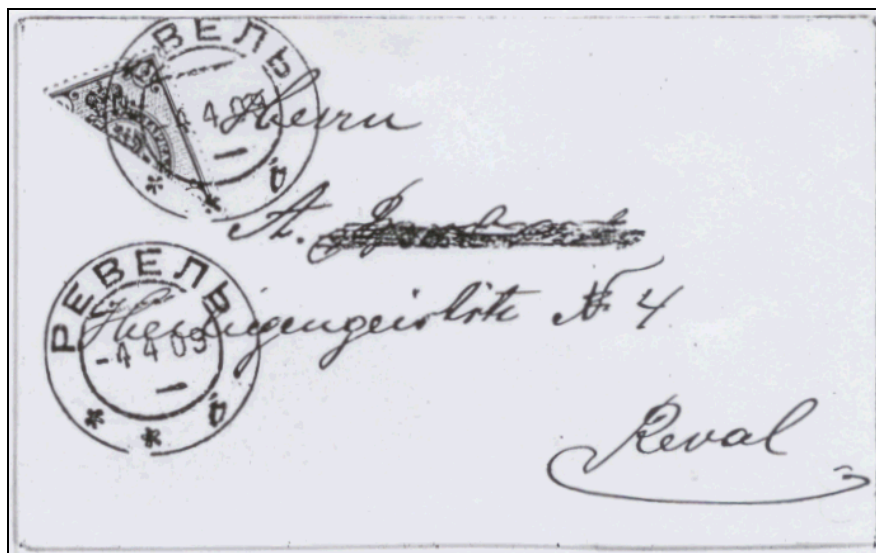
De vooraanstaande Estse filatelist I. Weiner schreef in 1940 in een artikel in de *Rossica Journal* (nr.39, pagina's 283-285) dat hij slechts zeven enveloppen met een halvering had gevonden en onderzocht. Gehalveerd waren de 2 kopeke zegels van zowel de uitgave van 1902 als die van 1909 (Michel 42y en 65).

Ze waren gestempeld met de ПЕБЕЛБ (Revel) dagtekeningstempels met de serieletters "Ж" (Russisch "zh") en "и". Op alle enveloppen ontbrak een aankomststempel, maar dat was gebruikelijk voor lokale post. Het is belangrijk om vast te stellen dat alle catalogi slechts de postzegel uit 1902 vermelden.

De vraag is natuurlijk in hoeverre de hele geschiedenis overeenkomt met de feitelijke situatie. Een aantal zaken moet daarbij worden overwogen.

In de eerste plaats valt nauwelijks aan te nemen dat de hele voorraad postzegels van 1 en 3 kopeken van het post- en telegraafkantoor in Reval plotseling uitverkocht was. Dat zouden de verantwoordelijke postbeambten hebben moeten zien aankomen. Het post- en telegraafkantoor van Reval was het grootste van het gouvernement Estland en voorzag ook andere postkantoren van postzegels. Als er al een tekort aan bepaalde zegels dreigde, zouden de verantwoordelijke beambten tijdig nieuwe voorraden hebben besteld.

Ten tweede: de strikte regels die op dat moment nog in het Keizerrijk golden, lieten niet toe dat het hoofd van een post- en telegraafkantoor op eigen houtje kon beslissen over het gebruik van gehalveerde postzegels. Daarvoor was ongetwijfeld toestemming nodig van de directeur van het post- en

Afb. 3 (100 %)

telegraafdistrict Riga. In het archief van dit postdistrict, waaronder dus ook het gouvernement Estland viel, is daarover echter geen enkel document te vinden.

In de derde plaats valt op dat alle bekende enveloppen in het Duits zijn geadresseerd (*afb. 1 en 2*). Adresseringen in het Russisch of Ests zijn niet bekend. Nu, na bijna een eeuw, is er nog geen enkele lokale wenskaart opgedoken met een gehalveerd zegel van 2 kopeken. Het tarief voor een binnenlandse briefkaart bedroeg 3 kopeken en zeker rond Pasen werden daarvan grote hoeveelheden verzonden. Er is echter geen enkele binnenlandse briefkaart bekend gefrankeerd met o.a. een gehalveerde postzegel. Het is natuurlijk mogelijk dat iedereen die wenskaarten wilde verzenden zich op tijd had voorzien van de benodigde postzegels en daarvoor niet meer naar het postkantoor hoefde

Alles afwegend en gelet op het ontbreken van enige onafhankelijke bevestiging, lijkt het er op dat het gebruik van gehalveerde postzegels in Reval een zaak was van een of meer lokale Duitsbaltische filatelisten. Het was zeker niet nodig om de lokale brieven met de gehalveerde zegels in de brievenbus te posten. Omdat er op lokale post geen aankomststempel werd geplaatst, was het voldoende om een bereidwillige postbeambte te vragen de enveloppen, die hem werden

voorgehouden, af te stempelen. Het valt daarbij op dat de gehalveerde postzegel op de enveloppe in afbeelding 2 werd afgestempeld op 8 april, d.w.z. 2 dagen nadat het gebruik ervan zogenaamd toegestaan was.

Het is opvallend dat, terwijl er sprake was van ca. 100 stuks, I. Weiner in 1940 slechts 7 enveloppen kon traceren. 1909 was weliswaar het jaar waarin de definitieve serie zegels van 1902 geleidelijk werd vervangen door de nieuwe uitgave, maar niet alle waarden op hetzelfde moment. De nieuwe zegels van 1 en 3 kopeken verschenen iets later dan, bijvoorbeeld, de waarden van 2, 7 en 10 kopeken. Een of meerdere sluwe lieden hebben gebruik gemaakt van geruchten over een mogelijk, maar zeker niet fataal, tekort aan postzegels. Het is terecht dat de Michel catalogus deze dubieuze halveringen niet meer vermeldt.

Rest de vermelding dat er ook vervalsingen bestaan van de originele enveloppen met gehalveerde zegels (*afb. 3*). Het afgebeelde dagtekeningstempel is in Reval nooit in gebruik geweest.

◀

SPOORPOST IN LITOUWEN 2

Jan Kaptein
Eugenijus Uspuras

Deze keer ziet U materiaal uit de Duitse periode tot 1923.

We hebben het bij de Duitse periode dan over de spoorpost in het Duitse Memel-gebied, vanaf 1923 het Litouwse Klaipeda.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog is in het bezette Litouwen, deel van het Postgebiet Ob. Ost, geen sprake van spoorpost in strikte zin, maar hebben de spoorwegbouwers ook hun filatelistische sporen nagelaten.

Ook in dit artikel zijn veel afbeeldingen afkomstig uit de –bekroonde – tentoonstellingscollectie van Eugenijus Uspuras 'Railway post in Lithuania 1869-1969'.

De spoorpost in het Memelgebied

Het Memelgebied was vóór en tijdens de Eerste Wereldoorlog een deel van het Duitse Rijk, en volgt dus de postgeschiedenis van Duitsland. In HBG 40 is in het artikel over Memel de algemene achtergrond over deze periode te vinden en hier gaan we vooral in op de spoorpost. In het Duitse Rijk is de verhouding tussen de Post en de Spoorwegen vanaf het begin wat ondoorzichtig. Beieren en Württemberg hadden hun eigen zelfstandige 'Postverwaltung' (Postdirectie) en de spoorwegen waren voor een deel Rijksbezit en voor een deel in handen van de grotere bondsstaten en private spoorwegondernemingen. De eerste grote stap was de Reichspostgesetz, de Rijkspostwet van 28-10-1871. Iets later worden de verhoudingen uitgebreid geregeld in de Eisenbahnpostgesetz van 20-12-1875 en de uitvoeringsbepalingen van de Rijkskanselier van 9-2-1876.

Vooraf voor de hoofdroutes werd er veel vastgelegd. Voorop stond de verplichting van de Spoorwegen om het bedrijf in overeenstemming te brengen met de behoeften van de Post. Zo werd er onder andere bepaald, dat de Postdirectie het recht had om mee

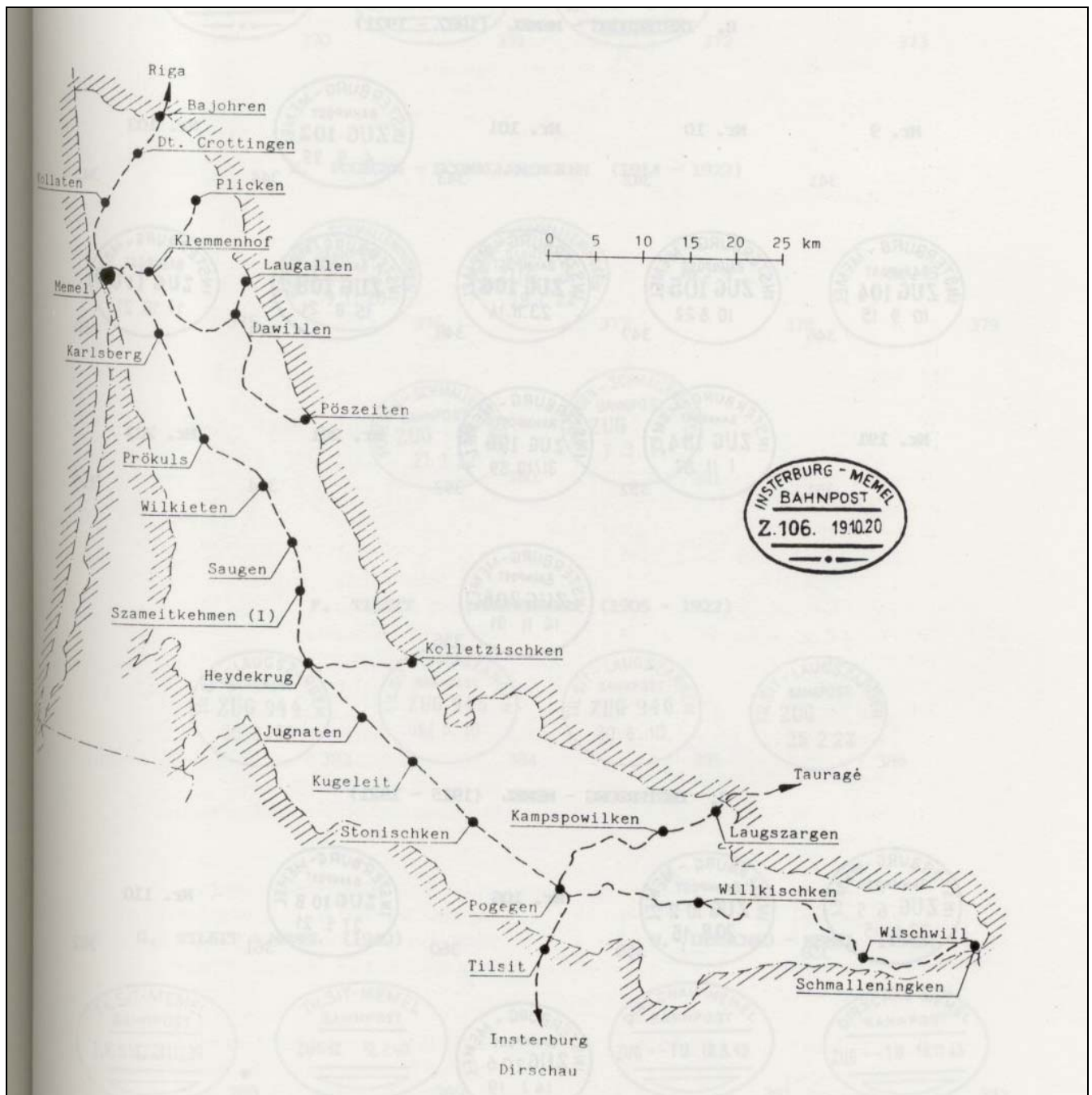

Afb. 1

Deel van een kaart –met de spoorlijnen –, die de situatie 13 mei-12 juli aangeeft. Memel is nog Duits. De kaart is een bijlage bij: Der Weltkrieg 1914 bis 1918, deel VIII

te werken bij de dienstregeling en de treinen aan te wijzen, die voor postvervoer gebruikt zouden worden. De spoorpostwagens werden voor rekening van de post gebouwd en onderhouden.

Ook bij treinen zonder postwagens werden briefpost en krantenpakketten door meerrijdende postbeambten of met behulp van het treinpersoneel kosteloos meegenomen.

Afb. 2

Detailkaart van Memel, met de spoorlijnen. Kaart uit: *Pašto antspaudai Lietuvoj* / V. Fugalevičius. – 1990. – p. 135

De Spoordirectie zorgde ook voor het legen van de brievenbussen op halteplaatsen waar geen postkantoor was. Bij de inrichting van nieuwe stations moest rekening worden gehouden met de belangen van de post. Er waren zelfs regels voor de aansprakelijkheid bij ongevallen.

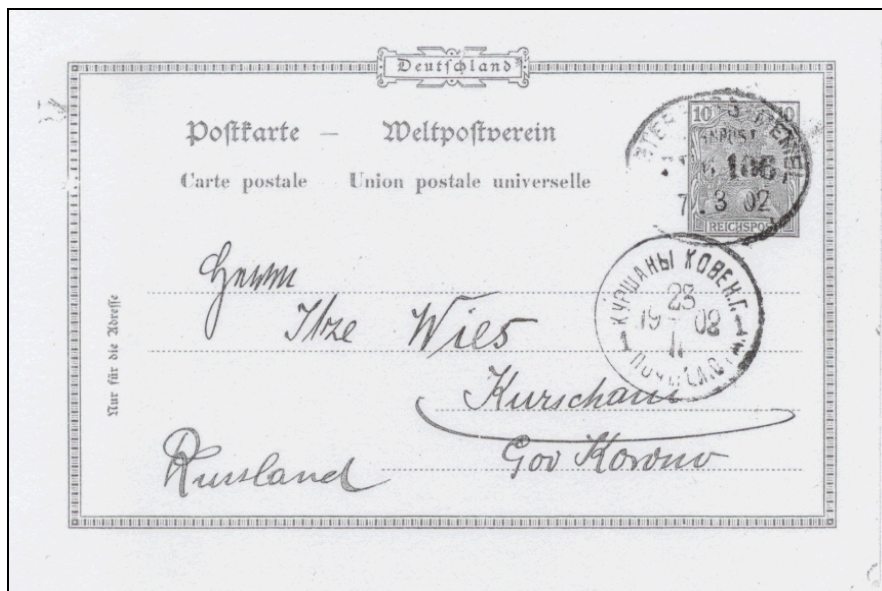
De Spoorpostwet en het aanvullende Reichskanzlererlaß bleven in werking tot na de Eerste Wereldoorlog. In 1924 kwam er een nieuwe ordening.

De spoorpoststempels in het Memelgebied

Bij de Spoorpostwet van 1875 waren er voor de spoorpost nog geen standaard-stempels ingevoerd. Dit gebeurde pas veel later, in 1883. Daarvoor werden stempels in allerlei vormen gebruikt. Het meest voorkomende stempel was het 'regel-stempel', namelijk drie regels zonder vierhoekig raam erom. Verder kwamen 'spoorpost-segment-stempels' in gebruik,

een rond stempel met het afgiftestation en toevoeging 'Bahnpost (No...)'. Vanuit het Memelgebied is het drieregelige stempel bekend en verder de ovale standaard-stempels.

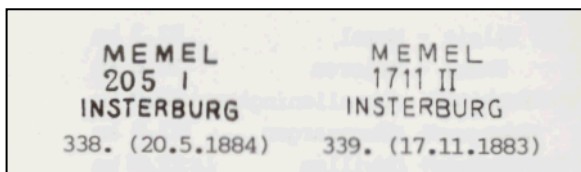
Bij de algemene beschikkingen van 18-5-1883, 26-10-1883 en 6-9-1884 werden eenvormige standaardstempels ook voor de spoorpost ingevoerd.

Afb. 3 (80.%) (ex. Eugenijus Uspuras)
Briefkaart, verzonden 7-3-1902 naar Kuršenai vis de spoorpostlijn Interburg-Memel, trein no. 106 (1887-1921).

Afb. 4 (85 %) (ex. Eugenijus Uspuras)
Briefkaart, verzonden 16-9-1900 naar Pillkallen via de spoorpostlijn Insterburg-Memel, trein nr. 111 (1887-1921).

Afb. 5
Het drieregelige stempel (1883-1884). Uit het handboek van Fugalevičius

Afb. 6a

Afb. 6b

Afb. 6
Twee cijfertypes naast elkaar. Ook uit het handboek van Fugalevičius

Het eerste type standaardstempel was 'Klein-ovaal' (afb. 3). Vanaf ca. 1907 worden deze stempels steeds meer vervangen door de 'Groot-ovaal'-stempels. In het Memel-gebied is de Duitse spoorpost actief van 1887 tot 1922.

Memel na 1918

Na de Eerste Wereldoorlog, met het verdrag van Versailles (par. 99), kwam het Memelgebied op 10-1-1920 als mandaatgebied onder Frans beheer. Eerst zijn de Duitse postzegels met opdruk Memelgebiet in gebruik, later de opdrukken op Franse zegels. Op 15 januari 1923 bezet Litouwen de stad Memel en het gebied werd Litouws. De geallieerden stelden wel als voorwaarde dat het gebied een zekere autonomie zou krijgen. In 1923 worden voor het gebied zegels uitgegeven, eerst in Marken, later in de Litouwse waarden. Vanaf augustus 1925 mochten alleen nog Litouwse zegels gebruikt worden.

De 'Deutschen Reichsbahn' bleef in het Memelgebied tot 7-8-1923 in bedrijf, op kosten van het Memelgebied. Op 8 augustus 1923 werd het spoorverkeer –onaangekondigd – door Litouwen overgenomen. De 17 stations werden Litouws bezit en ook de 17 locomotieven, die in er aanwezig waren op dat moment, werden door Litouwen overgenomen.

De oudste lijn: Tilsit – Heydekrug – Prökuls – Memel¹

Het eerste deel van deze lijn, Tilsit-Insterburg werd op 16-6-1865 in gebruik genomen (53,62 km). Deze lijn was een private onderneming tot 1 juli 1881 en sloot aan op de 'Oostbaan' (Königsberg-Eytukhnen). In 1866 was er al een wetsontwerp m.b.t de Memelbrug bij Tilsit, maar de financiering bleef een probleem. Pas na de Frans-Duitse oorlog (1871) kwam er wat schot in en voorjaar 1872 begon de bouw van de spoorlijn

¹ Een overzicht van de lijnen in: De ontwikkeling van de spoorlijnen in het Memelgebied / [Ruud van Wijnen. – In: HBG 1983 ; 2

(92,32 km). Het deel Memel-Pogegen (86,09 km) is 1 juni 1875 gereed. Pogegen – Tilsit (6,23 km) was 1 oktober gereed en op 15 oktober 1875 werd de spoorbrug over de rivier de Memel bij Tilsit opengesteld. Hiermee kreeg Memel, de meest noord-oostelijke provincie van het Duitse Rijk, aansluiting op het Pruisische spoorwegnet. Op de kaart (afb. 2) zien we de hoofdlijn: Insterburg via Tilsit naar de havenstad Memel (91 km).

Na opening reden dagelijks twee treinen in beide richtingen.

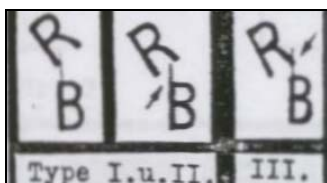
Van deze route is een spoorstempel met drie-regels bekend (afb. 5) en de bekende ovale stempels (Afb. 3 en 4). Het handboek van Fugalevičius noemt de spoorstempels met de verschillende treinnummers op deze lijn:

- 1887 en 1921: ZUG 9, 10, 101, 102, 103, 104 (afb. 7), 105, 106 (Afb. 3), 108, 110, 191, 194, 196, 201, 203, 206, en –niet vermeld in het handboek- 111 (Afb. 4).
- 1915-1921: een ander cijfertype stempel, waarbij het nummer minder dik gedrukt is en het laatste cijfer van het treinnummer wat los staat (Afb. 6b): ZUG 65, 102, 106, 108, 110, 206
- 1920-1923: een nieuw type stempel met Zug afgekort tot Z. en samen met de datum tussen horizontale strepen. Een duidelijke afbeelding van dit type ziet bij de kaart (Afb. 2). Dit stempel komt voor als:: Z. 9, 10, 101, 103, 105, 106, 108, 110 (afb. 8), en 115.

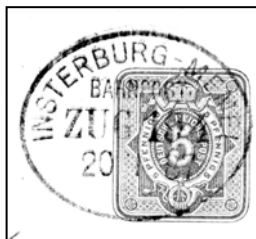
De oudste stempels waren ‘inzetstempels’ waarbij het nummer van de trein en de datum werden ingezet. Bij dit soort stempels (afb. 6 en 7) kan men typen bij de treinnummers onderscheiden.

Duidelijk hiernaast is al dat de ‘10’ als één blok is ingezet. Daarmee zijn de verschillende afstanden verklaard.

Ook bij het raam van de inzetstempels worden door E. Becker typen onderscheiden.

Als men het streepje van de letter B van Bahnpost doortrekt naar boven, dan komt men uit op het rechterbeen

Afb. 7 (%) (ex. Walter Kolb)

Kaart, verzonden op 20-11-1887 via de spoorpostlijn Insterburg-Memel, met ZUG 104.

Afb. 8 (72 %) (ex. Eugenijus Uspuras)

Kaart, verzonden naar Fublingen via de spoorpostlijn Insterburg-Memel, treinnummer Z. 110 (1920-1922).

van de R: dit is type III. Boven dien is bij dit type het streepje tussen Insterburg en Memel kort. Als bij verlengen van het streepje van de B men uitkomt bij de linkerstreep van de R: type I. Als men in het midden van de letter R uitkomt dan hebben we met type II te maken.

Bovendien is hier het onderste streepje van de E (van Memel) afgebroken. Ook het stempel Insterburg-Tilsit heeft nog een apart raam-type: type IV, de B van Bahnpost onder de E van Insterburg.

Op de hoofdlijn Insterburg-Memel voerde men later de modernere 'Typenradstempel' ('Schweizerstempel') in, waarbij met een soort wals ieder treinnummer en datum in te stellen was (*afb. 8 en 9*).

Deze stempels zijn groter van formaat en blijven ook na de Eerste Wereldoorlog in Duitsland in gebruik. Zelfs tot 18-8-1926 gebruikt men dit stempel met de aanduiding Insterburg-Memel en op 19-8-1926 werd eindelijk het stempel Z. 101 buiten bedrijf gesteld en naar de fabriek in Berlijn gestuurd. Op de andere lijnen zijn deze moderne stempels nooit gebruikt.

Deze stempels zijn in gebruik van 1920 tot 1923, maar aan de zegels zien we dat we nu in een volgende periode zitten van de roerige geschiedenis van Memel.

Er was een systeem van nummerparen op deze route. Volgens het 'Reichskursbuch' (RKB) van 1908 Nr. 2 en RKB juli 1914, vervoerden er drie treinparen met spoorpost. Van Insterburg-Memel: trein 101, 103 en 111, met op de tegenrichting trein 102, 104 en 106. Dus de oneven treinnummers naar het noorden en de even naar het zuiden. In RKB 1915 nr. 1 zijn – vanwege camouflage tijdens de oorlog – geen treinnummers aangegeven (ook op de stempels niet).

Er waren ook twee treinparen ('s morgens en 's middags) met treinpost Tilsit-Memel. Hier zijn geen stempels van uit deze tijd, omdat waarschijnlijk het stempel Insterburg-Tilsit werd gebruikt.

De periode na 1920 is uitgebreid beschreven in een artikel van E. Becker.

Na 1920 was het gebruikelijk om de treinnummers in nummerparen te gebruiken: de oneven nummers bij de heenreis, bv Insterburg-Memel, en de even nummers bij de terugreis.

Afb. 9 (%) (ex. Walter Kolb)

Brief, verzonden 26-2-1923, via de spoorpostlijn Insterburg-Memel, Z. 110.

Paren op de lijn Insterburg-Memel waren:

Heen	terug
9	10
101	110
103	106
105	108

Van een aantal van deze stempels zijn dan ook weer verschillende vormen.

De stempels kunnen –door de roerige geschiedenis van Memel in deze tijd – op zegels van verschillende landen voorkomen.

Voor 1 juli 1920 komen de stempels voor op Duitse zegels (*afb. 7*).

Van 7 juli 1920 tot en met 31 maart 1923 worden zegels van het Franse bestuur gebruikt (*afb. 8*).

Litouwse zegels in de Mark-waarden (26-1-1923 tot 15-4-1923) worden nog jaren gebruikt (*afb. 9*).

Van 11 tot 19 januari 1923 kwamen de treinen niet verder dan Tilsit, door de onzekere situatie. Later gingen de treinen wel weer door, maar de postwagons gingen tot de grens

Memel-Bajohren

Deze lijn, (20,63 km) werd op 1 november 1892 geopend. Hiervan is geen spoorpost bekend.

De lijn eindigde, evenals de lijn

Pogegen-Laugszargen, vlak voor de Russische grens. Pas tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn beide lijnen door de Eisenbahn pionieren op het Russische netwerk aangesloten. Via Laugszargen kon men daarna naar Schaulen en Mitau. Vanuit Bajoren werd toen een aansluiting gemaakt via Prekuln naar Libau.

'Kleinbahnen'

Met de Kleinbahngesetz (1892) van Bismark werd een vereenvoudigde bouw van spoorlijnen op het vlakke land mogelijk, in verschillende spoorbreedten.

De 'Memeler Kleinbahn' (spoorbreedte 1000 mm) was in bedrijf op 22-11-1906 met de lijnen Memel-Poszeiten, met een aftakking naar Plickien en naar Laugallen (totaal 49,2 km).

Verder was de lijn Heydekrug-Kolleschen met 'Normalspur' in gebruik op 14-12-1913 (16,23 km). Tenslotte was er nog de Tilsiter Kleinbahn (spoorbreedte 1000 mm) met de lijn Pogegen-Schmalleningken (1-8-1902). Van deze lijnen vinden we alleen op deze laatste lijn spoorpost. Deze lijn had ook nog een aftakking Mikieren-Tilsit (1-5-1914). De totale lengte was 65,5 km.

Pogegen-Laugszargen

Op 1 mei 1904 werd deze lijn (22 km) geopend. Op deze lijn werden na de oorlog eigen spoorstempels gebruikt met de aanduiding 'Tilsit-Laugszargen'. In de stempels stond alleen het woord ZUG, zonder treinnummer-aanduiding (*afb. 10*).

Er zijn ook oudere stempels met treinnummer vermeld bij Fugalevičius: nr. 944,945 en 946.

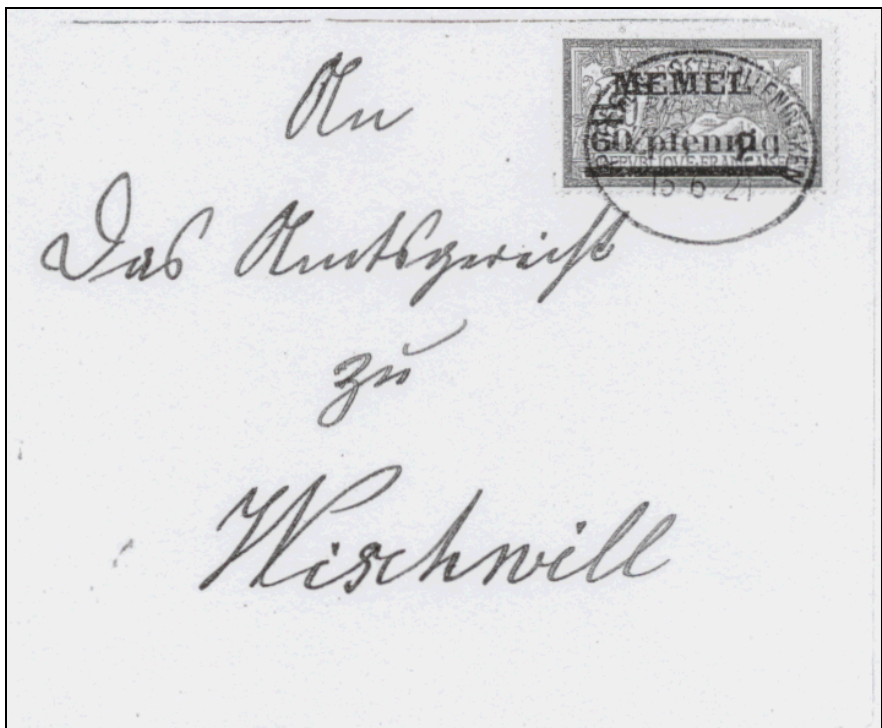
Pogegen-Schmalleningken

De openingsdatum van deze lijn (ca. 50 km) is 1-8-1902. Het was een smalspoorbaan, met spoorbreedte 1000 mm. Er werden spoorstempels gebruikt met de oudere inzetstempels met treinnnummers 1, 2, 3, 4, 5, en 6 (*afb. 11*).

Afb. 10 (59 %) (ex. Eugenijus Uspuras)

Brief, verzonden 22-8-1921, naar Wischwill via de spoorpostlijn Tilsit-Laugszargen (1905-1922).

Afb. 11 (59 %) (ex. Eugenijus Uspuras)

Brief, verzonden 15-6-1921 naar Wischwill via de spoorpostlijn Pegegen-Schmalininken (1914-1922), treinnummer 2.

Eerste Wereldoorlog

Tijdens de eerste wereldoorlog waren spoorwegen ook van groot militair belang (afb. 12).

In zijn memoires (afb. 13) schrijft Erich Ludendorff²: “De stelling- en onderkomenbouw, evenals het hele leven aan het front, had te lijden onder de slechte toestand van de spoorwegen. De Russen hadden overal de lijnen grondig vernietigd. De bruggen over Njemen en andere grote rivieren waren geheel en al opgeblazen, de stations verbrand, watervoorzieningen vernietigd, de telegraaflijnen neergehaald. De militaire spoorwegautoriteiten met hun bouw- en bedrijfstroepen, ondersteund door de telegraafstroepen voor de bijzonder belangrijke lijnenbouw, hadden een heel reusachtig werk tot stand te brengen. De ‘Feldeisenbahndirektion Ost’, Oberst Kersten, wist waarvoor hij daar was.” Eind september kon de spoorbrug bij Kaunas weer gebruikt worden en dit was een hele tijd ook de enige verbinding van het 10^e en 12^e Leger met de rechtervleugel van Legergroep Scholtz..

De ‘Eisenbantruppen’

De bouw en herstel -en bij terugtrekking de vernietiging – van de spoorwegen in oorlogsgebied was toevertrouwd aan de ‘Eisenbantruppen’. Voor de Eerste Wereldoorlog waren er drie regimenten van deze Spoorwegstroepen, maar bij het uitbreken van de oorlog werden ze gereorganiseerd. De spoorwegstroepen werden in –nogal zelfstandig opererende - compagnieën ingedeeld en meerdere compagnieën vormden een afdeling³. De ‘Chef des Feldeisenbahnwesens’ was de opperbevelhebber en maakte deel uit van de Grote Generale Staf, gevestigd in het Grote hoofdkwartier. Hij bepaalde dat er ‘Militär-Eisenbahndirektionen’ (MED) en ‘Linienkommandanturen’ moesten worden ingericht in de

Afb. 12 (ex. Eugenijus Uspuras)

Ansichtkaart met een beeld uit het Memelgebied: ‘Bajoren, nördl. Post- und Bahnstation Deutschlands, während der Truppen-transporte 1916.’

Der Stellungen- und Unterkunftsbau sowie das ganze Leben an der Front litten unter der schlechten Eisenbahnlage. Der Russe hatte überall die Bahnen gründlich zerstört. Die Brücken über den Njemen und die anderen größeren Flüsse waren durchweg gesprengt, die Bahnhöfe verbrannt, die Wasserversorgungsanlagen vernichtet, die Telegraphenleitungen umgelegt. Der Bahnkörper war zum Teil aufgerissen, die Schwellen und Schienen waren entfernt. Die Militär-Eisenbahnbehörden mit ihren Bau- und Betriebstruppen, unterstützt von Telegraphentruppen für den überaus wichtigen Leitungsbau, hatten eine ganz ungeheure Arbeit zu leisten. Der Feldeisenbahndirektion Ost, Oberst Kersten, wußte, wozu er da war.

Afb. 13

Afb. 14a (86 %) (ex. Klaus Schmidt)

Kaart, verzonden per veldpoststation 175 (tussen 12-1915 en 12-1918 in Schaulen, het Litouwse Siauliai. De beeldzijde van de kaart: 1 Jahr Eisenbahn-Dir.8, 1916 (afb. 14b).

² *Meine Kriegserinnerungen 1914-1918 / Erich Ludendorff. – Berlin, 1919*
Ludendorff was Generaal-stafchef onder de Ober-befehlshaber Ost Paul von Hindenburg:

³ Informatie hierover op Internet:
www.eisenbantruppen.de.tf

veroverde gebieden. Voor de bedrijfsvoering van de spoorlijnen in het Baltische gebied werden dit MED 5, 8, en 11.

Zoals in Duitsland vielen onder een MED Betriebs- (bedrijfs), Maschinen-, Verkehrs- en Werkstätten-ämter (werkplaatsen-diensten).

Zo werd MED 5 opgericht voor Litouwen, gevestigd in Vilnius (vanaf 10-10-1915, daarvoor gevestigd in Kaunas).

Deze verschillende Militär-Eisenbahndirektionen hadden natuurlijk ook hun eigen Briefstempels op de veldpost, zoals MED 8 voor Koerland en noordwest Litouwen, die was gevestigd in Schaulen (het Litouwse Siauliai) (**afb. 11a**). De hier getoonde kaart is uitgegeven bij gelegenheid van het 1-jarig bestaan van deze MED 8, opgericht op 5-11-1915.

Verder was er in ons verzamelgebied nog MED 11 in Dorpat voor Estland. Ook eenheden in het toen nog Duitse Memel vallen onder ons verzamelgebied (**afb. 15**).

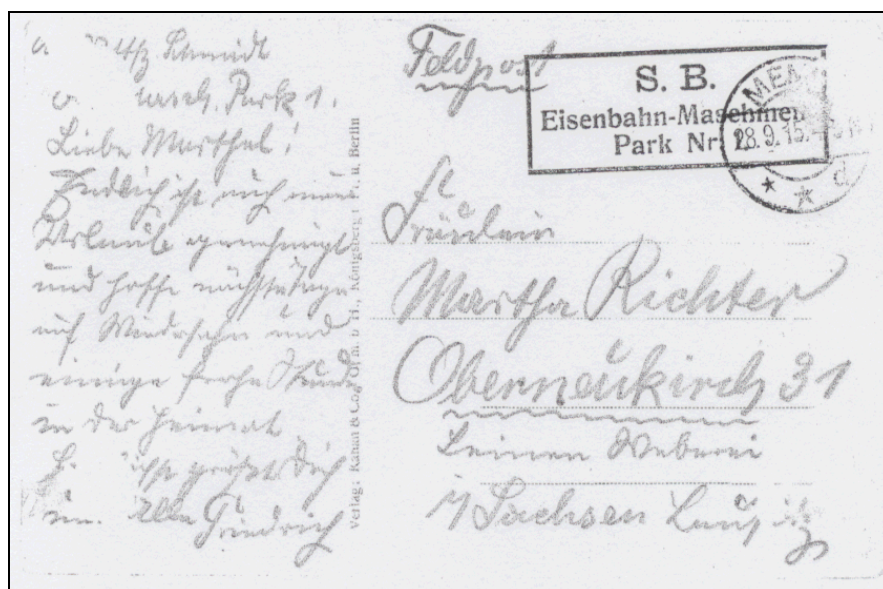
Bij de inname van Libau (voorjaar 1915) vielen ook 100 wagons in Duitse handen, uiteraard voor breedspoor. Er was geen railverbinding met Duitsland en begon een breedspoorbedrijf van Libau tot Kurschany, vlak voor Schaulen., voor de bevoorrading van het 8^e Leger. Voor onderdelen van het 8^e Leger die nog streden bij Schaulen werd tussen 4 mei en 19 juli nog een 600 mm 'Feldbahn' aangelegd van Laugszargen naar Kielmyn (78 km, met 80 bruggen).

Na de inname van Schaulen werd eerst het breedspoorbedrijf uitgebreid, maar toen aanvoer via de haven van Libau steeds gevaarlijker werd, werd besloten tot 'omnagelen'.

In het Oosten was een belangrijke taak van de Spoorwegtroepen het herstel en terugbrengen – omnagelen - van de (bredere) Russische spoorbreedte (1524 mm) naar de Duitse –West-Europese- spoorbreedte (1435 mm). Alleen al tijdens het zomeroffensief van 1915 werd ca. 7500 km spoor

Afb. 14b

De beeldzijde. Ook met het briefstempel van MED 8

Afb. 15 (82 %) (ex. Eugenijus Uspuras)

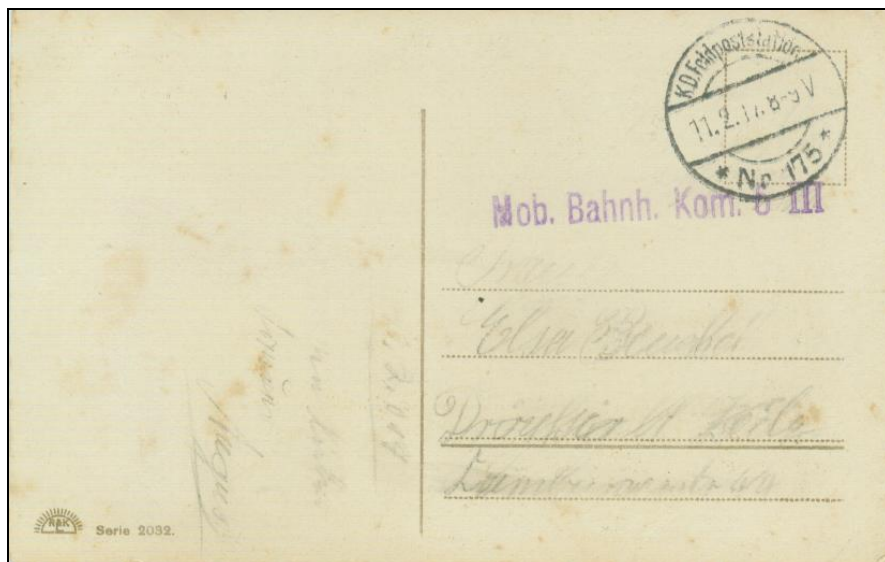
Een S.B. –Soldaten Brief- , veldpost dus, vanuit het Spoor-Machine Park in Memel.

'omgenageld' naar 'Normalspur', de west-europese spoorbreedte.

Vanaf 30 juli 1915 werd ook gebouwd aan een enkelspoorbaan van Bajoren in Noord-Memel naar Prekultn, waar verbinding gemaakt werd met de lijn Libau-Murajevo.

MED 8

Over de Militär-Eisenbahndirektion 8, MED 8, is toevallig wat meer bekend. In totaal beheerde deze MED 1488 km spoorweg, waaronder de 1000 mm 'Kleinbahn' Libau-Hasenpoth.

Afb. 16 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaart, verzonden via veldpoststation 175, dat gevestigd was in Siauliai, door Mob. Bahnh. Kom. 5 III.

MED 5

Na de verovering van Kaunas, 17 augustus 1915, werd hier in eerste instantie op 21-8-1915 MED 5 gevestigd. In Kaunas (Kowno in het Duits) kwam ook een onderkomen van de Eisenbahntroppen (**afb. 18**).

Op 18 september werd Wilna (Vilnius) veroverd bij de slag om Vilnius (9 september-2 oktober).

In Kaunas waren al snel de vernielde bruggen over de Njemen (Memel of Nemunas) en de tunnel hersteld. Na 'omnagelen' reed was er al op 11 oktober een treinverbinding met Wilna. Na de verovering van Vilnius waren hier veel troepen gestationeerd. Vanaf 10-10-1915 werd hier ook MED 5 gevestigd (**afb.19**). Ook werden er al snel 'Soldatenheime' gevestigd. Het zouden er in totaal vijf worden.

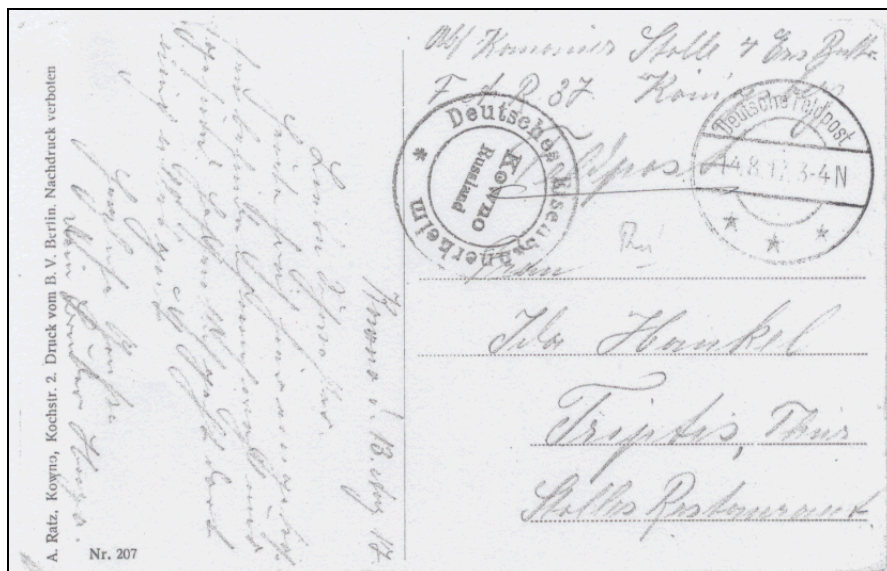
Op de kaart 'Stadtplan von Wilna' vinden we tegenover het station ook een 'Eisenbahnerheim'. Dit onderkomen voor de Spoorwegsoldaten werd hier al op 27 december 1915 ingericht. Ook de 'Militär-Eisenbahndirektion' is op deze kaart terug te vinden⁴. Onder de MED 5 vielen meerdere stations, waarvan ook weer briefstempels zijn (**afb. 22-24**)

Afb. 17a (89 %) (ex. Klaus Schmidt)
Kaart, 31-3-1916 verzonden via veldpoststation 168. De beeldzijde is een foto van de haven van Libau en dit veldpoststation was ook gevestigd in Libau van mei 1915 tot januari 1919

⁴ De kaart eerder gepubliceerd in 'Postgebiet Ob. Ost'; 1983; Forschungsbericht nr. 9.

Afb. 18 (83 %) (ex. Eugenijus Uspuras
Kaart, verzonden per veldpost vanuit
Kaunas, 14-8-1917. Briefstempel van
'Deutsches Eisenbahnerheim Kowno
Russland'.

Afb. 19 (90 %) (ex. Klaus Schmidt)
Kaart met Briefstempel van de MED 5
in Vilnius. Het veldpoststation 166
was in Vilnius gestationeerd van sep-
tember 1915 tot eind december 1918.

Afb. 20 (87 %) (ex. Klaus Schmidt)
Kaart, ook via veldpoststation 166 in
Vilnius, met het Briefstempel van een
Eisenbahn-Baukomp.

Spoorlijnen die ook na de oorlog bleven

Veel spoorlijnen, die door de Duitse troepen werden aangelegd, zijn bij de terugtocht vernietigd of afgebroken. Een aantal lijnen bleef ook na de oorlog deel uitmaken van het Litouwse spoorwegnet.

Van de lijnen met de standaard West-Europese spoorbreedte bleven de lijnen die aangelegd waren voor de verbinding met het Duitse spoorwegnet in het –later Litouwse- Memelgebied: De lijn vanuit Bajoren naar Prekultn en de lijn vanuit Laugszargen naar Silenai (iets ten zuiden van Siauliai). In de vorige HBG is al genoemd de verkorting bij Kaunas tussen Palemonas en Gaiziunai. Dit lijntje bleef uiteraard.

Als lijn met standaardbreedte bleef tenslotte ook de lijn Siauliai via Joniskis naar Mitau (Letse naam: Jelgava).

Smalspoorlijnen die na de oorlog bleven⁵

Tijdens de Duitse bezetting is ook de smalspoorlijn, 600 mm, aangelegd van Joniskis naar Zeimelis. Deze lijn van 29 km. werd later door de Duitsers ontmanteld, maar tussen 1920-1922 herbouwd.

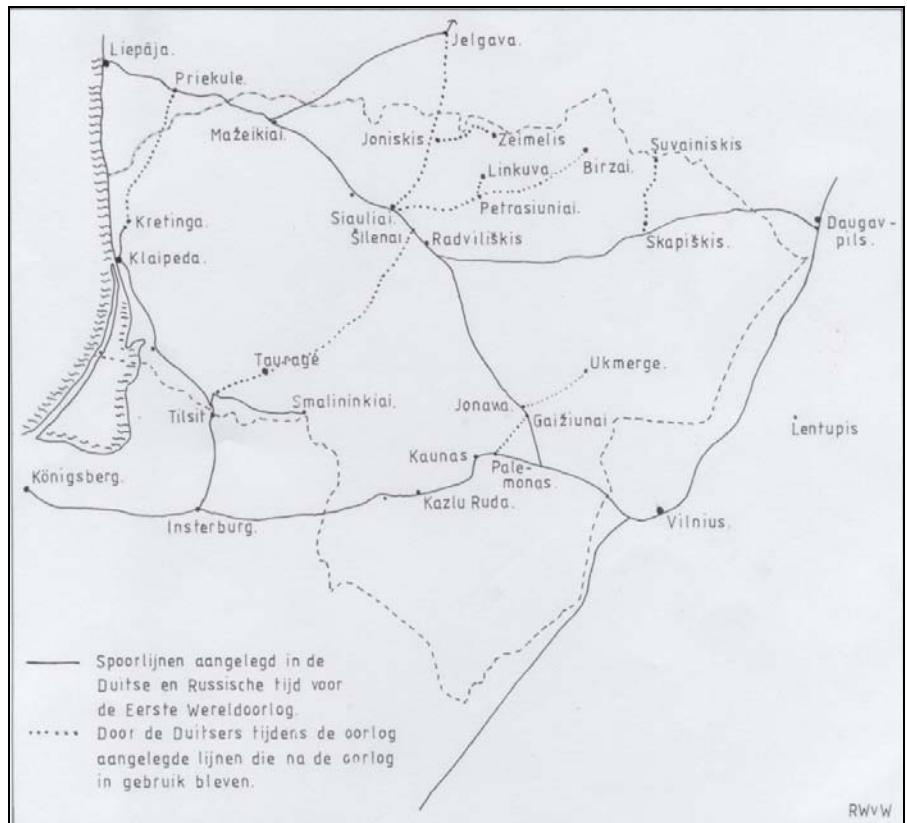
Ook de lijn tussen Skapiskis via Suvainiskis naar Letland stamt uit deze periode. Deze lijn was tot 1960 nog in gebruik.

In Kazlu Ruda, aan de lijn tussen Kaunas en Verbalis was een kamp voor krijgsgevangenen gebouwd met een grote houtzagerij. Om hout naar de plaats te vervoeren werd de lijn tussen Kazlu Ruda en Pavilkija aangelegd

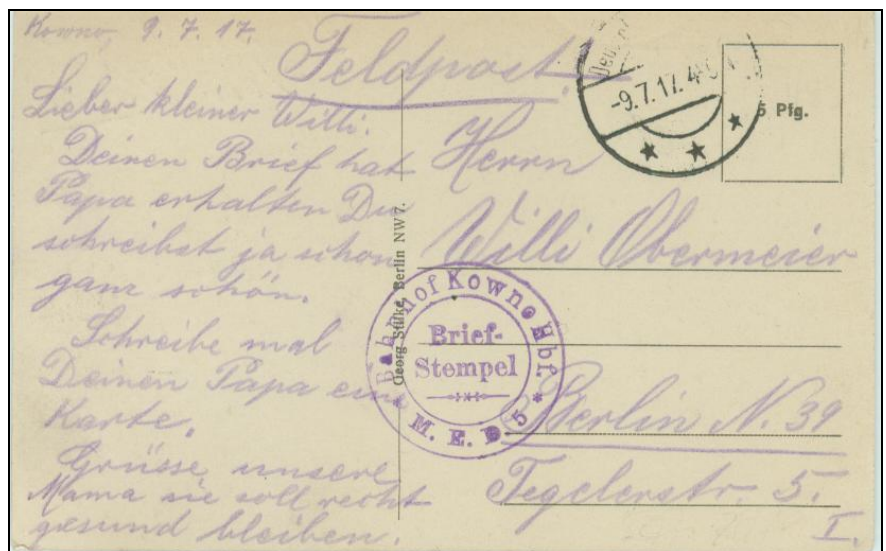
Overige smalspoorlijnen, die bleven:

- Siauliai-Petrasiunai-Birzai (600 mm)
- Jonava-Ukmerge
- Linkuva-Petrasiunai

De lijn tussen Pabrade en Lentupis lag van 1920 tot 1939 op Pools grondgebied.

Afb. 21

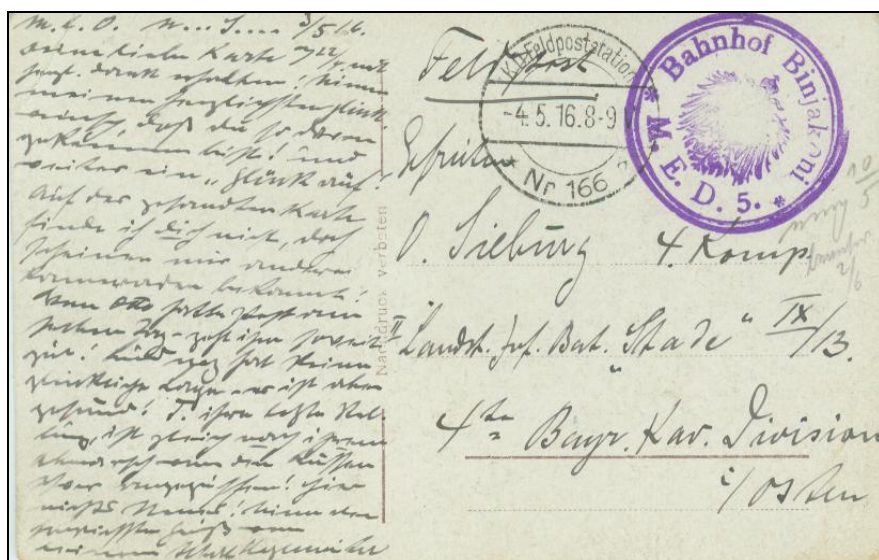
Afb. 22 (ex. Eugenijus Uspuras)

⁵ Informatie hierover ook op Internet: www.ngr.lt/siaur_istorija_angl.htm

Afb. 23 (ex. Eugenijus Uspuras)

Afb. 24 (ex. Eugenijus Uspuras)
Kaat

Literatuur, die niet in noten is genoemd

Becker, E.
Bahnpoststempel des Memelgebiets /
E. Becker. - 1929

Doniela, V.
The railroad lines in Lithuania – Before 1918 / V. Doniela. – In: BLPSNY 1982 ; 122
p. 8262: The Klaipeda district.
p. 8263: Railroad construction by the Germans in World War I

Hesselink, Herman Gijsbert en Norbert Tempel
Eisenbahnen im Baltikum / Herman Gijsbert Hesselink, Norbert Tempel. – cop. 1996

Michel
Michel Stempel-Handbuch : II
Teil : Nachklassische Stempel der Deutschen Reichspost 1975-1900

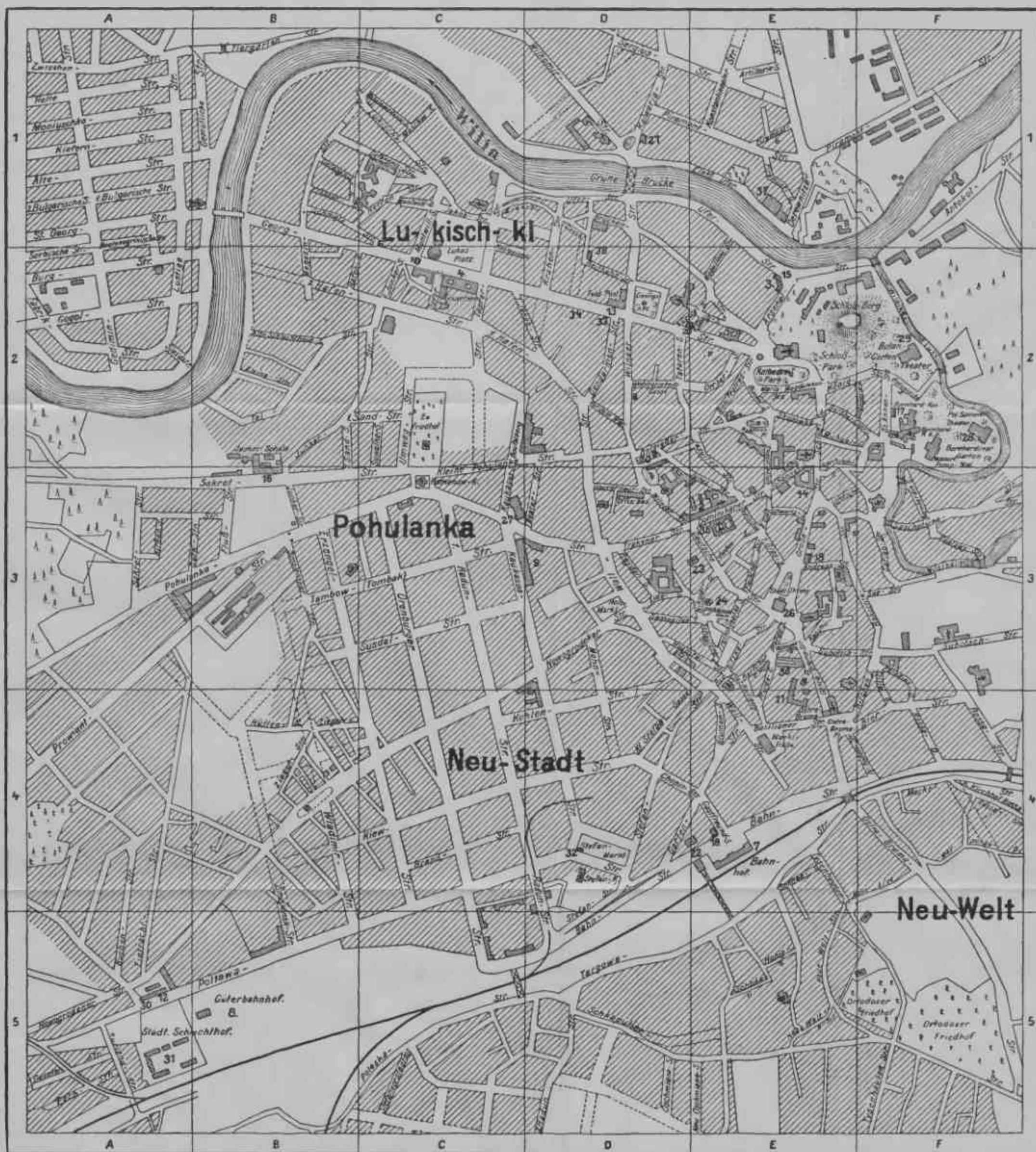
Paštas ir Filatelija Lietuvoje
1994; Nr. 11 en nr. 12. – In deze nummers veel artikelen over de spoorpost. In het Litouws, maar er is ook zonder de taal te kennen veel informatie uit te halen (bv. codes van stations, afbeeldingen, data).

Der Weltkrieg 1914 bis 1918
Der Weltkrieg 1914 bis 1918 : die militaristische Operationen zu

Lande / bearb. Im Reichsarchiv. – Bd. VIII : Die Operationen des Jahres 1915 : die Ereignisse im Frühjahr und Sommer, im Osten vom Frühjahr bis zum Jahreschluss. – Berlin : Mittler, 1932. – XIV, 666 p.

Sautter, Karl
Geschichte der Deutschen Post : teil 3 : Geschichte der Deutschen Reichspost (1871 bis 1945) / von Karl Sautter. - 1951

Stadtplan von Wilna

Erläuterungen zum Stadtplan (siehe auch Sachverzeichnis Seite 30 des Führers.)

1. Rathaus (Deutscher Oberbürgermeister) E 3
2. Rathaus (Magistrat) E 3
3. Armee Oberkommando E 2
4. Gouvernment, Platzmajor, Militärpolizeimeister C 2
5. Chef der Verwaltung E 2
6. Kreisamt Wilna C 1
7. Bahnhof E 4
8. Güterbahnhof B 5
9. Militär-Eisenbahndirektion C 3 D 3
10. Versprengtensammelstelle C 2
11. Leichtkrankenabteilung E 4
12. Entlausungsanstalt A 5
13. Feldpostamt D 2

14. Deutsches Postamt E 3
15. Feldtelegraphenamt Uferstrasse E 5
16. Zahnärztliche Station Junkerschule (Blutuntersuchungsstelle, Zahnkrankenabteilung) B 3
17. Armeezitung F 2
18. Ostbank für Handel und Gewerbe E 3
19. Eisenbahnerheim E 4
20. Deutsches Soldatenheim D 2 E 2
- 20a. Soldatenheim Allenstein D 2
21. Soldatenheim Halberstadt D 1
22. Soldatenheim Königsberg D 4 E 4
23. Deutsche Kirche E 3
24. Litauische Nikolaikirche E 3
25. Bezirks- und Friedensgericht C 2

26. Deutsches Stadttheater E 3
27. Polnisches Theater C 3
28. Polnisches Sommertheater F 2
29. Sommertheater (Botanischer Garten) F 2
30. Städtischer Schlachthof A 5
31. Städtischer Viehhof A 5
32. Städtische Veterinärstation D 4
33. Gasthaus St. Georg D 2
34. Gasthaus Bristol D 2
35. Gasthaus Europa E 3
36. Gasthaus Grand Hotel E 3
37. Städtisches Elektrizitätswerk E 1
38. Gasanstalt D 2

BIJ DE PLATTEGROND VAN WILNA

Jan Kaptein
André de Bruin

Op de plattegrond van Wilna, de Duitse aanduiding van Vilnius, worden veel namen genoemd, die we als stempel op veldpost tegenkomen of als afbeelding op kaarten, die als veldpost gebruikt worden. De kaart is eerder verschenen in Postgebiet Ob. Ost 1983 ; Forschungsbericht nr. 9

Een aantal namen is in het artikel hiervoor over de spoorpost al genoemd: het 'Eisenbahnerheim' tegenover het station (nr. 19 op de plattegrond) en de 'Militär-Eisenbahndirektion' (nr. 9)

Het station van Vilnius (**afb. 1**) onderaan de plattegrond was een belangrijk knooppunt voor de aanvoer van het leger.

De brug bij het station (**afb. 2**) is een verkeersbrug over de sporen en zoals veel sporen, stations en bruggen bij het terugtrekken van de Russen vernietigd.

Op de plattegrond is ook het veldpoststation (nr.13) aangegeven. Dit moet veldpoststation 166 (**afb. 3**) zijn. Dit veldpoststation was volgens de 'Zeitung der 10 Armee' (21-4-1918) gevestigd in dit gebouw op de hoek van de Georg- en Wilnaer Straße¹. Volgens dit bericht werd hier de toen (1918 dus) de 'Litouwse Landsraad' gevestigd. Voor de oorlog werd het gebouw gebruikt door een Krijgsraad-bureau.

Vilnius ligt bij de samenvloeiing van de Wilejka en de bevaarbare rivier Wilija (**afb. 4**), ook op de plattegrond hiervoor aangegeven. Wilija is de Russische naam voor de Neris.

Afb. 1 (ex. Eugenijus Uspuras)

Kaart met het station van Vilnius tijdens de Duitse bezetting. Het richtingbord op de voorgrond wijst naar 'Laderampe', laadperrons, en legeronderdelen.

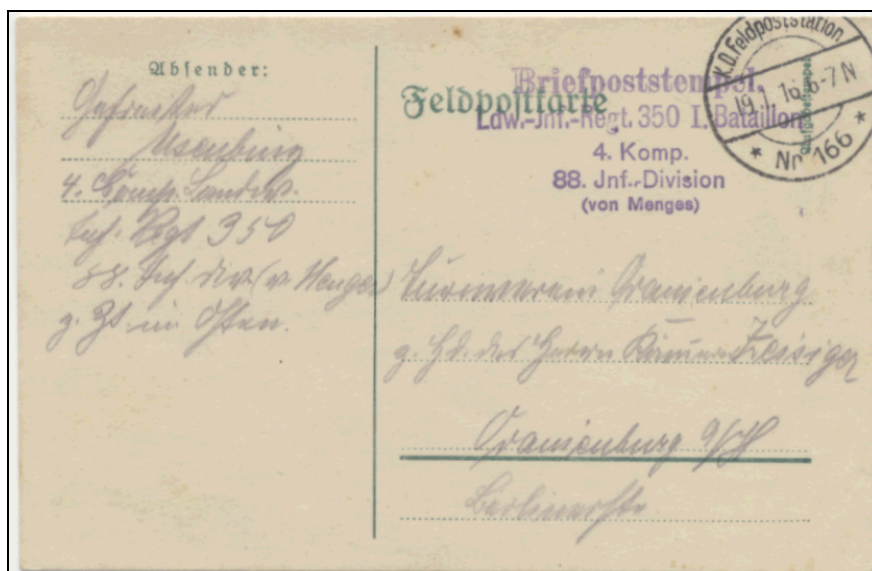

Afb. 2 (83 %) (ex. André de Bruin)

De verkeersbrug bij het station.

¹ Veel van dit soort informatie is te vinden in de artikelenreeks 'Die deutsche besetzung Wilnas im 1. Weltkrieg' / W.-D. Röttger. – In: Postgebiet Ob. Ost 1982 (nr. 8) –1988 (nr. 20).

Afb. 3 (82 %) (ex. Jan Kaptein)
Veldpostkaart, geschreven 17 januari
1916 en met het stempel van veld-
poststation 166, 19 januari.
Het briefstempel is van de 88^e Infante-
rie Divisie (von Menges).

Afb. 4a (81 %) (ex. Jan Kaptein)
De eerste Duitse colonnes trekken
over de rivier.
Tekst onder de foto:
"Vom östlichen Kriegsschauplatz. Wil-
na. Die ersten deutschen kolonnen
passieren den Wilijafluss"

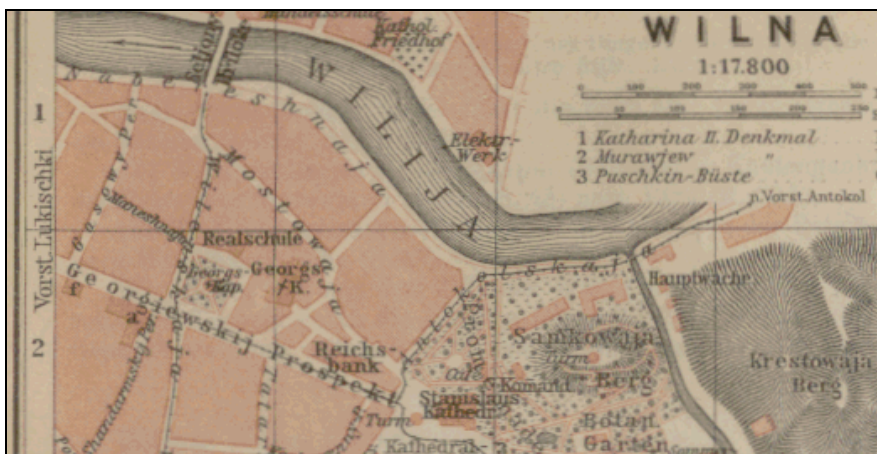

Afb. 4b
De achterzijde met het stempel van de
veldpostexpeditie van de 76e Reserve
Divisie, die in september 1915 ook in
Vilnius was.

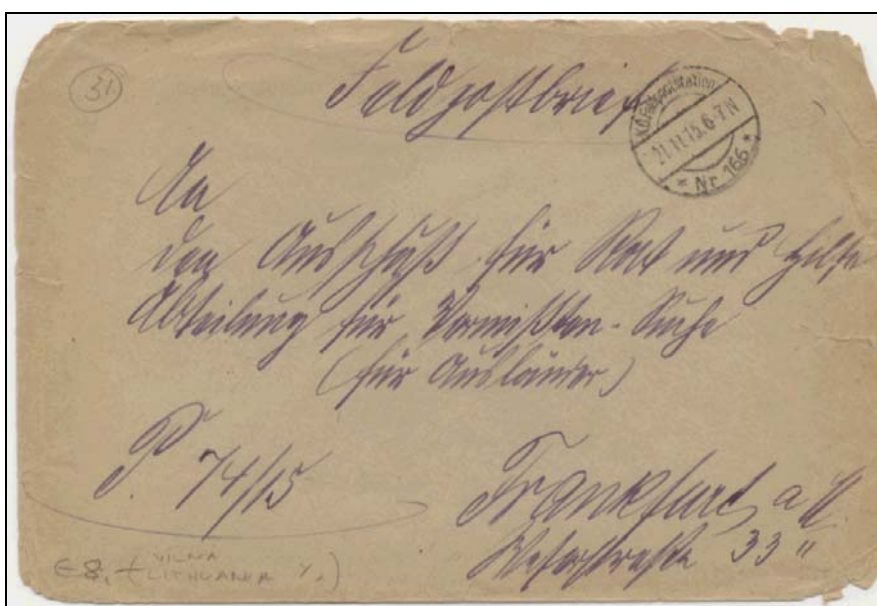
Afb. 5 (82 %) (ex. Jan Kaptein)
'Infanterie passiert die Kathedrale i. Wilna'

Rondleiding

In het artikel waar de plattegrond bij hoort, is ook een gidsje afgedrukt, met een rondleiding door de stad: 'Ich weiß Bescheid. Kleine Soldatenführer durch Wilna' (uitgave Wilna, 1916). In deze gids komen we vanaf de kathedraal van de heilige Stanislaus (**afb. 5**) ook door de Georgstrasse -zie plattegrond-, met rechts de vroegere Russische 'Reichsbank' (**afb. 6**), in 1916 lazaret. Daartegenover is dan de 'Etappenverwaltung' en daar woont ook de 'Chef der Zivilverwaltung' (**afb. 7**). Aan de andere kant (huisnr. 9) ligt het Duitse 'Soldatenheim'. Daarna voert de gids richting 'Grüne Brücke' (**afb. 8**). Via de Wilnaer Strasse gaat de rondleiding langs de Rooms-Katholieke Katharinakerk. Rechts ligt de Gouverneursstrasse met op huisnr. 4 van deze straat het Officierscasino (**afb. 9**), vroeger woning van de Russische Civiële Gouverneur.

Afb. 6 (82 %)
Uit de Baedeker 1912: De Reichsbank aan de Geogiewskij Prospekt

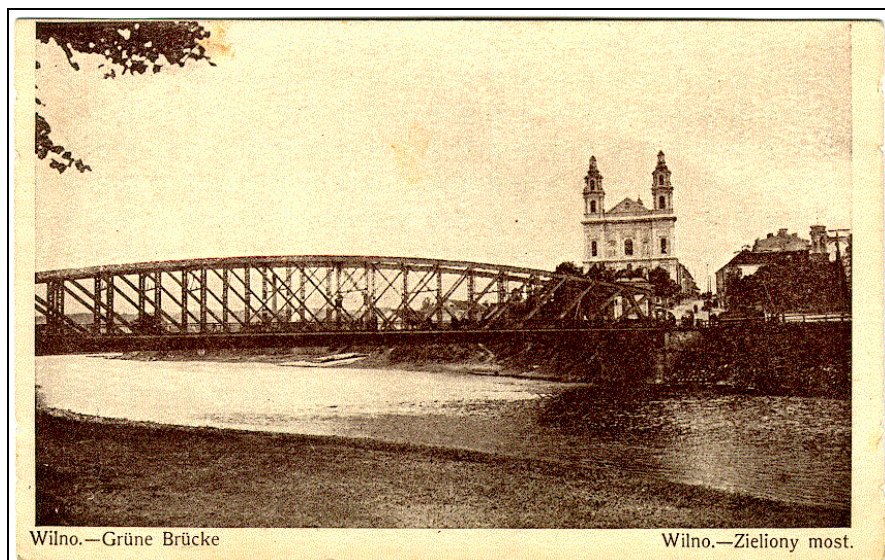

Afb. 7a (62 %) (ex. Jan Kaptein)
Brief naar Frankfurt via veldpoststation 166 in Vilnius. Op de achterzijde het briefstempel van de 'Der Chef der Zivilverwaltung in Wilna'.

Afb. 7b (100 %)

Afb. 8 (81 %) (ex. Jan Kaptein)
 Kaart van de 'Grüne Brücke' in Vilnius,
 op de kaart bovenin terug te vinden.
 (De kaart is verzonden als veldpost
 vanuit Vilnius, en uitgebreid besproken
 in HBG 43).
 Rechtsonder zien we op de kaart de
 Poolse aanduiding.

Afb. 9a (84 %) (ex. André de Bruin)
 Kaart met de Grosse Pohulanka
 Strasse, op de plattegrond A3-C3.

Afb. 9b (84 %)
 Op de achterzijde het briefstempel van
 het Officiers casino.

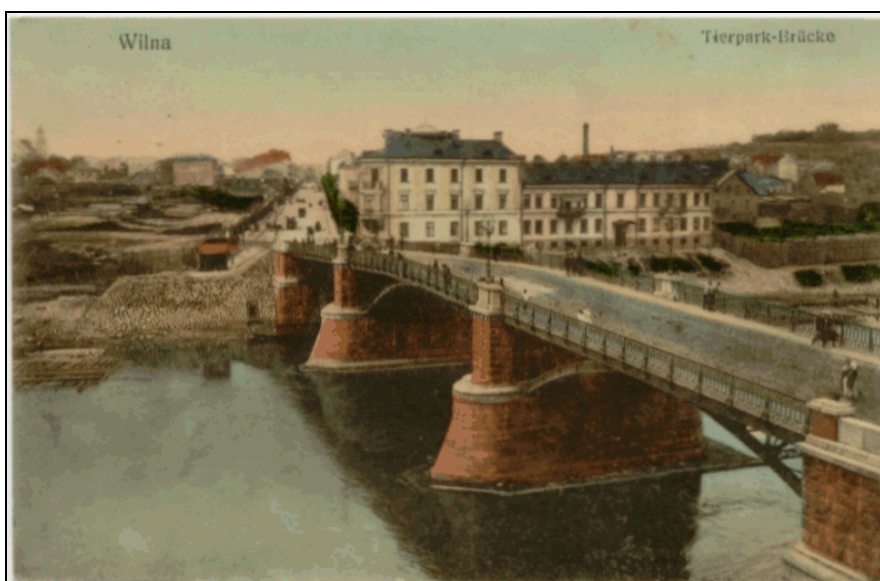
Afb. 10 (84 %) (ex. André de Bruin)
De Slotberg

De Slotberg (**afb. 10**), waar volgens de hiervoor genoemde soldatengids “die fahne deines Vaterlandes lustig flattert”, gaf ook toen al een mooi uitzicht op de stad. Van het kasteel is alleen een toren, de Gedimas-toren, over. Op het uitzichtplatform werd op 7 oktober 1988 de Litouwse vlag weer gehesen: de eerste overwinning van de Onafhankelijkheidsbeweging.

Via de Sloßstraße komt men op de hoek met de Johannesstraße. Hier begint de Große Straße en op nr. 12 was het ‘Deutsches Postamt’ gevestigd (nr. 14 op de plattegrond). Dit kantoor was op 15 januari 1916 geopend voor de burgerbevolking.. Voor de frankering worden dan de bekende Ob.Ost-zegels gebruikt.

Afb. 11 (84 %) (ex. André de Bruin)
Ook de Wallstrasse is op de kaart aangegeven (D2-3). De kaart is als veldpost verzonden met het briefstempel van de ‘Deutsche Polizeiverwaltung Wilna’.

Afb. 12 (%) (ex. André de Bruin)
Tierpark-Brücke. In kleur een nog mooiere afbeelding van deze brug in het verlengde van de huidige Gedimino prospektas, op de plattegrond in de Eerste Wereldoorlog de Georgstrasse en tijdens de Sovjetperiode de Lenin prospektas. De brug over de Neris (Wilija) voert naar het stadsdeel Žvėrynas (Dierentuin). De brug, gebouwd in 1905-1906, met als oorspronkelijke naam ‘IJzeren Brug’, heet nu Žvėryno tiltas.

OPROEP VAN DE BESTUREN VAN DE BALTISCHE VERENIGINGEN

Ruud van Wijnen

Op initiatief van Bernd Fels troffen op 18 augustus van dit jaar de besturen van de drie Duitse Baltische filatelistische verenigingen elkaar in Springe bij Hannover. Bij gelegenheid van een tentoonstelling aldaar werd gediscussieerd over de mogelijkheden om tijdens filatelistische evenementen met een gemeenschappelijke stand te komen tot actievere reclame voor de verenigingen.

De ervaringen tot nu toe met de aanwezigheid van een informatiestand op beurzen en tentoonstellingen zijn nogal verschillend. De interesse en het enthousiasme tijdens de Mare Balticum in Kiel werkte echter aanstekelijk en vormt in ieder geval een goed uitgangspunt voor verdere gemeenschappelijke activiteiten.

In de eerste plaats gaat het om de presentatie van de verenigingen, om informatie en advies aan verzamelaars en geïnteresseerden. In afgelopen jaren is namelijk wel duidelijk geworden dat tijdens beurzen en tentoonstellingen niet direct nieuwe leden worden geworven. Van belangstellenden, bijvoorbeeld met interesse voor onze publicaties, kunnen de adressen genoteerd worden waardoor ze kunnen worden uitgenodigd voor een bijeenkomst. Ter inzicht liggende verenigingsbladen worden bij voorkeur niet gratis meegegeven, maar alleen als de geïnteresseerde zijn adres achterlaat.

In een gemeenschappelijk vouwblad kunnen de vier verenigingen zich gemeenschappelijk voorstellen. Daarin kunnen doelstellingen, publicaties, keurmeesters en activiteiten opgenomen worden. Belangrijk is dat geïnteresseerden contact kunnen opnemen voor nadere informatie. Daarnaast kunnen de vier verenigingen hun

De besturen van de Baltische filatelistische verenigingen roepen op tot intensievere activiteiten tijdens beurzen en tentoonstellingen.

eigen informatiemateriaal presenteren. In de toekomst is ook een gemeenschappelijke cd als elektronisch visitekaartje denkbaar.

Voor de deelname aan tentoonstellingen en plaatselijke evenementen kunnen leden van onze verenigingen verzamelingen samenstellen. Hierbij gaat het niet verzamelingen die representatief zijn voor de verenigingen, maar om afzonderlijke en opvallende deelgebieden. Deze "trekkers" kunnen dan rondgaan langs diverse evenementen.

Natuurlijk is het belangrijk dat meerdere leden bereid zijn de informatiestand te bemannen om het gesprek met geïnteresseerden aan te gaan. Bijna iedereen van ons bezoekt wel eens tentoonstellingen en beurzen en zou bij gelegenheid ook wel eens kunnen participeren in de Baltische stand. Houdt u daarom vast rekening met de volgende evenementen in 2005:

1-3 april Rhein-Ruhr-Posta in Leverkusen.
2-5 juni NAPOSTA in Hannover.
26-28 augustus Mare Balticum in Marienhamn op Åland.
3 oktober Fredenbeck bij Stade.

De gesprekken tussen de besturen zouden, informeel, iedere 2 of 3 jaar kunnen plaatsvinden. Bij alle mogelijk samenwerking dienen de afzonderlijke verenigingen zich duidelijk te kunnen profileren. Het is voor alle verenigingen van belang dat we vorm geven aan de besproken ideeën en via e-mail voortdurend met elkaar in contact blijven.

Namens de in Springe aanwezige Duitse verenigingen werd bovenstaand bericht opgesteld door Martin Bechstedt. Het wordt gepubliceerd in de "Eesti Post", de "Philatelia Baltica",

de "Lituania" en, bij deze, in "Het Baltische Gebied".

Toelichting.

Tijdens de "Filateliebeurs" in Loosdrecht afgelopen januari stond Bernd Fels al met een informatiestand namens de drie Duitse verenigingen naast de onze. Hij zorgde ook voor een opvallend gemeenschappelijk bord met de namen van de vier verenigingen. Hoewel we geen nieuwe leden konden verwelkomen was het een geslaagd én aangenaam gezamenlijk experiment. Het bestuur van "Het Baltische Gebied" ondersteunt van harte initiatieven om te komen tot een actievere presentatie en ledenwerving. De persoonlijke contacten met de Duitse verenigingen zijn bijzonder goed (de drie voorzitters zijn allen lid van onze vereniging) en zoeken naar wat ons als verenigingen bindt is beter dan langs elkaar heen lopen. "Het Baltische Gebied" zal ook in 2005 weer present zijn op de Filateliebeurs. Het is nog niet bekend of onze Duitse vrienden daar zullen aansluiten. En wat betreft onze aanwezigheid op genoemde tentoonstellingen in Duitsland: Leverkusen en Hannover liggen toch niet al te ver weg en zijn zeker een bezoek waard.

◀

VOOR 35 SANTIMI.... EN SOMS IETS MEER

Ruud van Wijnen

Bijna tien jaar lang konden de Letten voor 35 santimi een brief naar het buitenland sturen. Dat “buitenland” was groot, het omvatte alle landen van de wereld (afb. 1).

Voor de frankering van brieven naar het buitenland werden tussen 1931 en 1940 elf postzegels met een waarde van 35 santimi uitgegeven. De laatste twee zegels verschenen nog tijdens de sovjetbezetting. Ook het blok van 1938 bevatte een zegel van 35 santimi.

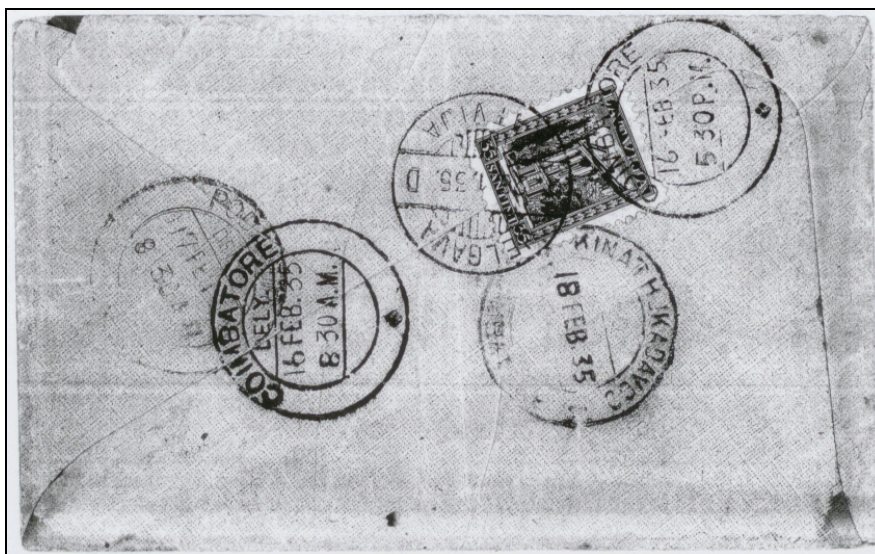
Het tarief voor een brief naar het buitenland werd per 21 december 1931 verhoogd van 30 naar 35 santimi. De al 10 maanden daarvoor, op 21 februari 1931, uitgegeven postzegel in de permanente serie met de afbeelding van het landswapen, was dus ruim voor de tariefsverhoging op de postkantoren verkrijgbaar. Alle zegels zijn, volgens de richtlijnen van de Wereld Post Unie, blauw van kleur.

Een postzegel is op de keper beschouwd een betalingsbewijs dat op een brief of kaart wordt geplakt om aan te geven dat de afzender heeft betaald voor het vervoer.

Als het goed is bepalen de postarierende van de waarden van de uitgegeven postzegels. Bij een verantwoord uitgeftebeleid kan het overgrote deel van de post gefrankeerd worden met één postzegel: de enkelfrankering.

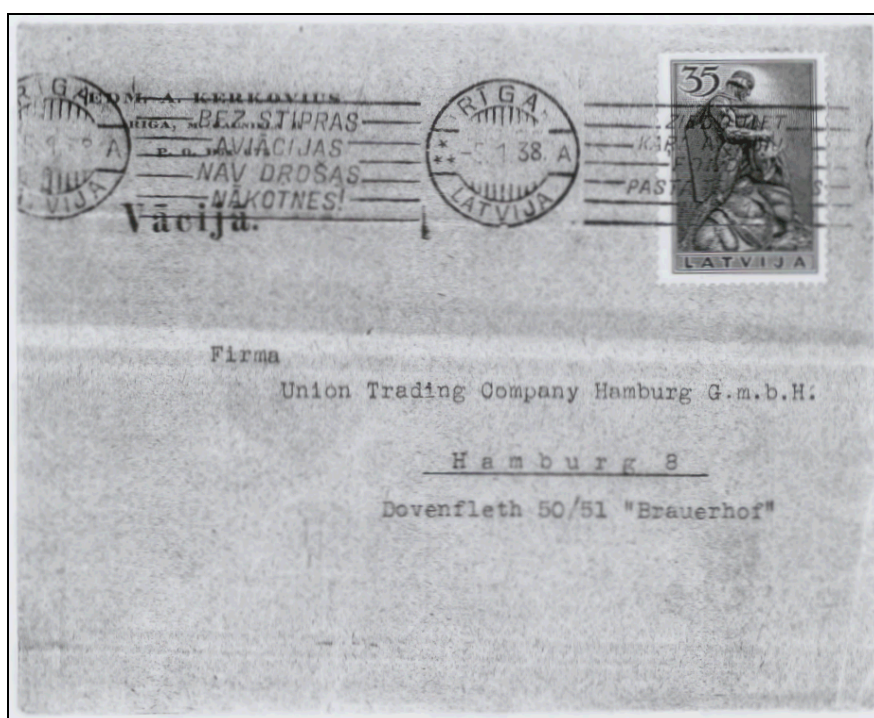
Voor een klein deel van de post moeten voor de hand liggende combinaties, van twee of meer postzegels van verschillende waarde, toereikend zijn: de combinatiefrankering.

Ook komt het voor dat twee of drie dezelfde zegels een correcte frankering vormen: de meervoudige frankering.

Afb. 1 (81 %)

Brief van JELGAVA naar COIMBATORE in het zuiden van India, 26 jan.-16 feb. 1935. In India via doorgezonden naar KINATHUKADAVOO.

Afb. 2 (74 %)

*Brief van RIGA naar Hamburg, 5 jan.
1938.*

In dit artikel geef ik een beeld van de gebruiksmogelijkheden van de 35 santimi postzegels. Ik wil er mee laten zien dat met een “alledaags” zegel een interessante collectie poststukken is op te bouwen.

Enkelfrankeringen met een postzegel van 35 santimi:

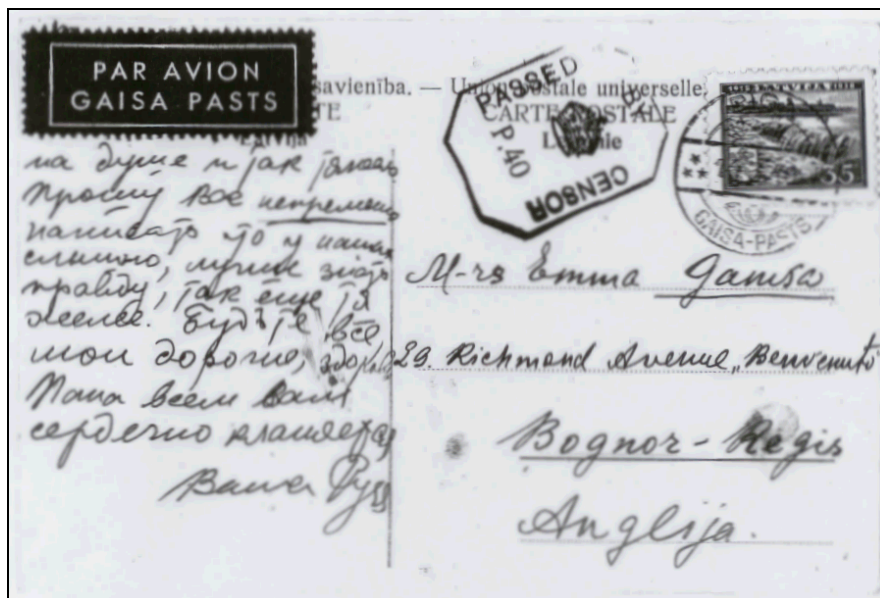
De enkelfrankering (de juiste postzegel voor het juiste tarief op het juiste moment) is van hoog filatelistisch gehalte. Alle zegels met een waarde van 35 santimi konden op het moment van uitgifte worden gebruikt voor de frankering van een brief naar het buitenland onder de 20 gram. Voor de laatste zegel, uitgegeven op 4 december 1940 tijdens de sovjet bezetting, was die mogelijkheid echter zeer beperkt. De “mooiste” enkelfrankering met een 35 santimi zegel op een brief naar het buitenland vind ik die uit de serie met de Vrijheidsmonumenten uit 1937 (afb. 2).

Met een andere tariefsopbouw zijn echter meer enkelfrankeringen te vinden.

Een briefkaart naar het buitenland kostte 20 santimu, de toeslag voor vervoer per luchtpost binnen Europa 15 santimu: samen 35 (afb. 3).

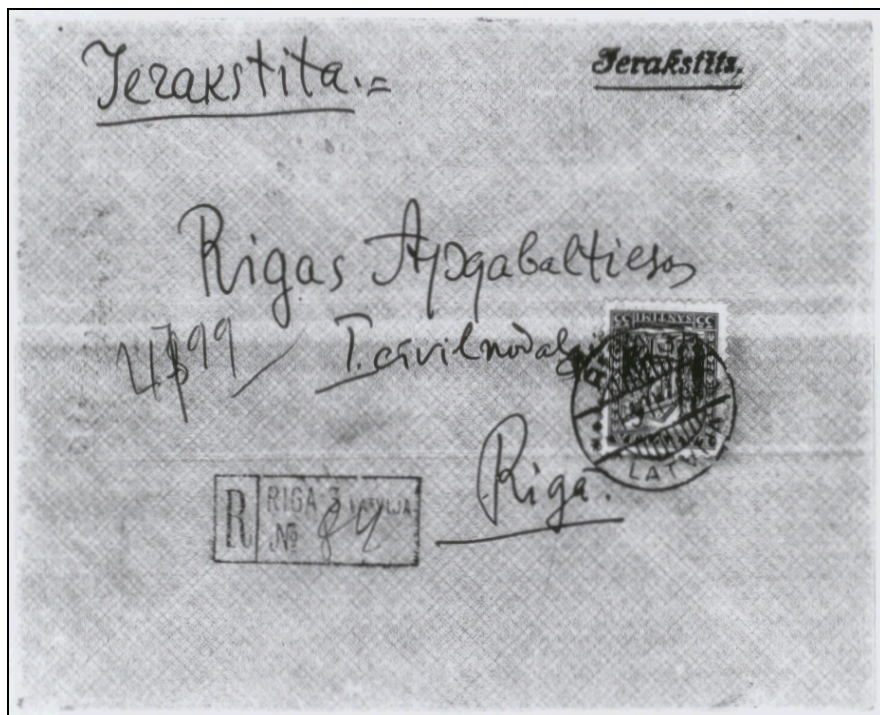
Een derde mogelijkheid tot een enkelfrankering doet zich voor bij aangetekende lokale brieven. Tussen eind 1931 en midden april 1935 kostte zo'n brief in de tweede gewichtsklasse (20-50 gram) 15 santimu, het aantekenenrecht bedroeg 20 santimu: samen 35 (afb. 4).

Na 15 april 1935 kon zelfs een aangetekende brief in de derde gewichtsklasse (50-100 gr.) voor 35 santimi lokaal worden verzonden.

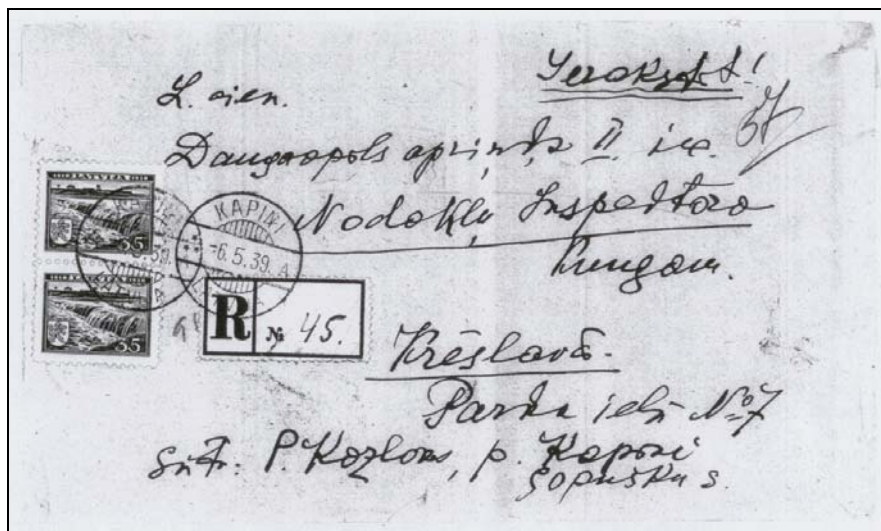
Afb. 3 (77 %)

Per luchtpost verzonden briefkaart van RIGA naar Bognor-Rigijs in Groot-Brittannië, 14 maart 1940. Brits censuurstempel. Dagtekeningstempel RIGA GAISA-PASTS.

Afb. 4 (75 %)

RIGA 3, lokale aangetekende brief met een gewicht tussen 20 en 50 gram. 13 feb. 1935.

Afb. 5 (58 %)

Aangetekende brief in de derde gewichtsklasse van KAPINĀ naar KRĀSLAVA, 6-8 mei 1939.

Meervoudige frankeringen met zegels van 35 santimi

35 santimi was een relatief hoge waarde. Daardoor komen meervoudige frankeringen van 70 of 105 santimu weinig voor. Daar komt bij dat er geen verdubbelingen in de tarieven zaten. Ik ken twee meervoudige frankeringen.

Een binnenlandse brief tussen de 50 en 100 gram kostte 50 santimu, het aantekenrecht daarvoor de standaard 20 santimu: samen 70 (**afb. 5**).

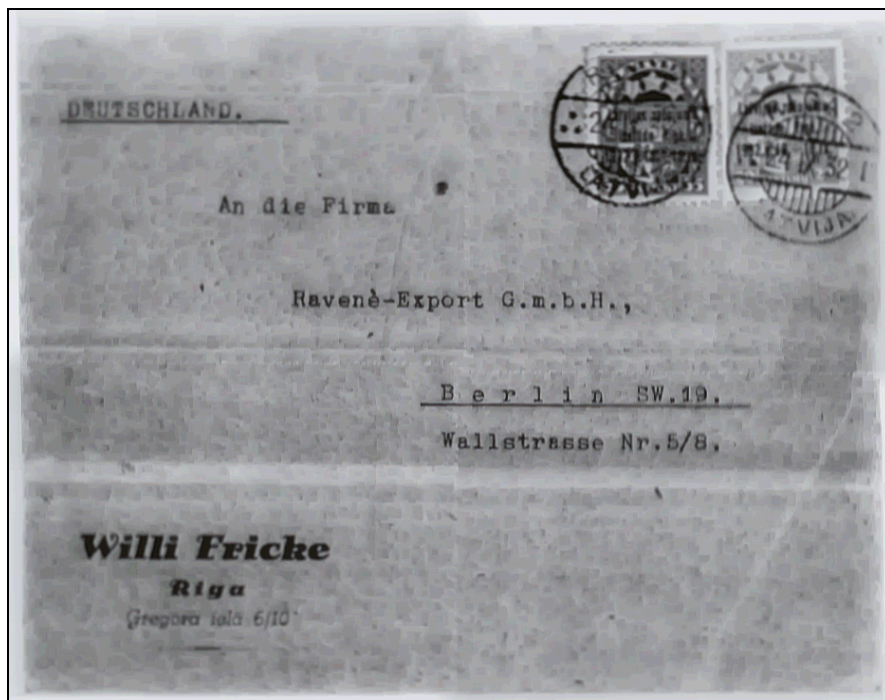
Expresse brieven naar het buitenland leveren ook een fraaie meervoudige frankering, met drie zegels, op. Het briefporto bedroeg 35 santimi, de toeslag voor expresse verzending 70 santimu: samen Ls. 1,05 (**afb. 6**).

Afb. 6 (73 %)

Expresse brief van RĪGA naar LEIPZIG, 10-14 nov. 1939.

De brief deed er 4 dagen over. Deze lange periode werd waarschijnlijk veroorzaakt door de Duitse censuur in Königsberg.

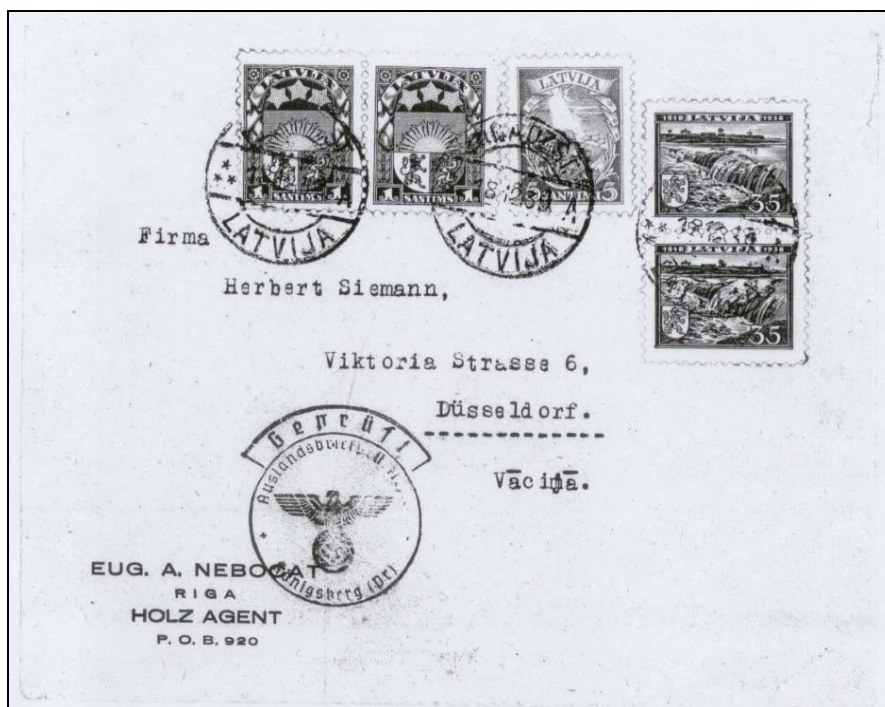
Afb. 7 (74 %)
Brief in de tweede gewichtsklasse tussen 20 en 50 gram van RIGA 2 naar Berlijn, 24 sep. 1932.

Gemengde frankeringen waarbij 35 santimi het basistarief vormt en op voor de hand liggende wijze werd aangevuld tot het gewenste port

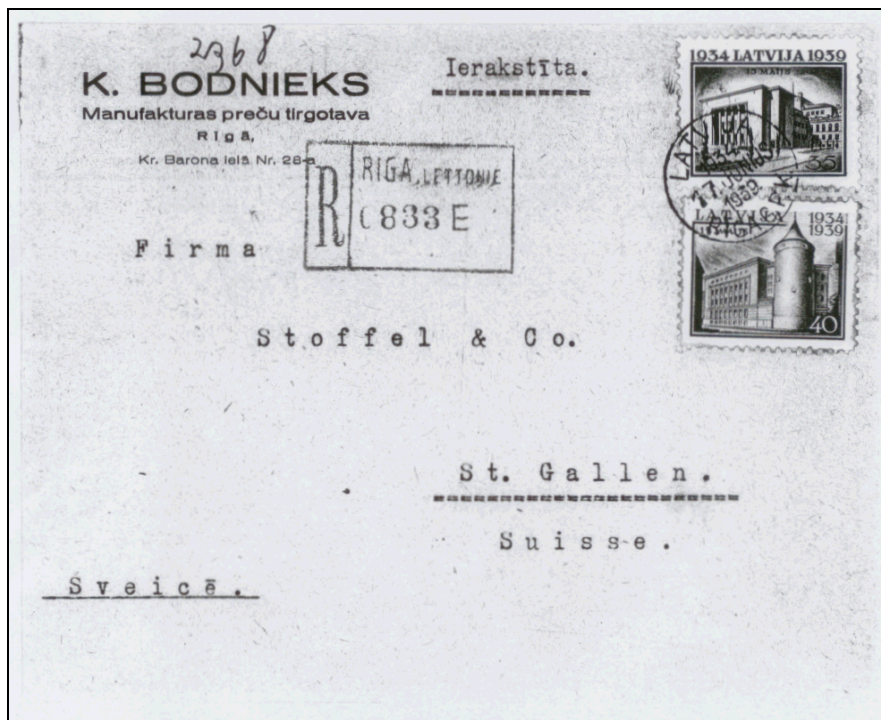
In de eerste plaats zijn er de brieven naar het buitenland in de tweede gewichtsklasse (20-50 gr.). Vóór 15 april 1935 bedroeg de toeslag daarvoor 20 santimu, daarna 21 santimi. Die verhoging had wel gevolgen voor de samenstelling van de frankeringen. Brieven met de combinatie 35 en 20 zijn wel te vinden (**afb. 7**), maar brieven met een totaalporto van 56 santimi (35+21) werden zogoed als altijd gefrankeerd met een zegel van 50 santimu als basis. De combinatie 35 + 20 + 1 heb ik nog niet gezien. Een brief in de derde gewichtsklasse kostte na 15 april 1935 77 santimi (35+21+21). Dan komt de zegel van 35 santimi weer in beeld (**afb. 8**).

De aangetekende brieven naar het buitenland leveren ook een voor de hand liggende combinatie op: 35 santimi voor de brief + 40 santimu aantekeningrecht (**afb. 9**).

In die combinatie zijn zelfs de blokken uit 1938 en 1939, weliswaar met een flinke geur van bederf, bruikbaar (**afb. 10**).

Afb. 8 (74 %)
Expresse Brief in de derde gewichtsklasse van RIGA naar Düsseldorf in Duitsland, 18 dec. 1939. Gecensureerd in Königsberg.

Afb. 9 (70 %)

Aangetekende brief van RĪGA G.P.K. naar ST. GALLEN in Zwitserland, 17-19 juni 1939.

Afb. 10 (75 %)

Aangetekende brief, gefrankeerd met blok nr.1, van RIGA naar ZÜRICH in Zwitserland, 13-15 mei 1938.

Per luchtpost te verzenden brieven konden, naar keuze, met of zonder luchtpostzegels worden gefrankeerd. Fraai vind ik de brieven met een eigen zegel voor de luchtposttoeslag, in dit geval 15 santimu voor een brief binnen Europa (**afb. 11**).

Ook voor een brief naar Argentinië betaalde de afzender niet meer dan 35 santimi, de luchtposttoeslag was echter aanzienlijk: 2 lati. Daarvoor werd de brief ondermeer per zeppelin over de zuidelijke Atlantische Oceaan vervoerd van de westpunt van Afrika naar Zuid-Amerika (**afb. 12**).

Het einde van het gebruik van de 35 santimi zegel.

In de zomer van 1940 werd Letland bezet en geannexeerd door de Sovjet Unie.

De laatste twee zegels van 35 santimi verschenen tijdens de bezetting. De eerste daarvan

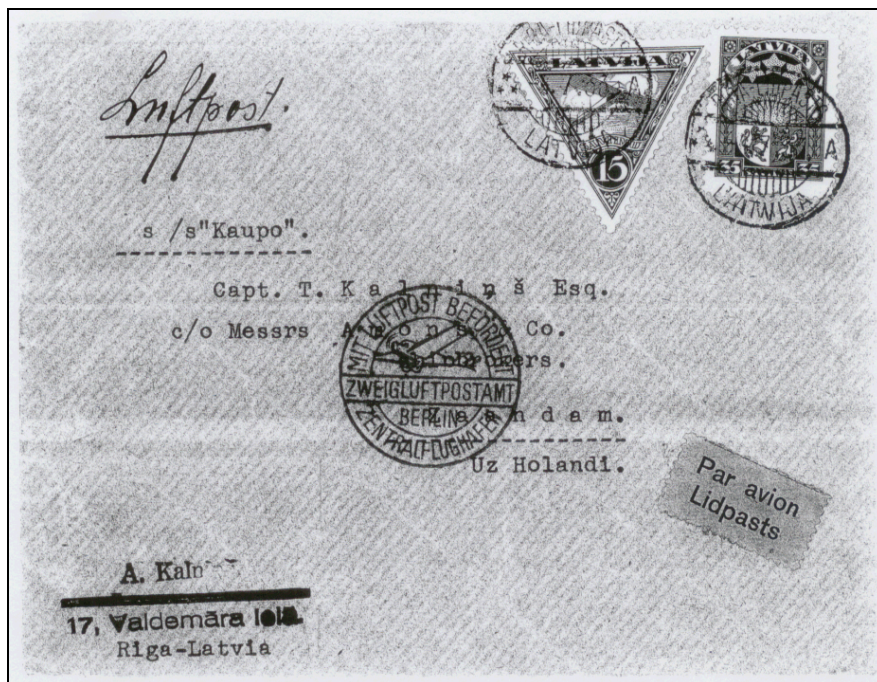
maakte deel uit van de Letse permanente serie met het kleine landswapen (**afb. 13**), de tweede was een van de 13 waarden van de uitgave van de Letse sovjetrepubliek.

Aan het tarief van 35 santimi voor brieven naar het buitenland kwam op 15 december 1940 een einde door een verhoging naar 50 santimu (**afb. 14**). Daardoor kon de sovjetzegel van 35 santimi slechts elf dagen als enkel-frankering worden gebruikt (**afb. 15**).

Ongetwijfeld is dit overzicht van het gebruik van de postzegel van 35 santimi niet compleet.

Met plezier zie ik andere vondsten tegemoet.

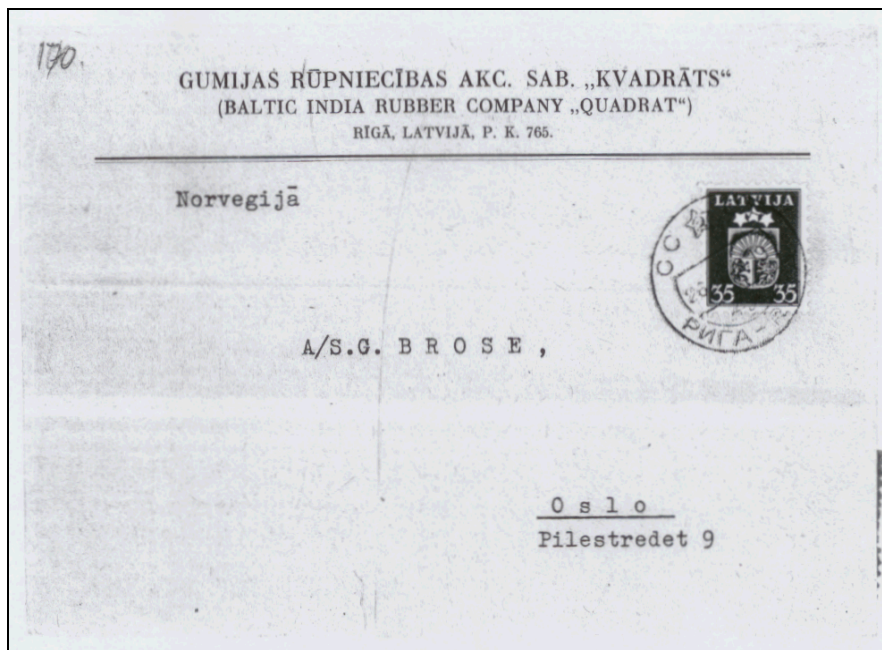
Afb. 11 (74 %)

Per luchtpost verzonden brief van RIGA, via BERLIN ZENTRALFLUGHAFEN naar Zaandam. Dagtekenings-tempel RIGA-LIDPASTS, 4 juni 1933.

Afb. 12 (75 %)

Luchtpostbrief van RIGA naar BUENOS AIRES in Argentinië, 27 nov.-7 dec. 1936. Per trein naar Berlijn en verder per Deutsche Luftpost naar Argentinië.

Afb. 13 (71 %)

Brief van RĪGA naar Oslo in Noorwegen, 26 nov. 1940.

Tweetalig dagtekeningstempel РИГА-РĪGA uit de tijd van de sovjet bezetting, door de Duitsers gecensureerd in Oslo.

Afb. 14 (74 %)

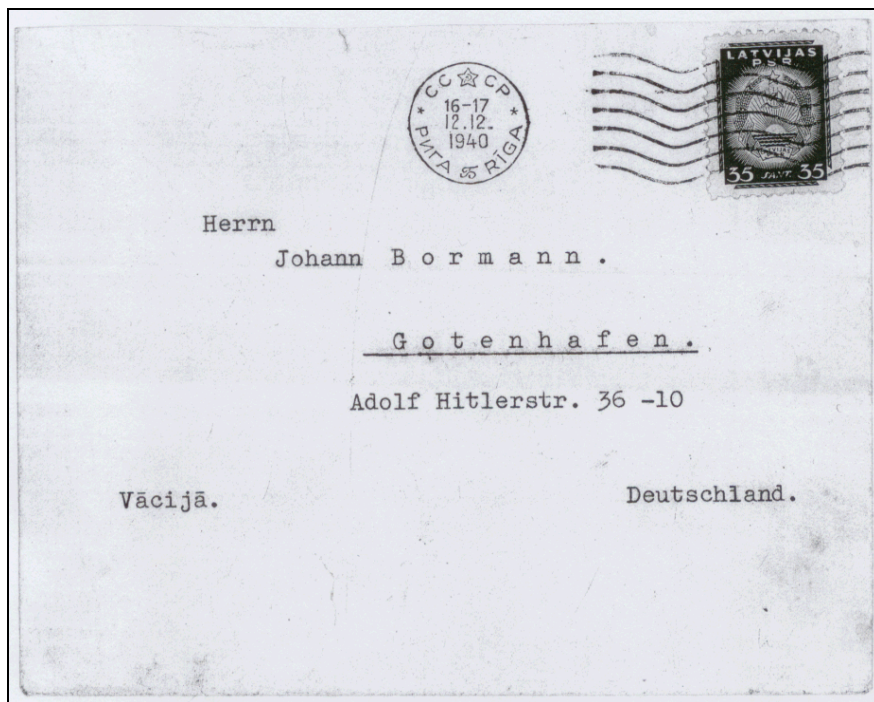
Brief Brief van RĪGA naar Tel-Aviv in Palestina, 17 dec. 1940 en 18 dec. 1940.

Periode van de sovjet bezetting. De brief was oorspronkelijk gefrankeerd met een zegel van 35 santimi en afgestempeld op 17 december. Door de tariefsverhoging van twee dagen eerder moest de afzender er nog 15 santimi bijplakken. Deze twee zegels werden op 18 december afgestempeld.

Britse censuur in Palestina.

Afb. 15 (75 %)

Brief van de UTAG, de Umsiedlungs-Treuhand Aktiengesellschaft in Riga naar "Gotenhafen in Duitsland" oftewel Gdynia in bezet Polen, 12 december 1940. De brief werd in Königsberg door de Duitse censuur geopend. (Met dank aan Sven Kraul.....).

EEN AANTAL OPMERKELIJKE BALTISCHE POSTSTUKKEN UIT DE EERSTE WERELSDOORLOG

Alexander Epstein

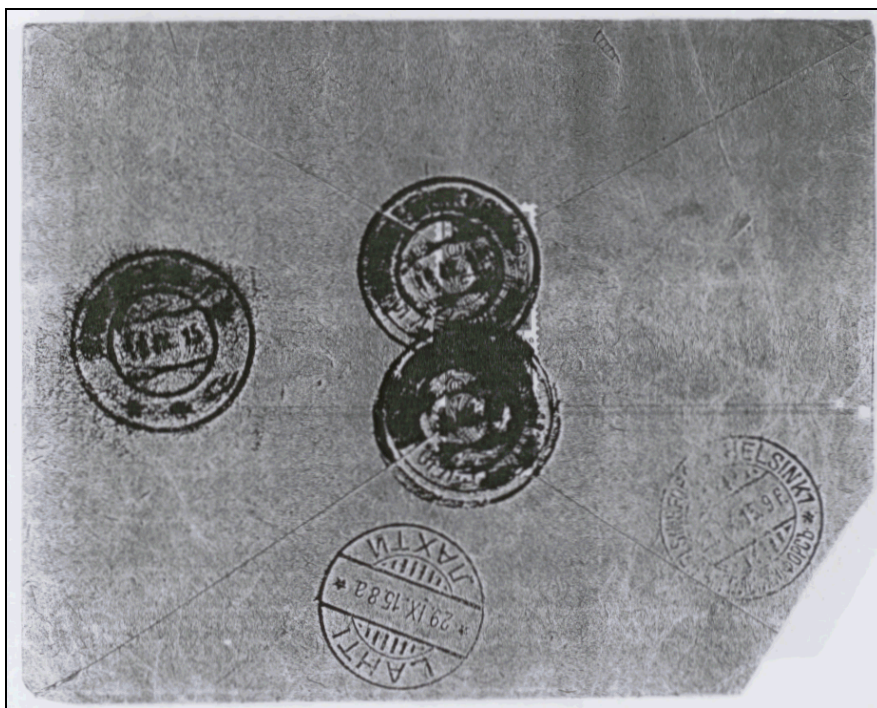
In deze bijdrage is een bijzondere aangetekende brief te zien en 'stomme' stempels.

1. De ongebruikelijke behandeling van een aangetekende brief.

Volgens de postale reglementen aangaande de post van militairen, was het soldaten te velde tijdens de eerste Wereldoorlog niet toegestaan aangetekende brieven te verzenden, noch via de veldpostkantoren, noch via de lokale civiele postkantoren.

Toch kennen we voorbeelden van aangetekende brieven die door militairen werden aangeboden op postkantoren en vervolgens werden verzonden. Daarbij moest men dan wel zijn toevlucht nemen tot een aantal merkwaardige trucs.

Afbeelding 1 toont een aangetekende brief verzonden via het postkantoor van Moiseküll in het gouvernement Lijfland (nu Mõisaküla in Estland). De brief werd op 11 november 1915 (Juliaanse tijdrekening) aangeboden door een soldaat van het 434ste Cherepovets Infanterie Regiment (onderdeel van de 109de Infanterie Divisie, 43ste Korps). Dit regiment lag op dat moment in het zuiden van Estland. De brief naar Lahti in Finland, kwam daar aan op 29 november (Gregoriaanse tijdrekening). Onderweg werd de brief in Helsinki gecensureerd. Nadat de postbeambte in Moiseküll de brief had aangenomen kaste hij zorgvuldig de plaatsnaam uit het aantekenstrookje en maakte hij het dagtekeningstempel onleesbaar met zwarte inkt. Op eigen wijze fabriceerde hij zo een soort stom stempel. De tegen alle regels in verzonden brief bereikte zonder vertraging zijn bestemming.

Afb. 1 (75 %)

2. Laat gebruik van stomme stempels.

Het gebruik van stomme stempels tijdens de Eerste Wereldoorlog is een bekend facet van de Russische postgeschiedenis. In zijn recent uitgegeven handboek schetst A. Levin een excellent beeld van het gebruik ervan en publiceert hij een uitgebreide lijst van de bekende stomme stempels.

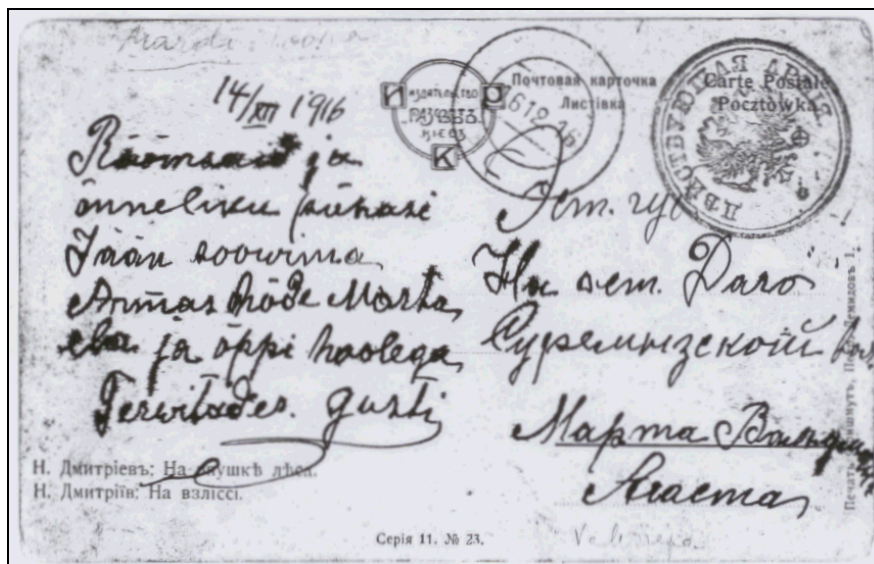
De meeste stempels werden gebruikt tijdens de beginmaanden van de oorlog, d.w.z. in augustus en september 1914. Daarna nam het gebruik er van sterk af. Met uitzondering van de Litouwse gouvernementsen, werden ze in het Baltische gebied niet meer gebruikt in de periode van begin oktober 1914 tot de tweede helft van 1916.

We weten veel minder van het (her)gebruik van stomme stempels in 1916 en 1917. Dit was mogelijk het volg van order nr. 55 van het hoofd van de staf van de opperbevelhebber. Hierin werd als richtlijn gegeven dat op civiele postkantoren afgeven militaire post in het geheel niet, of slechts met gekapte stempels waaruit de plaatsnaam was verwijderd, mocht worden afgestempeld.

Ook in Baltische postkantoren werden zulke gekapte dagtekeningstempels gebruikt.

Het bekendste voorbeeld is het half-stomme stempel van Reval (Tallinn) dat alleen voorkomt op portvrije post van militairen (**afb. 2**). Het stempel was er klaarblijkelijk speciaal voor vervaardigd. Verschillende stempels, waarvan een aantal erg op elkaar lijkt, werden gebruikt in Dvinsk (Daugavpils) en Rezhitsa (Rezekne). De half-stomme stempels van Dvinsk werden tot nog toe slechts aangetroffen op civiele post en als aankomststempel (**afb. 3, 4 en 5**). Portvrije post vanuit het Leger met deze stempels is nog niet gevonden, maar die zou kunnen bestaan.

Afb. 4 (85 %)

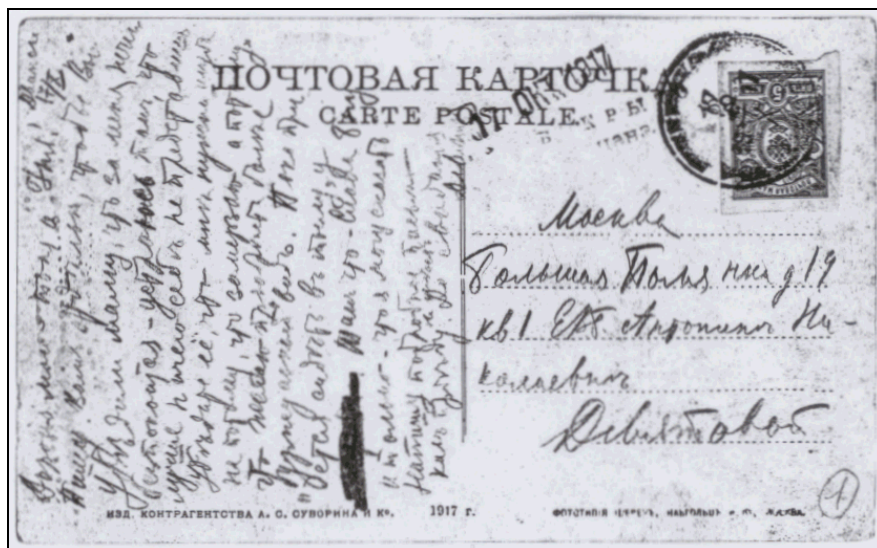
Afb. 2 (80 %)

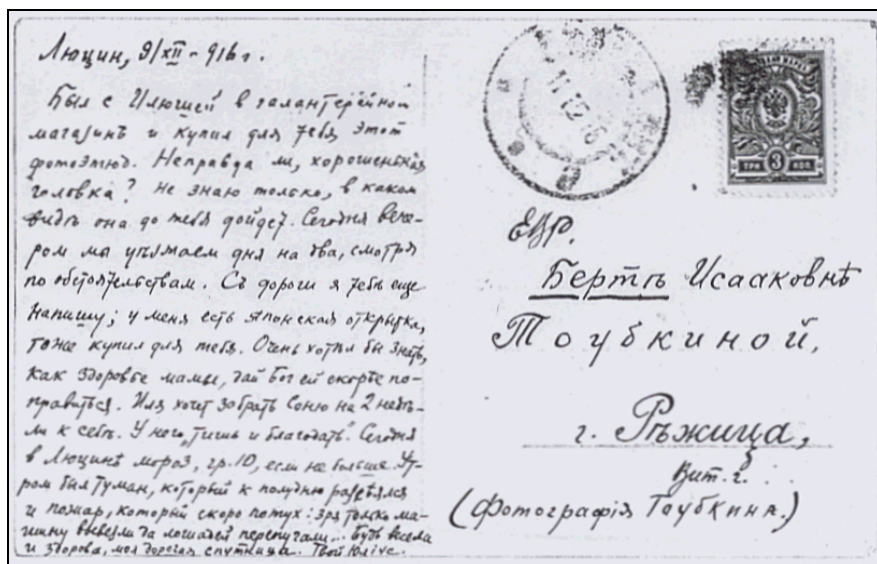
Afb. 3 (81 %)

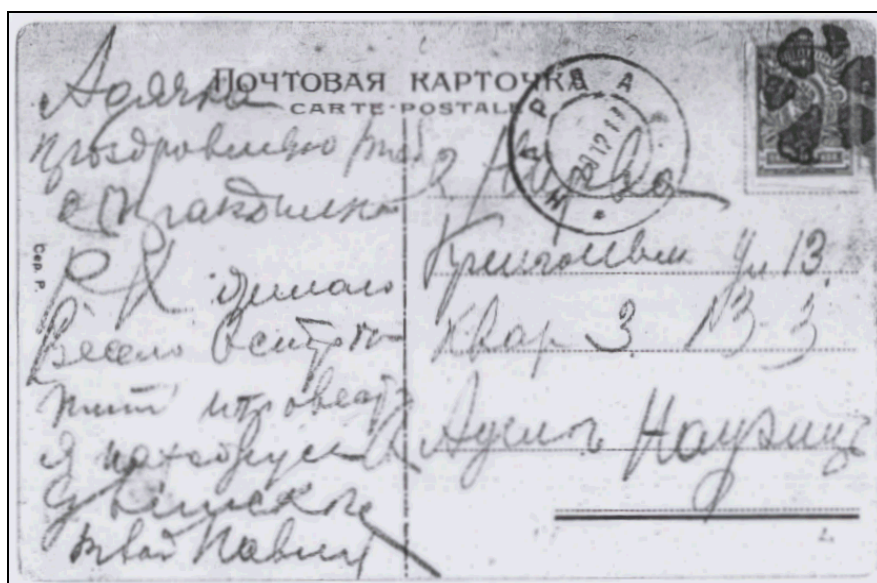
Behalve deze halfstomme stempels kwamen, ook in de Baltische gebieden, er weer echte in gebruik. Ze zijn o.a. bekend uit Rezhitsa en Lutsin (Ludza) (afb. 6). In Dvinsk was nog in december 1917 een stom stempel in gebruik. Het toont aan dat ze hier en daar voorkomen tot aan het, voor Rusland, einde van de oorlog (afb. 7). Het valt tevens op dat alle bekende halfstomme en stomme stempels uit Letland in de jaren 1916-1917, werden gebruikt in het gebied dat onder controle was van het 5de Leger. Op Lets grondgebied waren echter ook het 1ste en 12de Leger actief. Het zou dus kunnen zijn dat het gebruik van stomme en halfstomme stempels op gefrankeerde civiele post werd bevoelen door de bevelhebber van het leger dat een bepaald gebied controleerde.

Afb. 5 (83 %)

Afb. 6 (85 %)

Afb. 7 (84 %)

Igor Irikov

Rutzau, in het Lets Rucava en in het Russisch РУЦАУ, was in de 19de eeuw een dorpje aan de weg van Liepāja naar Polangen, die deel uitmaakte van de belangrijke postroute Riga – Memel.

Diverse bronnen vermelden een parochiekerk, een landgoed en een boswachterij.

Later is er ook nog sprake van een station, het eindpunt van een spoorlijntje vanuit Liepāja.

Door zijn ligging en lokale betekenis bevond zich vanaf het midden van de 19de eeuw in РУЦАУ / Rutzau een postkoetsstation, dat later de status van hulppostkantoor kreeg. Nog weer later kreeg het de beschikking over een telegraaf.

Zowel Dobin (nr. 27.4.02) als Jakimovs/Marcilger (Kurzeme 75) melden het stempel dat op het postkoetsstation werd gebruikt (**afb. 1**). П.С. = ПОЧТОВАЯ СТАНЦИЯ. De postbeambte schreef de datum er met de hand bij. Dobin vermeldt als periode van gebruik 1858-1871.

Kortgeleden ontdekte ik dat gedurende deze periode van 14 jaar niet doorlopend hetzelfde stempel is gebruikt, maar dat er sprake is van twee typen. Het onderscheid zit in de hoogte van de letters.

Op de brief uit 1858 (**afb. 2**) zijn de letters П.С. 5 mm hoog en de letters van de plaatsnaam 4 mm. De letters in het stempel op de brief uit 1870 (**afb. 3**) zijn hoger: П.С. 7 mm en de plaatsnaam 5 mm. Blijft natuurlijk de vraag wanneer het stempel werd aangepast.

◀

Handboeken en literatuur:

Manfred Dobin: "Postmarksof the Russian Empire (pre-adhesive period)", St. Petersburg, 1993.

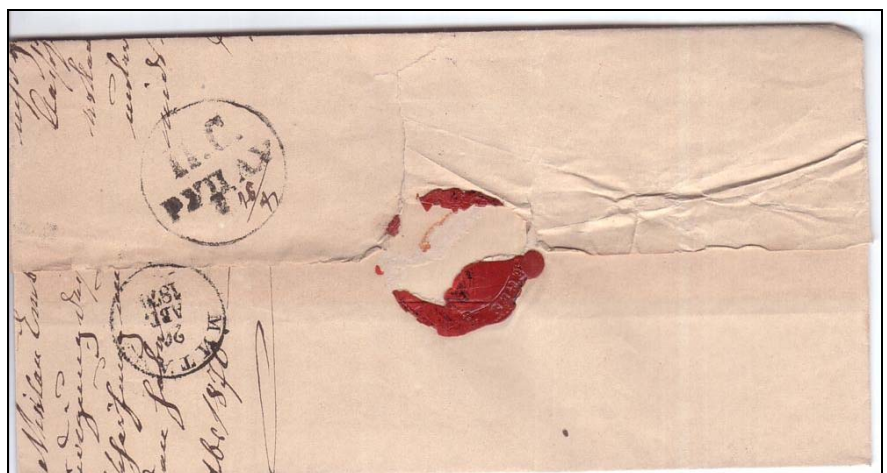
N.Jakimovs / V. Marcilger: "Postal History of Imperial Russia in Pre-Independent Latvia", Johannesburg, 1995.

C.G. Rücker: "Generalkarte von Liv-, Est- und Kurland". Reval, 1914.

Afb. 1 (100 %)

Afb. 2

Afb. 3

GELDOVERSCHRIJVINGEN : DE REGELS VAN 1909

Jan Kaptein,
Gary Combs en
Edward Bubis

Contant geld verzenden was in Rusland al vóór 1858 mogelijk. Op 1-1-1897 werd het mogelijk om geld over te maken per postale of telegrafische opdracht (in Siberië per 1 maart). Hiervoor werden in 1896 speciale geldoverschrijvings-formulieren uitgegeven, met ingedrukt zegel. Via de post of telegraaf kon gemakkelijk en efficiënt geld worden overgemaakt. In de postale voorschriften van 1909 had hoofdstuk 7 betrekking op het overmaken van geld. Deze voorschriften zijn vertaald in het Engels door Gary Combs en Edward Bubis.

Mijn belangstelling ging direct uit naar artikel 225: de tarieven. Al een tijdje zit in mijn collectie een geldoverschrijving vanuit Vilnius en het is zo leuk als het allemaal blijkt te kloppen (afb. 1). In eerste instantie was ik er niet eens zeker van of het een geldoverschrijving was of een pakketkaart. Maar het is een **ПЕРЕВОДЪ ПО ПОЧТЪ** (Perevod po pochte), een 'overschrijving per post', zoals bovenaan vermeld staat. Een pakketkaart heeft de aanduiding **СОПРОВОДИТЕЛЬНЫЙ АДРЕСЪ нъ посылкѣ** (Soprovoditel'nyj adres k posylke), 'Begeleidingskaart voor een pakket'.

De tabel:

Van	Tot	Kosten
1	25	15 kop.
25	100	25 kop.
100	125	40 kop.
125	200	50 kop.
200	225	65 kop.
225	300	75 kop.
300	325	90 kop.
325	400	1 rub.
400	425	1 rub. 15 kop.
425	500	1 rub. 25 kop.
500	525	1 rub. 40 kop.
525	600	1 rub. 50 kop.
600	625	1 rub. 65 kop.
625	700	1 rub. 75 kop.

Afb. 1a (88 %)

ПЕРЕВОДЪ ПО ПОЧТЪ, 'geldoverschrijving per post' vanuit Vilnius naar Merkinė. Het gaat om een overschrijving van 175 rubel, volgens de tabel hiernaast dus een tarief van 50 kop., de opgeplakte postzegel.

De originele tabel loopt nog door tot het maximumbedrag, 4925 tot 5000 rubel, met als tarief 12 rubel en 50 kopeken (art. 221).

Bij de invoering van de eerste overschrijvingsformulieren met ingedrukt zegel, 1 januari 1897, was het maximum 100 rubel met als tarief 15 kopeken. Op 1 maart 1899 kwamen er nieuwe tarieven. Tot 25 rubel werd het tarief 15 kopeken, en boven de 25 rubel tot 100 rubel (het maximum) werd het tarief 25 kopeken. ! Januari 1903 werd het maximum verhoogd tot 200 rubel. De begintarieven bleven hetzelfde en boven de 100 rubel tot 125 rubel werd het 40 kopeken, boven de 125 tot 200 rubel kwam op 50 kopeken.

Per 1-1-1904 werd het maximum 500 rubel. Het Tarief tot 200 rubel bleef hetzelfde, daarna ging het in zes stappen naar 1 rubel en 25 kopeken voor de overschrijvingen van 425 tot 500 rubel:

Boven 200-225 rubel: 65 kopeken
 Boven 225-300 rubel: 75 kopeken
 Boven 300-325 rubel: 90 kopeken
 Boven 325-400 rubel: 1 rubel
 Boven 400-425 rubel: 1 rubel 15 k.
 Boven 425-500 rubel: 1 rubel 25 k.

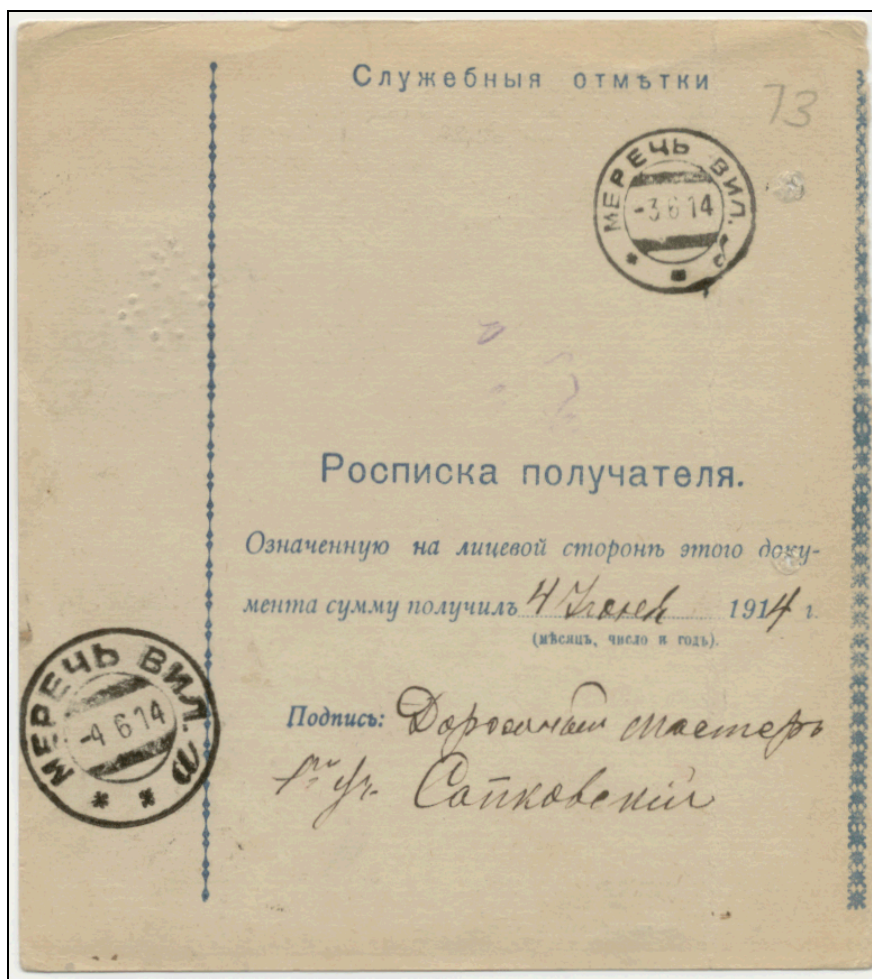
De introductie van zegels van 15 en 25 kopeken in 1904 was ook bedoeld voor geldoverschrijvingsformulieren zonder ingedrukt zegel.

Eind 1906 werd het maximum 5000 rubel.

Dit maximumbedrag is ook te vinden in de regels van 1909, en één persoon kon een onbeperkt aantal overschrijvingen doen aan één of meerdere adressen (art. 221).

Over de tarieven van overschrijvingen per telegram in de beginperiode is men het niet zo eens: een percentage (2%) of een vast bedrag. De afzender kreeg op het postkantoor een kwitantie.

In de regels van 1909 staan wel duidelijke tarieven voor het verzenden per telegraaf (art. 226). Hiernaast staan de aanvullende toeslagen in een tabel. Op elk post-en-telegraaf kantoor kon geld worden overgemaakt via de post of telegraaf (art. 219). Het ontvangen en verzenden van geld kon bij elk post en elk post-telegraaf kantoor, waar alle soorten post werden verwerkt, met uitzondering van

Afb. 1b (88 %)

De achterzijde met het aankomststempel van **МЕРЕЧЬ**, in het Litouws Merkinė, 3-6-1916. Ook een stempel 4-6-1914. De Russische aanduiding van deze plaats lijkt meer op de Poolse naam, Merecz.

Анвудлуде телеграфу туделуге	Tot 500 rubel	Boven 500 rubel
Binnen Europees Rusland (incl. Transcaucasië) of binnen Aziatisch Rusland	1 rubel 15 kopeken	1 rubel 40 kopeken
Tussen Europees Rusland (incl. Transcaucasië) en Aziatisch Rusland	2 rubel 15 kopeken	2 rubel 65 kopeken
Tussen Europees Rusland en Russische postale vestigingen in Manchurijë	3 rubel 55 kopeken	4 rubel 40 kopeken
Tussen Aziatisch Rusland en Russische postale vestigingen in Manchurijë	2 rubel 55 kopeken	3 rubel 15 kopeken
Tussen Russische postale vestigingen in Manchurijë	1 rubel 55 kopeken	1 rubel 90 kopeken
Tussen plaatsen waar een plaatselijke telegraaf heffing bestaat	35 kopeken	40 kopeken

een paar plaatsen in de Primorsk regio. (art. 220).

Bij spoorstations en de 'volost' administraties, die onder de wet van 24 januari 1900 vielen, kon geen geld worden ontvangen en verzenden was anders geregeld.

De formulieren

De formulieren waren gemaakt van kartonpapier en bestonden uit twee delen: de stamkaart voor het interpostale gebruik en een linkerdeel voor de ontvanger.

De overschrijvingen waren mogelijk per post of telegraaf en

dit werd ook op het formulier aangegeven, soms voorbedrukt (**afb. 1**), soms moest **ПОЧТЬ** (post) of telegraaf worden ingevuld. De verzender kreeg een reçu.

Het stempel **ОПЛАЧЕНЬ** (**Oplachen**), ook op het afgebeelde formulier te zien (**afb. 1**) betekent 'Betaald'. Daarna werd het formulier (meestal ?) teruggestuurd naar het afzenderpostkantoor.

Rechts boven de opgeplakte postzegel zien we de aanduiding, **МЕСТО ДЛЯ МАРСИ** 'ruimte voor postzegels'. Volgens voorschrift moest de afzender de zegels op de voorzijde op aangegeven plaats plakken (art. 227).

Behalve de hiervoor genoemde formulieren met ingedrukt zegel, waren er ook blanco formulieren, ambtelijk of privaat gedrukt.

De blanco formulieren waren op elk post-en-telegraafkantoor te koop: twee voor 1 kopeken (art. 224). Privaat gedrukte formulieren waren wel toegestaan, maar moesten aan strenge regels beantwoorden m.b.t. papier, formaat, lettertype, tekst, etc. (art. 224). Ook was hierbij het gebruik van de afbeelding van het staatswapen niet toegestaan.

Zoals we op het formulier kunnen zien moest het aantal roebels nog een tweede keer – en dan voluit – vermeld worden. Ook dit soort details was voorgeschreven (art. 229).

De verzender moest uiteraard vooraf betalen (art. 227), en kreeg een kwitantie vanuit het boek waar de transactie werd ingeschreven. Hierop stond: het transactienummer, waaronder de transactie in het boek was opgenomen, het bedrag van de transactie, per post of telegraaf, de bestemming, en de naam van de geadresseerde (art. 234).

In veel plaatsen zien we ook een ander stempel (**afb. 2**) in dezelfde vorm als het hiervoor genoemde **ОПЛАЧЕНЬ** (**Oplachen, Betaald**). In de geldoverschrijving vanuit **ВОЛКОВЫШКИ** (Volkoviški) betekent het stempel **ЛОМЖИНСКОИ ГУБ. (ernii)**. Dit betekent District Lomzha. Op andere kaarten komt het ook veel voor, zoals **ВИЛЕНСКОИ ГУБ.**, **КОВЕНСКОИ ГУБ.**, etc. De betekenis van het stempel is niet geheel duidelijk, maar

Afb. 2 (92 %)

Geldoverschrijving van **ВОЛКОВЫШКИ** (Volkoviški), het Litouwse Vilkauskis, verzonden 7-9-1909 naar Warschau, aankomst 9-9-1909. Linksboven is nog het staatswapen te zien, dus het formulier is niet particulier, maar door de post uitgegeven. Het tarief klopt: een overschrijving van 8 rubel kost 15 kopeken.

misschien had het dezelfde functie: aanduiding dat het uitbetaald was.

Literatuur

Combs, Gary en Edward Bubis
From the 1909 postal regulations / transl. By Gary Combs and Edward Bubis. – In: Rossica 2002 ; 139. – p. 13-15

Marcilger, V.

Riga : die Postgeschichte bis 1919 / V. Marcilger. – 2^e Aufl. – 1987. – Algemene informatie over geldoverschrijvingen en pakketkaarten: p. 8/39 – 8/57

Ilyushin, A.S.

The transfer of money by mail in the Russian empire / by. A.S. Ilyushin. – In: The Post-Rider 1998 ; no. 42. – p. 48-55

Dit artikel gaat ook uitgebreid in op de tarieven en geeft ook de tarieven tot 5000 rubel:

Boven 500-525 rubel: 1 rubel 40 kop.
Boven 525-600 rubel: 1 rubel 50 kop.
Boven 600-625 rubel: 1 rubel 65 kop.
Boven 625-700 rubel: 1 rubel 75 kop.
Boven 700-725 rubel: 1 rubel 90 kop.
Boven 725-800 rubel: 2 rubel
Boven 800-825 rubel: 2 rubel 15 kop.

Boven 825-900 rubel: 2 rubel 25 kop.
Boven 900-925 rubel: 2 rubel 40 kop.
Boven 925-1000 rubel: 2 rubel 50 kop.
Boven 1000-1025 rubel: 2 rubel 65 k.
Boven 1025-1100 rubel: 2 rubel 75 k.
Etc.

Boven 4925-5000 rubel: 12 rubel 50 k.

EEN MOOIE UIT RĪTERI

Ruud van Wijnen

De fabriek bevindt zich volgens het afzenderadres in Rīteri en hoewel dat dorpje een eigen postagentschap heeft, wordt de brief gepost in Koknese. Op het postkantoor wordt vastgesteld dat de brief zwaarder weegt dan 20 gram en dus in de tweede gewichtsklasse valt. Het tarief daarvoor bedraagt 30 santimu en de brief wordt als gevolg aanvullend bepost met twee maal het ontbrekende porto. Het ovale Piemaksat stempel wordt geplaatst met "0,20" als het te betalen bedrag. Een dag later komt de brief aan in Pļaviņas.

Het gemeentebestuur is niet van zins de 20 santimu te betalen en weigert de brief. Op de achterzijde van de brief wordt dat door een postbeambte vermeld (**afb. 2**) en op de voorzijde schrijft hij "Atp. Rīteri", Terug naar Rīteri".

De afzender begeeft zich op 9 maart voor de tweede maal naar het postkantoor, nu in zijn eigen dorp. Daar koopt hij een postzegel van 10 santimu, plakt die naast de zegel van 20 santimu en de brief wordt opnieuw verzonden. Nog dezelfde dag is de brief weer in Koknese. Onduidelijk is door wie en waar met rode inkt de strepen over het Piemaksat stempel werden gezet, het "Atp. Rīteri" werd doorgestreept en "Pļaviņas" als bestemming werd aangegeven.

Ik waag het erop te veronderstellen dat dat in Koknese gebeurde. Post van en naar Rīteri liep via Koknese ("c. Koknesi" in het adres van de afzender) en daar moest in de boeken verantwoord worden dat het aanvullende porto niet was geïnd. En ik vraag me af of de postbeambte in het nietige Rīteri beschikte over rode inkt. De tweede aankomst in Pļaviņas wordt niet door een stempel bevestigd en ik waag het te betwijfelen of het bijfranken van de brief in Rīteri wel volgens de regels was.....

◀

Op 6 maart 1939 verstuurt de Pļaviņu Piensaimnieku Sabiedrība, zeg maar de melkfabriek van het district Pļaviņas, een dikke brief aan het gemeentebestuur (afb. 1).

Afb. 1 (61 %)

Afb. 2

TERUGKOMEN OP

Ruud van Wijnen

In HBG 44.

In het verhaal over de geperforeerde postzegels van de United Baltic Corporation Limited werd al gemeld dat de firma er ook in Polen, Danzig en Litouwen gebruik van maakte. We kunnen nu ook van ieder land een voorbeeld laten zien (*afb. 1*, met dank aan Maciej Pilecki en Zenonas).

Opwindend is de vondst van een op 17 december 1929 verzonden brief van het filiaal van UBC Ltd in Klaipėda, mét een geperforeerd zegel van 60 centų (Michel 242D), (*afb. 2*). Het is een poststuk met “alles” er op en er aan: tweetalige firmanaam, goed leesbaar dagtekeningstempel en Nederland als bestemming. Op de achterzijde prijkt het sluitzegel van de Baltic America Line en plaatste de besteller in Rotterdam zijn stempeltje A357 (*afb. 3*).

Naar aanleiding van het artikel over de sovjet postwagonstempels in Letland uit de jaren 50, meldde Igor Irikov drie nieuwe vondsten:

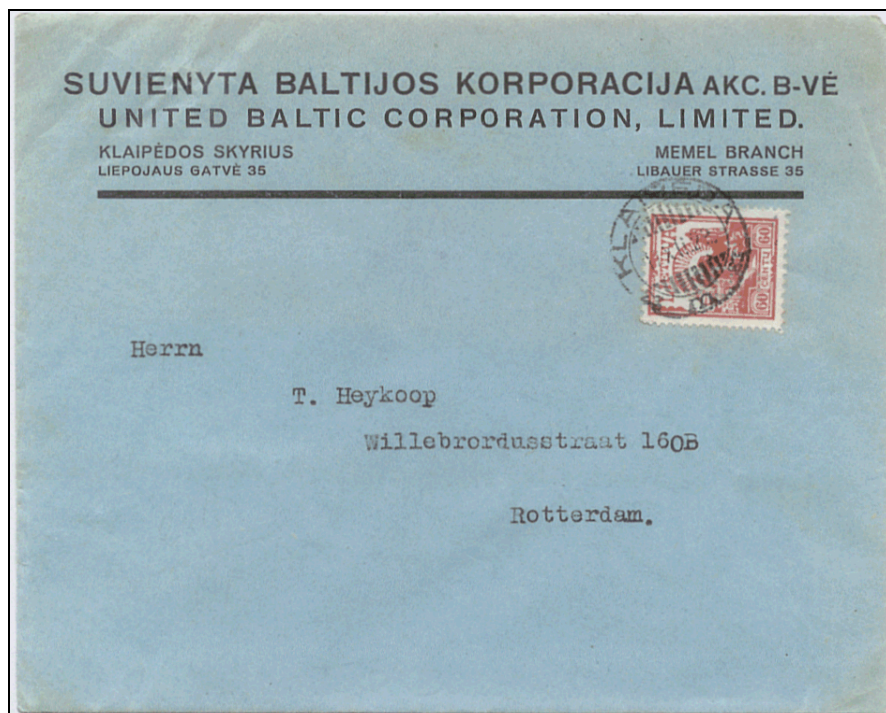
П.В. МОСКВА – РИГА 1 van 06.11.1957 (*afb. 4*), П.В. РИГА - ВЕНТСПИЛС a van 05.08.1958 (*afb. 5*) en П.В. РИГА – АБРЕНЕ a van 14.02.1959 (*afb. 6*).

P.W. Moskou – Riga 1 (met nummer, geen letter), P.W. Riga – Ventspils a en P.W. Riga – Abrene a.

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen: aanvullingen, verbeteringen en nieuwe vondsten.

Afb. 1

Afb. 2 (73%)

Afb. 3 (73%)

Afb. 1a (ex. Maciej Pilecki)

Afb. 1b (ex. Zenonas)

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 7 (73 %)

In HBG 43

In de bijdrage over de met SHELL geperforeerde Letse zegels toonden we ter afsluiting een firmabrief van Shell in Estland. Jan Kaptein vond een brief van "The Shell Company of Lithuania, Ltd", op 6 juli 1937 verzonden van KAUNAS naar Riga (*afb.7*).

In HBG 37

Hier werd, onder de titel "Afzender", aandacht besteed aan post verzonden door ambassades en consulaaten. Hun bedrukte enveloppen en afzenderstempels vormen een aardige toevoeging aan een collectie. Nieuw is de vondst van een lakzegel als afzendervermelding.

Het betreft het "Consulat d'Espagne a Libau" op de achterzijde van een lokale brief aan de belastinginspecteur, dagtekeningstempel LIEPAJA 10 april 1924. Jammer genoeg valt het lakzegel niet de kopiëren, want ook het wapen van Spanje staat er fraai op.

Joop van Heeswijk
Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Rossica Voorjaar 2004, nummer 142

Twee bladen van overzee wachten op een bespreking: Rossica nummer 142 (voorjaar 2004, 108 p. in drie kolommen) en The Post-rider nummer 54 van juni 2004.

Geen van beide bladen bevat een artikel dat over een Baltisch onderwerp gaat, maar sommige onderwerpen kunnen leiden tot nader onderzoek bij Baltische poststukken. Af en toe duikt overigens een poststuk op dat “onze” gebieden betreft.

Rossica is geheel met de computer samengesteld en de vereniging denkt over mogelijkheden om het desgewenst ook op Cd-rom of via internet te verspreiden of toegankelijk te maken. Illustraties in kleur, met alle details goed zichtbaar, zijn uiteraard een aantrekkelijk aanbod, maar niet iedereen kan overweg met computers en internet.

Bij Rossica vallen twee artikelen op die thematisch van aard zijn. Aan de hand van postzegels, ansichtkaarten en andere materialen geeft David Skipton een beeld van het leven van Maria Spiridonova, een terroriste uit het begin van de 20-e eeuw, die tot levenslang werd veroordeeld en die ook na 1917 een politieke rol speelde. Je komt in het artikel een en ander te weten over het gevangeniswezen uit die tijden. Thematisch is ook het artikel van V. Levandovsky over de aanleg en de eerste poststempels van het Amoer traject van de Transsiberische spoorweg. Aan de hand van een briefkaart, geschreven door een dame uit de hoge adel aan een vriendin, maken Edward Bubis en Margareta Nelipa een cultureel-historische verkenning die rijk is aan historische details. Een en ander is geïllustreerd met postzegels, foto's e.d.

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Zwaardere filatelistische kost vormen artikelen van Alexander Epstein en Meer Kossoy over veldpost uit de Eerste Wereldoorlog, in Armenië resp. in algemene zin. Je treft er gegevens aan die duidelijk maken welke stempels je moet analyseren, welke veranderingen er qua procedures waren. Zemstvozegels krijgen overzee altijd wel aandacht, zo ook nu, maar voor mij weer geheel nieuw is het onderwerp “perfins van Moskou”, een uitvoerig artikel dat o.a. de perforaties met de cyrillische letters PM behandelt.

Er is meer te melden, bijvoorbeeld dat er naast een “rückläufiges” ook een gewone lijst Russische plaatsnamen beschikbaar is, op Cd-rom.

Olav Petri

Post-Rider Juni 2004, nummer 54

Het Russische “Jamsjtsjik”, gemakkelijker uit te spreken als “Post Rider”, telt 120 pagina's (paginabreed) en biedt meer dan 25 bijdragen over een brede keuze aan onderwerpen. Ik maak een subjectieve keuze! Ook hier geen speciale aandacht voor de Baltische streken, maar er zijn wel aanknopingspunten. Een bijdrage van Levandovskiy, rijk geïllustreerd, over een expressie, aangetekende en “belangrijke” post in Rusland na 1917. Hier duikt opeens een Ests poststuk op.

In een artikel van Meer Kossoy over onbestelbare post duikt opeens een beschrijving op van een poststuk dat in Schlüsselburg afgeleverd wordt bij de dwangarbeidersgevangenis. Zo'n stuk bemachtigde ik een jaar geleden, dus ik kijk met rode koontjes! Uiteraard zijn er zemstvozegels in de Post Rider aan te treffen, maar ook een thematisch artikel over La Passionaria, Dolores Ibárruri, die na de Spaanse burgeroorlog in Moskou woonde. Een artikel van L. Ratner in het Russisch

zal in de volgende aflevering van Post Rider in vertaling verschijnen. Ik zie beschrijvingen van methoden waarmee men in de XIX-e eeuw stempels verwijderde om zegels opnieuw te kunnen gebruiken. Aardig is ook de correspondentie over het maken van postzegelalbums met afbeelding van de zegels. Immers, die kon je uitknippen enz..... Von Baggo uit Reval vormt een link naar onze regio.

Adolph Ackerman, onze Ivo Steijn (jaja!), Norman Banfield en Andrew Cronin tonen veel expressestukken uit de sovjetijd en geven er commentaar bij. Aanleiding vormde een artikel in # 53 over dit onderwerp.

Drie artikelen gaan over Rusland-Roemenië, Christian Scaiceanu, Yu. Malov en Andrew Cronin tekenen ervoor. Alle drie even lezenswaardig. Bij een artikel over de Wolgaduitsers komt een brief uit 1878 ter sprake, verzonden naar Kegel (Estland). Er is nog veel méér, vraag via de redactie dus om deze nummers: het is volop genieten geblazen!

Olav Petri

Philatelia Baltica, blad van de Forschungsgemeinschaft Lettland. Mei 2004, nummer 117

De bijdrage van Harry von Hofmann over het vervalste gelegenheidsstempel “300 LIEPAJA 300”, dat we al kennen door de vertaling in ons vorige nummer, is niet het enige dat het gerommel van vervalsers aan de kaak stelt. Ook een “mooie” veldpost brief uit de Tweede Wereldoorlog blijkt bij nadere bestudering vals. Kenmerkend is het gebruik van een rubberstempel, maar die zijn nooit door de Duitse veldpost gebruikt..... Gelukkig maken veel vervalsers door gebrek aan filatelistische of historische kennis (nog) opvallende fouten, tenminste voor wie

zijn literatuur kent of vergelijkingsmateriaal heeft. Ook dit maal een aantal aardige bijdragen die vragen opwerpen of informeren: een in 1924 in Kaunas afgestempelde kaart met Letse postzegels, twee geldoverschrijvingen uit Bīriņi die langs verschillende wegen Riga bereikten en een zeldzame "Postscheckbrief" van de Deutsche Krankenkasse Ostland in Riga naar Königsberg.

In Philatelia Baltica ook altijd aandacht voor moderne zegels en stemfels, ditmaal met een brief die door de ambassade van de Verenigde Staten in Riga bij ontvangst werd "X-Rayed".

Ruud van Wijnen.

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungsgemeinschaft Litauen im BDPH e.V.

Juni 2004, nummer 21

Een lang artikel over de piloten Darius en Girėnas is geschreven door Raimundas Lapas. De geschiedenis van deze luchtvaartpioniers en hun transatlantische vlucht wordt aan de hand van poststukken beschreven.

Met de 'Lituanica' vlogen zij in 1933 vanuit New York over de oceaan, maar stortten neer in Soldin (Duitsland), vlak voor het einddoel Kaunas. Voor de filatelie was het ook een bijzondere vlucht: de eerste vlucht die post over de Atlantische Oceaan meebracht. Verder kennen we de bekende opdrukken, gemaakt om de vlucht te financieren en in 1934 herdacht de Litouwse Post hen met een serie zegels. In 'Mittellitauen und der Deutsche Briefmarkenmarkt' bekijkt Gerhard Hahne de reacties op het verschijnen van dit postzegelland. Hij doet dit aan de hand van berichten in 'Senfs illustriertem Briefmarken Journal' 1921-1922 en 1928. In Nederlandse tijdschriften uit die tijd zal ook wel commentaar zijn geweest op weer een nieuw postzegelland. Dus als iemand in de Bondsbibliotheek in Baarn komt...

Bernhard Fels schrijft over de nieuwste stemfels van Litouwen.

Het nieuwe stemfeltype werd midden 1994 ingevoerd en is sinds 2000 overal in gebruik. Omdat elk postkantoor zelf de stemfels liet

maken, zonder centrale coördinatie, kan er nog veel over de verschillende typen onderzocht worden: verschillende formaten, inschriften verschillen in grootte en zelfs met een verschillende aanduiding van het postkantoor. Het stempel Vilnius met de kenletter Ž, alleen in gebruik voor ontwaarding van nieuwe uitgaven, komt voor zonder (08.01.1995-05.10.2003) en met (vanaf 06.10.2003) streepjes in de datum.

Jan Kaptein

Eesti Post, blad van de ArGe Estland im BDPH e.V. 2004, nummer 28

Het tijdschrift geeft veel kortere mededelingen en artikelen. Jaan Otsason maakt melding van gebruik van papierzegel door militairen in de Tsaristische tijd. Een stukje over veldpostbrieven van Duits-Balten in het Russische leger 1917 (Gerhard Hutzler).

Een vervolg op het ook in ons jubileumnummer verschenen verhaal van de ijverige postmuzen, het zijn er nu elf met een baron (Thomas Löbbeling). Harald Vogt beschrijft de Oude Steenbrug van Tartu, met afbeeldingen van een poststuk en tandingvariëteiten van de zegel uit de Bezettingstijd WO 2 (Mi.5). Artikelen over de zeereizen van de op recente zegels afgebeelde A.J. von Krusenstern en F.G. von Bellingshausen. Heinz Jürgen Horstmann bericht over tandingvariëteiten bij het in 2003 uitgegeven blokje en postzegelboekje Voorjaarsbloemen (Mi.457/460, blok 19). Verder beschrijving van uitgaven van 2003 (zegels, stemfels, EDU's, briefkaarten, maximumkaarten en gelegenheidsstemfels, e.d.). Osip Benenson meldt een plaatfout (ronde gele vlek) op Mi.472). Overzicht Eerste-Dag-Briefkaarten (EDU-Bk's), uitgegeven sinds 1998. Een tweetal boekbesprekingen. Voorstel voor tekst verenigingsstatuten. Al met al zeer leeswaardig.

Joop van Heeswijk

Oproep

Voor het volgende nummer wil ik verder ingaan op de (Poolse) spoorpost in het Vilnius-gebied. Hiervoor is voldoende illustratiemateriaal –van verschillende verzamelaars- beschikbaar. Wel zoek ik (algemene) informatie over dit onderwerp.

Dus wie mee wil schrijven, algemene informatie hierover: welkom.

Jan Kaptein Tel. 0346-574418

j.kaptein@hccnet.nl

Uit: Mengen en Roeren : 2000 populaire chemische recepten voor iedereen drs. L.P. Edel. - 2de druk 1939

Postzegel=kleefstof.	
Gummi arabicum	100 dl
Glycerine	2 dl
Keukenzout	3 dl
Stijfsel	2 dl
Water	130 dl
Het aan elkander kleven der postzegels wordt in verschillende landen verhinderd door de bedrukte zijde met de volgende oplossing te bestrijken:	
Stearinezuur	5 dl
Palmitinezuur aluminium	28 dl
Benzine	350 dl
Terpentijnolie	20 dl

8

Stempelkusseninkt.	
Water	50 cm ³
Glycerine	50 cm ³
Kleurstof (methylviolet, nigrosine, enz.)	5 g

Stempelkusseninkt.	
Magenta	120 g
Azijszuur	120 g
Water	1 l
Alcohol	1 l
Glucose 43° Bé	1 l
Glycerine	2 l
of:	
Spiritus	1 dl
In spiritus oplosbare anilinekleurstof	1—3 dl
Glycerine	4—5 dl

Ruud van Wijnen